

T.C.
BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
AVRUPA BİRLİĞİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TÜRKİYE’NİN AFGANİSTAN POLİTİKASININ TÜRKİYE-AVRUPA
BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ AÇISINDAN ÖNEMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
FARİDA LABİB RAOF (21010124)

ANKARA–2012

T.C.
BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
AVRUPA BİRLİĞİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TÜRKİYE’NİN AFGANİSTAN POLİTİKASININ TÜRKİYE-AVRUPA
BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ AÇISINDAN ÖNEMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

FARİDA LABİB RAOF (21010124)

TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. ZUHAL YEŞİLYURT GÜNDÜZ

ANKARA–2012

TEŞEKKÜR

Öncelikle eğitim hayatım süresince beni destekleyen, uzakta olmalarına rağmen beni hiç yalnız bırakmayan aileme çok teşekkür ederim. Ayrıca bir yıl gibi uzun bir süreçte değişik fikirleriyle tezimde emeği geçen jüri üyesi hocalarım; Yrd. Doç. Dr. Funda Gençoğlu Onbaşı, Yrd. Doç. Dr. Banu Eligür ve Doç. Dr. Zuhâl Yeşilyurt Gündüz'e minnettarım. Doç. Dr. Zuhâl Yeşilyurt Gündüz'e defalarca sabır ve hoşgörüyü tezimi gözden geçirerek düzelttiği ve tezimin daha iyi olabilmesi için bana destek verdiği için dolayı özel teşekkürlerimi sunuyorum. Her zaman beni güler yüz ile karşıladığı ve sorularımı hiçbir zaman yanıtsız bırakmadığı için Bölüm Sekreteri Elif Serdar'a teşekkür etmeyi de bir borç biliyorum.

Son olarak, bu zor süreçte her daim yanımda olan eşime de ayrıca teşekkür ederim.

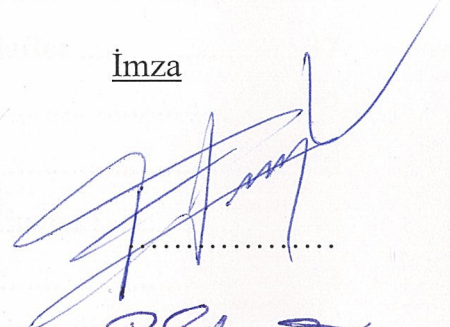
Farida LABİB RAOF tarafından hazırlanan,

“Türkiye’nin Afganistan Politikasının Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Açısından Önemi ” adlı bu çalışma jürimizce Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Kabul (sınav) Tarihi: 10 Eylül 2012

İmza

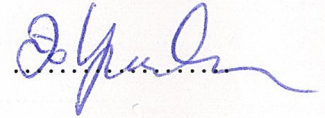
Jüri üyesi: Yrd. Doç. Dr. Funda GENÇOĞLU ONBAŞI

Jüri üyesi: Yrd. Doç. Dr. Banu ELİGÜR

Jüri üyesi: Doç. Dr. Zuhel YEŞİLYURT GÜNDÜZ
(Tez Danışmanı)

İÇİNDEKİLER

ÖZET	v
ABSTRACT	vii
GİRİŞ	1
BÖLÜM I: TEORİ VE KAVRAMLAR	8
1.1. Realizm ve Liberalizm	9
BÖLÜM II: AFGANİSTAN	21
2.1. Afganistan'ın Tarihine Kısa Bir Bakış	21
2.2. Etnik Yapı	22
BÖLÜM III: AVRUPA BİRLİĞİ'NİN AFGANİSTAN POLİTİKASI	29
3.1. Uyuşturucu ve Mülteciler (Göç ve İltica) Sorunu	34
3.2. AB'nin Afganistan Politikasında Ulaştığı Hedefler	37
3.3. AB'nin Afganistan'da Karşılaştığı Güçlükler	42
BÖLÜM IV: AFGANİSTAN'DA NELER DEĞİŞTİ?	46
4.1. 2001'den Günümüze Afganistan (Artılar ve Eksiler)	46
4.2. Afganistan'da Güvenlik Meselesi	52
BÖLÜM V: TÜRKİYE'NİN AFGANİSTAN POLİTİKASI VE AVRUPA BİRLİĞİ İÇİN ÖNEMİ	57
5.1. 2001 Öncesi Türkiye ve Afganistan İlişkileri	57
5.2. 2001 Sonrası Türkiye ve Afganistan İlişkileri	60
5.3. Türk Askerleri ve Afganistan	65
5.4. Türkiye ve Avrupa Birliği İlişkileri	66
5.5. Türkiye'nin Afganistan Politikası ve AB için Önemi	68
5.6. AB İlerleme Raporlarında Türkiye'nin Afganistan Politikası	75
BÖLÜM VI: DEĞERLENDİRME, BULGULAR VE SONUÇ	81
KAYNAKÇA	93

ÖZET

Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB) macerası yarım asrı aşmıştır. İlişkiler 1959 yılında ortaklık başvurusuyla başlamış, Türkiye 1987 yılında üyelik başvurusunda bulunmuş ve 2005 yılında üyelik müzakereleri başlamış olsa da bu süreç hâlâ olumu olarak sonuçlanmamıştır. Türkiye'nin üyelik statüsüne yükselememiş olmasında Kıbrıs sorunu başta olmak üzere birçok neden gösterilmiştir.

Realist açıdan bakacak olursak, uluslararası ilişkiler dinamik ve değişken olmanın yanı sıra çıkar ilişkisidir. Uluslararası ilişkilerde uluslararası aktörler olan devletler ve uluslararası örgütler her zaman kendi çıkarlarını maksimize etmeye çalışırlar. Faydalarının maliyetten daha üstün olacağı ilişkilerde aktörler o ilişkiye mutlaka meşruluk payı kazandırma çabasındadır. Böylece uluslararası aktörlerin birbiriyle olan ilişkilerini farklı faktörler şekillendirebilir.

Uluslararası ilişkilerin dinamik ortamında Türkiye-AB ilişkileri tartışılırken, 2001 yılı sonrası global güvenlik sorununun ön plana çıkmasıyla birlikte Afganistan gündemden düşmeyen ülke haline gelmiştir. Egemen devletler ve uluslararası örgütler Afganistan operasyonunda yer alırken Türkiye ve AB de bunlara dâhildi. Afganistan 2001 sonrasında AB ile Türkiye'yi daha da yakınlaştıran ve aynı platformda işbirliği yapmaya zorlayan yeni bir alan hâline geldi.

Güvenlik analizi bakımından ise, çağımızda klasik güvenliğin savunduğu devletin güvenliğinden yeni güvenlik analizinin önemli konularından biri olan insan güvenliği (*human security*) daha çok ön plandadır. Bu çerçevede her ne kadar Türkiye'nin Afganistan politikası Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği yolunda katkı sağlayacak olsa da, Afganistan'ın güvenliği özellikle Afgan halkının güvenliği daha da önem arz etmektedir.

Uluslararası ilişkiler disiplininde en önde gelen teorilerden realizm, aktör eylemlerinin çıkar odaklı olduğu ve fayda-maliyet analizi doğrultusunda birbirleriyle ilişki kurduklarını savunmaktadır. Disiplinin önde gelen diğer teorisi liberalizm ise uluslararası ilişkilerde sadece devletlerin değil belki diğer uluslararası kuruluşların da önemli olduğu yaklaşımına dayanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Afganistan, Avrupa Birliği, Fayda ve Maliyet, Güvenlik.

ABSTRACT

Turkey's European Union membership adventure has been continuing for more than half of the century. Although Turkey-EU relations had begun in 1959 through Turkey's application to association and Turkey applied for membership in 1987 and the accession negotiations had started in 2005, the process is still pending. Several reasons have been proposed that prevent Turkey's membership status, yet the main reason is the Cyprus issue.

Evaluating from a realistic perspective, international relations are not only dynamic and changing relations; but also relationships of interests. Actors of international relations such as states and international organizations always try to maximize their own benefits and interests. In a relationship where the benefits are superior to the costs actors definitely try to provide a legitimate proportion. Therefore, the relations of actors in international relations are embodied by various factors.

In debates about the dynamic environment of Turkey-EU relations, especially after 2001 when global security problems increased, Afghanistan made it to the top of the agenda. Side by side with other sovereign states and international organization that were involved in Afghanistan's operations, Turkey and European Union have also taken a major part. Thus, after 2001 Afghanistan

had become a new element to oblige Turkey and the European Union to cooperate within the same platform.

According to security analysis, in the contemporary world, the new security approach that is human security is considered to be more significant than the classical security approach, which advocates state security. Although Turkey's policy toward Afghanistan contributes to Turkey's membership to European Union, Afghanistan's security, particularly Afghan people's security is more essential.

Realism as a leading theory in the discipline of international relations advocates that actor's actions are based on interest and their relationships are mainly focusing on an analysis of cost-benefit. Liberalism being another dominant theory in the discipline of international relations supports that not only the states play a major role in the international arena but also other organizations play a considerable role.

Key Words: Turkey, Afghanistan, European Union, Cost and Benefit, Security.

KISALTMALAR

AB:	Avrupa Birliği
ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
AET:	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AGSP:	Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası
AKÇT:	Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
ARM:	Afghan Rights Monitor
BDT:	Bağımsız Devletler Topluluğu
BM:	Birleşmiş Milletler
CIA:	Central Intelligence Agency
CSDP:	Common Security and Defence Policy
EC:	European Commission
ECHOCE:	European Commission Humanitarian Aid & Civil Protection
EFTA:	European Free Trade Association
EUPOL:	European Union Police Mission in Afghanistan
EURATOM:	European Atomic Energy Community
EUSR:	European Union Special Representative
ICRC:	International Committee of the Red Cross
ISAF:	International Security Assistance Forces
ISI:	Inter-Services Intelligence
KOB:	Katılım Ortaklığı Belgesi
NATO:	The North Atlantic Treaty Organization

ODGP:	Ortak Dış ve Güvenlik Politikası
OECD:	Organisation for Economic Co-operation and Development
PRTs:	Provincial Reconstruction Teams
RECCA:	Regional Economic Cooperation Conference
SSCB:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TİKA:	Türkiye Uluslararası İşbirliği ve Kalkınma Ajansı
UGYK:	Uluslararası Güvenlik Yardım Gücü

GİRİŞ

Avrupa'nın bütünleşmesi "fikir" olarak çok eskilere gitse de bu fikrin hayata geçmesi II. Dünya Savaşı'ndan sonra gerçekleşmiştir. Çünkü II. Dünya Savaşı'ndan sonra artık Avrupa ülkelerinin eski gücünden eser kalmamıştı. Avrupa ülkeleri çok güçsüzleşmiş hayatlarını sürdürebilmek ve ayakta kalabilmek için ABD'den borç almak zorunda kalmıştır ve bu durum onları korkutmuştur. Böylece, Avrupa ülkeleri en kısa zamanda başta ekonomi olmak üzere birleşmeleri gerektiği bilincine varmışlardır.¹ Sonuç olarak 18 Nisan 1951'de Paris'te altı Avrupa ülkesi (Fransa, Almanya, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg) Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nu (AKÇT) kurmuşlardır. Daha sonra da bu birleşmeyi pekiştirmek için 25 Mart 1957'de Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğunu (EURATOM) kuran Antlaşmaları Roma'da imzalamıştır.² Avrupa'da altı ülkenin katılımı ile oluşan bu topluluk çok kısa zamanda büyük başarılarla imza atmıştır. Günümüzde AB'nin gerçekleştirdiği altı genişleme ile 27 üyesi bulunmaktadır. Avrupa Birliği (AB) üye ülkelerinin birlikte kabul ettiği anlaşmalar ise AB'yi günümüzde eşi benzeri olmayan ulus üstü bir kuruma dönüştürmüştür.³

¹ John McCormick, *Understanding the European Union*, (London: Palgrave Macmillan, 2008), s. 23.

² Tevfik Saraçoğlu, *Avrupa Ekonomik Topluluğu*, (İstanbul: İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, 1965), s. 5.

³ Şaban Çalış, Önder Kutlu, Şehnaz Bağcı, "AB: Tarihi, Kurumları ve Niteliği", *Uluslararası Örgütler ve Türkiye* içinde, derl., Şaban Çalış, Önder Kutlu, Birol Akgün, (Konya: Çizgi Kitabevi, 2006), s. 228.

Türkiye, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun kuruluşundan birkaç yıl sonra (1959) ortaklık, daha sonra da (1987) üyelik başvurusunda bulunan ülkelerden biridir. Günümüzde, Avrupa Birliği'nin yirmi yedi üyesi bulunmaktadır. Türkiye'nin başvurusundan çeyrek asır geçmesine rağmen Türkiye bu örgütün dışında kalmış ve üyelik statüsüne yükselememiştir.

Türkiye, 1999 yılında Helsinki Zirvesi'nde AB'ye aday ülke olarak kabul edilmiştir. Daha sonra 2005 yılında Türkiye ile üyelik müzakereleri başlatılmıştır. Müzakere sürecinde, Kopenhag Kriterleri'nin yerine getirilmesini içeren ve otuz beş başlıktan oluşan müzakere başlıklarından sadece on üçü açılmıştır ve bunlardan sadece bir tanesi (Bilim ve Araştırma) geçici olarak kapatılmıştır. Sekiz başlığın açılması Kıbrıs sorununun çözülmemiş olması gerekçe gösterilerek engellenmiştir. Engellenen fasıllar açılmayınca açılan fasıllar da kapanmamaktadır. Çünkü bu fasılların kapanış kriteri Kıbrıs sorununun çözülmesi olarak gösterilmektedir.

Tüm bu olumsuzluklara rağmen dinamik ve değişken dünyada yaşadığımızı göz önünde bulundurursak yukarıda saydığımız şartların dışında son zamanlarda AB, Türkiye'nin farklı reform ve güvenlik politikalarını büyük ilgi ile izlediğini görebilmekteyiz. Bunun sebebi ise Türkiye'nin hem ekonomik hem de politik açıdan uluslararası alanda önemli bir güç haline gelmeye başlamasıdır. Ekonomik açıdan Avrupa ülkelerinin birçoğundan (Yunanistan, İspanya, Portekiz, İtalya) daha iyi durumda olan Türkiye, politik açıdan da diğer uluslararası güçlerle birlikte hareket edebilmektedir. Özellikle 2001 yılı 11 Eylül'de ABD

Dünya Ticaret Merkezi binaları olan İkiz Kuleler ve askeri üs Pentagon'a yapılan saldırılardan sonra uluslararası güvenliği sağlamak ve teröre karşı mücadele etmek amacıyla Afganistan'a yapılan müdahaleye katılarak dünya egemen güçlerinin yanında yer almıştır.

Operasyonun başından beri terörizme karşı mücadeleye katılan uluslararası kuruluşlardan biri de AB'ydi. Çünkü Avrupalılar geçmişte yaşadıkları savaşlar nedeniyle bu sorunların ancak güvenliği sağlamaya yönelik işbirliği ile aşılabileceği kanaatine varmıştır. Bu açıdan değerlendirildiğinde Avrupa'nın birleş(tiril)me projesi bir güvenlik projesi olarak ortaya çıkmaktadır: Askerî yöntemlere başvurmaya gerek kalmadan barışın korunabildiği ve olası saldırıların caydırılabildiği bir güvenlik topluluğu (*security community*).⁴

Türkiye ise 11 Eylül sonrası tekrar gündeme gelen Afganistan ile diğer ülkelere nispeten daha iyi ilişkilere sahipti. İki ülke arasındaki ilişkilerin daha iyi olmasının nedeni ikili arasında mevcut olan tarihsel ve kültürel yakınlıktan kaynaklanmaktadır. AB ise hem "Birlik" olarak hem de üye ülkeleri devlet bazında (NATO çerçevesinde) Afganistan operasyonuna dâhil olmuştur. AB'nin Afganistan politikasını daha iyi yürütebilmesi ve orada daha aktif olabilmesinin Türkiye aracılığıyla mümkün olabileceği düşüncesine dayanmaktadır. Dolayısıyla bu tez Türkiye'nin Afganistan politikasının AB için önem taşıdığı varsayımı üzerine kurulmuştur. Çünkü diğer ülkeler ile kıyaslandığında, Türkiye Afganistan'da daha aktif ve etkili politika yürütebilmektedir. Bunun nedeni ise

⁴ Pınar Bilgin, "Güvenlik Çalışmalarında Yeni Açılımlar: Yeni Güvenlik Çalışmaları" *Stratejik Araştırmalar ve ETÜT Merkezi*, 8, 14, (2010), ss, 71-92, s. 82.

Türkiye'nin hem kültürel hem de dini açıdan Afganistan'la benzerlik göstermektedir. Tüm bu gelişmeler ışığında AB ve Türkiye'nin yeni bir platformda buluşmasının olumlu sonuçlar doğuracağını göstermektedir.

Konu ile ilgili olarak realist ve liberal teorilerin yanı sıra bu teorilerin konularından olan fayda-maliyet analizi yaklaşımı ve eski ve yeni (eleştirel) güvenlik yaklaşımları ele alınmıştır. Adı geçen teori ve yaklaşımlar çerçevesinde liberal açıdan bir uluslararası örgüt olan AB'nin, Afganistan'da aktif politika izleme isteği değerlendirilmiştir. AB'nin bu politikasına aday ülke olan Türkiye'nin katkısı olacağı varsayılmaktadır. Çünkü Türkiye Afganistan ile çok derin ilişkilere sahiptir. Bu tezden yola çıkarak fayda-maliyet analizi yaptığımızda AB'nin Afganistan'da daha iyi politika yürütebilmesi için Türkiye ile işbirliği yapmaya ihtiyaç duyacağı sonucuna ulaşılabılır. Bu varsayımlar doğrultusunda, çalışmada asıl araştırılmak istenen konu ise, *Türkiye'nin Afganistan Politikasınının Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Açısından Önemi* konusudur.

Çalışma ile ilgili literatür taramasında genel olarak makale ve yayımlanmamış tezlere rastlanmaktadır. Doğrudan bu konu ile ilgili daha önce yapılan herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Bundan dolayı da ulaşılabıliren tüm veriler incelenerek ortaya atılan tezi kanıtlanmak ve böylece literatürdeki boşluğu doldurmak ve literatüre katkı sağlamak amaçlanmaktadır. Çalışmada yayımlanmamış tezler ve makalelerin yanı sıra, resmi belgelerden de geniş çapta yararlanılmıştır. Bununla birlikte konuyu pratikte uygulayan kişiler ile (örneğin

Türkiye'nin eski Afganistan NATO Sivil Temsilci olan Hikmet Çetin) röportaj gerçekleştirilmiştir.

Konuyu daha iyi açıklayabilmek için bu çalışmada *realizm (realism)*, *liberalizm (liberalism)* teorileri ve onların konu edindiği *Fayda-Maliyet Analizi (Cost-Benefit Analysis)* ve *güvenlik (security approach)* yaklaşımlarından yararlanılmıştır. Fayda-maliyet analizi, tasarlanmış bir planın ne kadar iyi veya kötü yürüyeceğini önceden tahmin etme varsayımına dayanır.⁵ Realizm ve liberalizmin üzerinde durduğu Fayda-maliyet analizi daha çok ekonomide yaygın olsa da günümüzde diğer alanlarda özellikle sosyal bilimlerde sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Bir olayın olumlu yönlerini kestirmek ve belirlemek fayda, olumsuz yönlerini belirlemek ise maliyet sayılmaktadır.⁶ Fayda-maliyet analizi çerçevesinde, Türkiye'nin Afganistan'da yürüttüğü politikanın AB için ne kadar yarar ve ne kadar maliyet getirebileceği değerlendirilecektir. Bu çerçevede, AB ve Türkiye ilişkileri bağımlı değişken, Afganistan ise bağımsız değişken konumundadır. Çalışma boyunca aşağıdaki iki hipotez üzerinden gidilecektir:

- Afganistan, AB için önemli bir faktör müdür?
- Türkiye'nin Afganistan'da yürüttüğü politika AB'nin Güvenlik ve Savunma Politikası açısından önemli midir?

⁵ Marty Schmidt, "Cost Benefit Analysis (CBA)," Encyclopedia of Business Terms and Methods. <http://www.solutionmatrix.com/cost-benefit-analysis-definition.html>, Erişim: 01 Ocak 2012.

⁶ F. Johan Reh, "Cost Benefit Analysis," About.com.Management. <http://management.about.com/cs/money/a/CostBenefit.htm>, Erişim: 14 Ekim 2011.

Çalışmada bilimsel araştırmalarda en başta gelen yöntemlerden olan iki temel yöntem Nicel Araştırma Yöntemi (*Quantitative Research Method*) ve Nitel Araştırma Yöntemi (*Qualitative Research Method*) kullanılmaktadır. Nicel araştırma yöntemi, sayısal veriler ve ölçüler üzerinden araştırmayı ortaya koymaya çalışırken, nitel araştırma yöntemi ise belli bir nokta üzerinde odaklanır ve yorumlayıcı bir yaklaşımla konuyu anlatmaya çalışır.⁷ Bunların yanı sıra çalışmada literatür tarama yöntemini de kullanılmıştır.

Çalışma altı bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde teorik çerçeve geniş bir şekilde ele alınmış ve realizm, liberalizm ve onların önemli konularından olan fayda-maliyet analizi ve güvenlik yaklaşımı kavramları ayrıntılı olarak anlatılmıştır. İkinci bölümde ise Afganistan'ın tarihçesinden kısaca bahsedilerek orada yaşayan büyük etnik gruplar hakkında bilgi verilmektedir. Ayrıca Afganistan'ın tarihine değinilirken üç asırda üç büyük gücün işgali işlenmektedir. Çalışmanın üçüncü bölümünde Avrupa Birliği'nin Afganistan politikası detaylı bir şekilde ele alınmaktadır. Bu bölümün alt başlıklarında uyuşturucu ve mülteci sorunu, AB'nin Afganistan'da elde ettiği kazançlar ve son olarak AB'nin Afganistan'da karşılaştığı güçlükler ele alınmaktadır. Dördüncü bölümde ise 2001'den günümüze yani on bir yıllık süreçte Afganistan'da neler değiştiği hakkında inceleme yapılmıştır. Bu bölümün alt başlıkları olarak 2001'den bugüne artılar ve eksiler ve Afganistan'ın güvenlik meselesi ele alınmıştır. Beşinci bölüme gelince Türkiye-Afganistan ilişkileri 2001 öncesi ve 2001 sonrası şeklinde ayrı ayrı anlatılmaktadır. Bu bölümde Türk

⁷ Harvey Russell Bernard, *Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches*, (London: Sage Publications, 2000), s. 21.

askerinin Afganistan'daki yeri, Türkiye-AB ilişkileri, Türkiye'nin Afganistan politikası ve bu politikanın AB için önemi, AB Komisyonu tarafından Türkiye ile ilgili yayımlanan Yıllık İlerleme Raporları (2001'den 2011 yılına kadar), gibi konular değerlendirilmektedir. Altıncı bölümde ise değerlendirmeler, bulgular ve sonuca yer verilmektedir. Bu bölümde daha önceki beş bölümün değerlendirmesi yapılmaktadır.

BÖLÜM I: TEORİ VE KAVRAMLAR

Bir konuyu daha iyi anlayabilmek ve analiz edebilmek için öncelikle teorik çerçeveye ihtiyaç duyulur. Çünkü teori, üzerinde çalışma yapılacak konunun temelini oluşturur ve onu daha iyi anlayabilmemize yardımcı olur. Nasıl ki bir bina altyapı olmadan yükselmediği gibi, bir çalışma da teorik altyapı olmadan eksik kalır. Bundan dolayı da üzerinde çalışılacak konuya geçmeden önce teorik altyapıyı anlamak gerekir.

Teori, olayların neden gerçekleştiği ve bu olayların birbiriyle ne ilgisi olduğu hakkında bilgi vermeye çalışan bir düşünce veya düşünceler dizisidir.⁸ Bir başka tanıma göre teori bir bilim dalında inceleme yapılırken, incelenen alanla ilgili olgu ve olaylar arasındaki ilişkileri anlamada ve analiz etmede gerekli ve faydalı bir çerçeve olarak nitelendirilebilir. Teoriler, araştırma yapılan alan ile ilgili olgular arasındaki ilişkiyi açıklama ve analiz etme fonksiyonu olup, ilişkilerin geleceğini öngörmeye yardımcı olur.⁹ Görüldüğü gibi teoriler bir konuyu daha net bir şekilde açıklamada katkı sağlamaktadır. Bundan dolayı bu araştırmayı daha iyi anlayabilmek için konuya girmeden önce Uluslararası İlişkilerin iki önemli teorisi olan *realizm* ve *liberalizm* ve onlara bağlı konular olan *fayda-maliyet* ve *güvenlik* kavramları ele alınacaktır.

⁸ John T. Rourke, *International Politics on The World Stage*, (New York: McGraw-Hill Publication, 2008), s. 18.

⁹ Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*, (İstanbul: Alfa Yayınları, 2002), ss. 15-21.

1.1. Realizm ve Liberalizm

Uluslararası İlişkiler disiplininin önemli teorilerinden olan realizm, her ne kadar 1930'larda boy göstermeye başlayıp İkinci Dünya Savaşı sonrası zirve yapmış olsa da, tarihi kökenleri çok eskilere gitmektedir. Realizmin izleri M.Ö. 2000. yıllarda Çin ordusunda general olan Sun Tzu'nun *Savaş Sanatı (The Art of War)* adlı kitabında gözlemlenebilmektedir. Yine bundan 2400 yıl önce eski Yunan'da yaşayan Thucydides, *Peloponez Savaşı (Peloponnesian War)* adlı kitabında Yunan şehir devletleri olan Sparta ve Atina arasındaki savaşın bu iki şehir devlet arasındaki ilişkileri nasıl şekillendirdiğini anlatmaktadır.¹⁰

Machiavelli ve Hobbes'un düşüncelerine dayandırılan realizm, uluslararası siyaseti rasyonel karar veren bütüncül yapılar olan egemen ulus devletlerarası bir ilişki süreci olarak görmektedir. Realizm, devleti uluslararası ilişkilerin temel aktörü olarak görmekte ve onlara göre uluslararası politika güç ve çıkar mücadelesidir. Realizme göre uluslararası ortam anarşiktir çünkü yöneten, karar veren, yasaları uygulatabilen bir dünya hükümeti yoktur. Bu anarşik ortamda ayakta kalabilmek için devletlerin güvenliğe ihtiyacı vardır; dolayısıyla ulus devletler için savaş önlenemez ve kaçınılmazdır.¹¹ Uluslararası alandaki konular arasında hiyerarşik sıralama yapan realistler, askeri ve güvenlik konularına öncelik vermekte ve uluslararası arenadaki istikrarsızlık ve anlaşmazlıkların çözümünün güç olduğunu belirtmektedir. Devletlerin sürekli güç ve çıkar peşinde olduğunu savunan realistler, devletlerin korku ve güvenlik ikileminin onları

¹⁰ Jeffrey Haynes v.d., *World Politics*, (England: Longman, 2011), s. 117.

¹¹ Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, s. 43.

csavaşa zorladığını ifade etmektedir.¹² Realistler devletlerin güç için mücadele ettiğine dair beş neden göstermektedirler:

- Devletler politik dünyanın temel aktörleridir. Onların bulunduğu ortam ise anarşiktir.¹³
- Tüm devletler saldırgan askeri güce sahiptir.
- Devletler hiçbir zaman diğer bir devletin niyetinden emin olamaz.
- Devletlerin temel amacı çıkar mücadelesi olan uluslararası ilişkiler alanında ayakta kalabilmektir. Çünkü devletler akıllı varlıklardır, ayakta kalabilmek için ellerinden geleni yaparlar.¹⁴

Liberalizm ile ilgili fikirler esas olarak yakın zamanlarda gelişmiştir. 1960 yılında İngiliz düşünürü John Locke, *Devlet Üzerine İki Deneme (Two Essays on Government)* adında bir eser yazmıştır. Locke'e göre toplum halinde yaşayan insanlar yaşam hakkı, özgürlük hakkı, mülkiyet hakkı gibi bazı doğal haklara sahiptir. Bu hakların korunması için de Locke devletin olmasını şart bilir. Locke'un düşüncelerinden etkilenen liberal görüşlü düşünürlerden bir diğeri de David Hume'dir. Ona göre mevcut olan kural ve kurumlar planlanarak yaratılmamıştır, belki doğal olarak vardır. Locke ve Hume'den sonra Lord Acton ve Edmund Burke gibi İngiliz düşünürleriyle liberalizm önemli gelişmeler

¹² Robert Jackson, Georg Sorensen, *Introduction to International Relations Theories and Approaches*, (New York: Oxford University Press, 2007), s. 98.

¹³ Burada realistlerin anarşiden kasıtları düzensizlik değildir. Onlara göre ulusal politikada hiyerarşi mevcuttur ama uluslararası alanda devletler arasında hiyerarşi olamaz çünkü biri diğerinden üstün değildir.

¹⁴ Richard Ned Lebow, "Classical Realism," *International Relations Theories: Discipline and Diversity* içinde, derl., Tim Dunne, Milija Kuki, Steve Smith, (New York: Oxford University Press, 2007), s. 73.

göstermiştir. Bir doktrin olarak İngiltere’de doğan liberalizm, daha sonra Fransa, Almanya ve Amerika Birleşik Devletleri’nde (ABD) yaygınlaşmıştır. Fransa’da başta Montesquieu (1689-1755) ve Jean-Jacques Rousseau (1712-1778) olmak üzere liberalizmin öncüllüğünü yapmışlardır. Almanya’da Immanuel Kant ve Friedrich von Schiller, ABD’de ise James Madison, John Marshall gibi önemli isimler liberalizmin gelişiminde katkı sağlamışlardır.¹⁵

Realizmden farklı olarak, liberalizm uluslararası ilişkilerde çok aktörlülüğü savunmaktadır. Yani sadece devletleri değil, diğer organizasyonları da uluslararası ilişkilerin aktörleri olarak kabul etmektedir. Siyasi bir düşünce olarak liberalizm, özelde bireylerin ekonomik ve siyasi alanlarda hak ve özgürlüklerini savunmaktadır.¹⁶ Liberal teoriye göre insanlar ve onları temsil eden ülkeler, uluslararası organizasyonlar, uluslararası alanda mevcut olan hukuka göre birbirleriyle ilişkiyi sürdürürlerse ortak çıkarı elde edebilmektedirler. Liberalizm, realizmin “politika güç mücadelesidir” fikrini reddetmektedir. Liberal dünya politikası ve liderlerin davranışının sadece güçten etkilenmediğini, ahlak, ideoloji, dostluk, işbirliği gibi faktörlerinin de bu etkileşim sürecinde önem arz ettiğini savunmaktadır.¹⁷

Liberal teori yanlıları realistlere göre daha iyimserdir. Liberaller de çıkarın birey için önemli olduğunu savunmaktadırlar fakat onlar bireylerin sahip olduğu çıkarları paylaştığını ve bundan dolayı da işbirlikçi eylemlerin hem ulusal hem de

¹⁵ Coşkun Can Aktan, “Klasik Liberalizm, Neo-Liberalizm ve Libertarianizm,” *Amme İdaresi Dergisi*, 28,1, (1995), ss. 4-32, ss. 6-9.

¹⁶ Haynes v.d., *World Politics*, s. 133.

¹⁷ T. Rourke, *International Politics*, s. 23.

uluslararası alanda gerçekleştirdiklerini belirtmektedirler. Bundan dolayı bu eylemlerin hem ülke içinde hem de ülke dışında yarar sağlayacağına inanmaktadırlar. Liberaller savaş ve karmaşanın kaçınılmaz olmadığını savunarak insanların kendi akıllarıyla karar verdikleri takdirde, sadece kendi ülkelerinde değil belki yurtdışında da yarar sağlanabileceğini vurgulamaktadırlar.¹⁸ Liberalizmin çok aktörlülük savına göre devletler ile birlikte uluslararası örgütler, devlet dışı kuruluşlar, çok uluslu şirketler gibi diğer aktörler de uluslararası ilişkilerde önemli rol oynamaktadır. Uluslararası ilişkilerde savaş ve karmaşanın yanı sıra düzenli, süregelen ve karşılıklı olan ekonomik ilişkiler ve işbirliğinin de mevcut olduğu varsayılmaktadır.¹⁹

Liberal ve realist okullarının yanlıları uluslararası ilişkileri farklı açılardan değerlendirerek kendilerini savunmaya çalışırken, zaman ilerledikçe kendi savundukları düşüncelerin de zamandan geride kaldığını düşünerek, daha önce savundukları düşüncelerini yenilemek ve eksiklerini gidermek için isimlerinin önüne 'Neo' ekini ekleyerek çağa uygun savlarla tekrar ortaya çıkmışlardır.

Neorealizm, 1970'li yıllarda klasik realizmin ekonomik güçleri ihmal etmesine tepki olarak ortaya çıkmıştır. Neorealizm teorisinin en önde gelen kurucu isimlerden *Uluslararası Politikanın Teorisi (Theory of International Politics)* kitabın yazarı Kenneth Waltz'tir. Waltz'ın neorealizmi klasik realizmin bir eleştirisi şeklinde olup, uluslararası ilişkiler disiplinine antropoloji ve ekonomi

¹⁸ Jackson, Sorensen, *Introduction to International*, ss. 164-166.

¹⁹ Haynes v.d., *World Politics*, s. 115.

alanlarını da dâhil ederek genişletmiştir. Ona göre realizm birçok alanda boşluğu ve eksikliği olan bir teoridir.²⁰ Waltz'ın teorisine göre uluslararası politika bir sistemden oluşur ve bu sistem ayrı ve birleşik birimlerden oluşan bir yapıdır. Waltz, insan doğasındaki kötülük değil belki uluslararası sistemdeki mevcut anarşik durum devletleri gücünü arttırmaya zorladığını söylemektedir. Realistler sistemin tümünden uluslararası sistemi açıklamaya çalışırken, Waltz sistemdeki devletlerden yola çıkarak uluslararası sistemi açıklamaktadır. Yerel politik sistemlerde hiyerarşi mevcuttur ama uluslararası sistem anarşik olduğu için devletler karşı karşıya gelmektedir. Neorealizmin klasik realizmden ayrımı, insan doğası ve devlet yönetimi konusunda daha bilimsel bir açıklama getirmeye çalışmasıdır.²¹

Güvenlik ikilemi (*security dilemma*) ve “kendine güvenme” (*self help: kendine yardım*) kavramları üzerinde duran neorealistler, her hangi bir devletin kendi güvenliğini sağlamak için geliştirdiği faaliyetler mevcut ya da potansiyel düşmanların güvenliğini tehlikeye sokabileceğini söylemektedirler.²² Buna göre çağdaş realistler için askeri yetenek ve ittifak klasik realistlerin temel savı olan güvenlik için olmazsa olmaz araçlardandır. Yine neorealizm çıkarı güce eşit olduğunu varsaymakta ve gücü maddi kapasite ile ölçmektedir. Tıpkı klasik realizm de olduğu gibi, bireysel çıkarın ahlaki ilkelerin üstünde olduğu varsayılmaktadır.²³

²⁰ Alexander Wendt, *Social Theory of International Politics*, (United Kingdom: Cambridge University Press, 2001), ss. 7-16.

²¹ Jackson, Sorensen, *Introduction to International*, ss. 42-44

²² *Age*, s. 197.

²³ Ned Lebow, “Classical Realism...,” ss. 57-73.

Neoliberalizm da neorealizme paralel olarak 1970'ler ve 1980'lerde gelişmiştir. Neoliberalallar, neorealizmin egemen devletlerin anarşik dünya sistemindeki rekabeti çatışmaya yol açacağı düşüncesine katılır fakat neoliberalallar sistemin anarşik olmadığını, sistemin karşılıklı bağımlılıklardan (*complex interdependence*) oluştuğunu savunmaktadırlar. Yani ülkeler ticari ve farklı ekonomik ve sosyal bağlarla bağlı olmaları için çatışma oranı azalır daha çok işbirliğine yönelirler.²⁴

Neorealizm gibi neoliberalizm de klasik liberalizmin eksik kalan yönlerini çağa uyumlaştırmak için neoliberal akımı adı altında ortaya çıkmıştır. Neoliberal düşüncesi mantıksal düşünce üzerine kurulmakta ve bu akım organizasyonlar ve diğer devlet dışı kuruluşların uluslararası politikadaki merkezi rollerine dikkatimizi çekmeye çalışılmaktadır. Liberaller uluslararası politikanın sıfır toplamlı oyun olduğunu ve dolayısıyla uluslararası aşamadaki bir ilişkide her iki tarafın da kazanabileceğini düşünmektedirler.²⁵

Realist açıdan değerlendirildiğinde uluslararası aktörler rasyoneldir. Bu rasyonalitenin gereği aktörler bir eyleme girişmeden önce kendilerine o eylemin getireceği kâr ve maliyeti düşünmektedirler. Eğer girişimde bulunmak istedikleri eylem çok yüksek derecede kâr getirecekse ona mutlaka bir meşruluk payı da bulurlar. Çünkü bir eylemin herkes tarafından kabul edilebilir olması için meşruiyet önemlidir. Bir aktörün kendi çıkarını maksimize etmesi için üç farklı yaklaşım vardır: Birincisi, pragmatik yaklaşımdır; bu yaklaşımda aktör girişmek

²⁴ T. Rourke, *International Politics*, ss. 23-26.

²⁵ Lisa L. Martin, "Liberalism," *International Relations Theories: Discipline and Diversity* içinde, derl., Tim Dunne, Milija Kuki, Steve Smith, (New York: Oxford University Press, 2007), s. 112.

istediği eylemini kâr ve maliyeti açısından analiz eder. İkinci yaklaşım etik-politik yaklaşımdır. Bu yaklaşım ortak “biz” duygusuna bağlıdır. Burada aktör ortak bir değer, ortak bir toplum arar kendisine. En son yaklaşım da ahlaki yaklaşımdır; bu yaklaşıma göre aktör daha önce adı geçen öğeleri aramaz, sadece global bir adalet doğrultusunda hareket eder.²⁶ Aslında neoliberalizmin temel argümanı da realistlerin fayda-maliyet analizinin benzeridir. Şöyle ki neoliberaler de devletlerin her zaman fayda-maliyetlerini göz önüne alarak hareket ettiklerini ve hesaplama yaptıklarını söylerler. Böylece hangi ilişki onlara daha fazla fayda sağlayacaksa ona yönelirler. Bazı devletler ekonomik çıkarlara, bazıları ise güvenlik politikalarının getirilerine ağırlık verirler. Bu ise onların hangi konuda ilişkiye ihtiyacı varsa ona yönelmelerini sağlar.²⁷

Çalışma açısından değerlendirilmesi gereken diğer bir kavram da realizm ve liberalizmin üzerinde durduğu güvenlik kavramıdır. Güvenlik nedir? sorusunun tüm zamanlarda verilebilecek geçerli tek bir cevabı yoktur. Kişilerin ve toplumların güvenlik anlayışı, onların siyasi bakışı ve felsefi dünya görüşüne göre değişmektedir.²⁸ Güvenlik kavramının farklı anlamları olabilir, fakat realizm için güvenlik uluslararası ilişkilerde ayakta kalabilme ve kendini koruyabilmek için savaş açabilme kabiliyetidir. Siyaset dünyasında, iç politikada olduğu gibi bağlayıcı kurallar olmadığı için her devlet kendi güvenliğini sağlamak zorundadır. Realistlere göre, devletler kendini korumak zorunda olduğu için güce ihtiyaç duyarlar ve ancak güçlenerek kendi güvenliklerini sağlayabilmektedir. Güvenliği

²⁶ Helene Sjursen, “Why Expand? The Question of Legitimacy and Justification in the EU’s Enlargement Policy,” *Journal of Common Market Studies*, 40, 3, (2002), ss. 491-513, ss. 494-496.

²⁷ T. Rourke, *International Politics*, s. 19.

²⁸ Bilgin, “Güvenlik Çalışmalarında...,” s. 76.

sağlamak için devletlerin bir araya gelip birlik kurmalarını realizm çok budalaca olarak görmektedir.²⁹ Liberaller ise tam tersini savunurlar: Onlara göre güvensiz ve istikrarsız ortam savaşa yol açabileceğinden, ortak güvenlik sistemi barışı sağlamaya da yardımcı olabilmektedir.

Dar anlamda güvenlikten amaç, doğrudan anavatanın savunulmasına gerek bırakılmayacak önlemlerin alınması olarak anlaşılmaktadır. Bir ülkenin dış politikası açısından güvenlik kavramının sınırlarını belirlemek imkânsız denilecek kadar zordur. Bir ülke kendi ulusal güvenliği için amaçladığı güvenlik önlemleri başka ülkelere uzandığı bilinen bir gerçek olsa da bu uzantının sınırlarını belirlemek imkânsızdır. Sönmezoğlu'na göre, bir ülkenin güvenlik amacı, sıfır toplamlı bir oyun mantığı ile şu veya bu derecede, bir başka ülkenin veya ülkelerinki ile çatışma halindedir. Ülkelerin güvenlik anlayışı onların kapasitelerine bağlıdır bir ülke için mutlak güvenlik ise dünya hâkimiyetidir.³⁰

Realist perspektiften değerlendirildiğinde, güvenlik algısı geleneksel olarak bireylerden daha ziyade devletler için kullanılmıştır. Ulus devletlerin daha yeni kurulduğu zamanlardan bu yana devletler vatandaşları için “güvenliği” sağlayan bir araç görevini görmüştür. 1980’li yıllarda ortak güvenlik, güvenliğin bir devletin düşmanlarına karşı değil belki onlarla birlikte arama ve muhafaza etme fikrine dayanmaktaydı. Bu yaklaşım önemliydi çünkü devletler kendi güvenliği için askeri gücünü artırırken, diğer devletlerin ondan tehdit algılamasına neden olabilmekteydi. Ortak güvenlik, güvenlik ikilemini azaltmak

²⁹ Haynes, vd, *World Politics*, s. 128.

³⁰ Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, (İstanbul: Filiz Kitabevi, 2000), s. 255.

için diğerleriyle koordineli ve karşılıklı olarak güvenlik politikalarını üst düzeye çıkarmaya çalışmaktadır. Klasik güvenlik ikileminde ise devletler kendi güvenliği için askeri gücünü artmış, bu diğer devletleri güvensiz hissine sürüklemiş, onların silahlanmalarını sağlamış ve böylece devletlerin kendilerini daha da güvensiz hissetmesine yol açmıştır. Sürekli silahlanma ve artan bir güvensizlik ile sonuçlanan bu sürece karşın ortak güvenlikte güvenlik “birlikte” sağlanmaya çalışılmıştır. Galtung’a göre bireylerin, toplumların ve devletin güvensizliğinin yapısal nedenleriyle mücadele edilmeden barışı sağlamaya çalışmak anlamsızdır. Galtung barışı iki şekilde tanımlamaktadır: Birincisi, silahlı çatışmanın mevcut olmadığı negatif barış (*negative peace*). İkincisi ise hem doğrudan (fiziksel) şiddetin hem de dolaylı (yapısal ve kültürel) şiddetin olmadığı pozitif barış (*positive peace*).³¹

Ulusal güvenlik devletlerin sınırlarını dış tehditten koruma anlamında Soğuk Savaş yıllarında etkin olmuştur. Bu tarz güvenlik anlayışının temelini klasik realist yaklaşımı oluşturmaktaydı. 1990’lı yıllarda uluslararası alanda çok önemli gelişmeler gerçekleşmiştir. Sovyetler Birliği’nin dağılması, iki kutuplu dünyadan çok kutuplu ortama geçilmesi yeni güvenlik çalışmalarını da beraberinde getirmiştir.³²

Soğuk Savaş sonrası dönemde güvenlik ile ilgili yaklaşımlar hakkında yeniden düşünülmesini gerektirmekteydi. Argümanlar “ulusal güvenlik” kavramının artık Soğuk Savaş dönemi sonrası yenilenen ortam için uygun bir

³¹ Pınar Bilgin, “Individual and Societal Dimensions of Security,” *International Studies Review*, 5, 2, (2003), ss. 203-222, ss. 203-205.

³² Nilüfer Karacasulu, *Bölgesel Güvenlik Analizi Afganistan*, (İstanbul: Beta, 2011), ss. 910-911.

kavram olmadığından yanaydı. Çünkü “uluslararası” kelimesi devletlerarası bir anlam sergilemekteydi ve bu kelime artık tüm küresel aktörlerin güvenlik sorunlarını temsil edemiyordu. Aksine “küresel güvenlik” ve “dünya güvenliği” gibi ifadeler alternatif terimler olarak önerilmiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde akademisyenlerin araştırmaları, BM ve devlet dışı kuruluşların çalışmalarıyla güvenliğin bireysel ve toplumsal boyutunu keşfedilmeye başlamıştır.³³ Bu gelişmeler yeni güvenlik yaklaşımının temellerinin oluşumuna katkı sağlamıştır. Yeni güvenlik çalışmalarının bakış açısına göre, güvenlik bir bütündür. Askeri üstünlükler bütüncül bir siyasetin parçası olmadıklarında başarıya çevrilemeyebilirler hatta yeni güvensizliklere neden olabilirler.³⁴ 20. yüzyıla gelince güvenlik yaklaşımı, insan ve küresel çevre güvenliğinin daha da önem taşıdığı görüşleriyle şekillenmeye başlamıştır. Devlet güvenliği ile ilgili görüşlerin hâlâ geçerli olmasına rağmen, güvenliğin bireysel ve toplumsal boyutlarında vurgu yapan alternatif yaklaşımlar önerilmeye başlamıştır.³⁵

Küreselleşme ile beraber değişmeye başlayan geleneksel güvenlik anlayışı 11 Eylül 2001 tarihinde ABD’ye yapılan terör saldırısından sonra tamamen anlam değiştirdi. Artık güvenlik sürekli gündemde tutulması gereken çok önemli konu haline gelmişti. Klasik güvenliğin temel amacı “savunma” iken, yeni güvenlik anlayışında güvenliğin amacı “koruma” olmuştur. Yeni güvenlik anlayışı dost düşman ayrımını kesin bir şekilde yapmıştır. Hatta 11 Eylül’den hemen sonra ABD’nin dönemin Başkanı G.W. Bush, “yanımızda olmayanlar karşımızdadır”

³³ Bilgin, “Individual and Societal...,” s. 207.

³⁴ Bilgin, “Güvenlik Çalışmalarında...,” s. 75.

³⁵ *Agm.* s. 203.

açıklamasını yapmış, eleştirilere karşı dâhi izin vermeyerek kesin “biz” ve “onlar” olgusunu yaratmıştır.³⁶

Tablo 1: Klasik ve Yeni Güvenlik Karşılaştırılması³⁷

	Klasik Güvenlik	Yeni Güvenlik
Tehdit Kaynağı	Düşman devletler	Devlet ve devlet dışı tehditler (yerel veya sınır ötesi)
Tehdidin Niteliği	Askeri	Askeri ve askeri olmayan (ekonomik, çevresel, uyuşturucu ticareti, göç, kitle imha silahlar, terör...)
Kime yönelik	Devlete	Devlete/bireye/topluma/tüm insanlara
Çözüm	Askeri	Askeri ve askeri olmayan (demokratikleşme, küresel serbest pazar gibi)

Liberalizm ve realizm uluslararası ilişkilerin temel teorileri olmanın yanı sıra konumuz açısından da önem arz etmektedir. Şöyle ki, realizmin çıkar (fayda-maliyet) konusu Türkiye'nin Afganistan'da yürüttüğü politikanın AB'nin global bir güç olma ve güvenlik politikası açısından önem arz etmektedir. Realistlere göre uluslararası ilişkilerin temel aktörleri devletlerdir ama liberalizm devletlerin yanı sıra uluslararası kuruluşlar da önemli aktörler olduğunu savunurlar. Pratikte

³⁶ Pınar Olkaç, “Avrupa Güvenliğinde Türkiye'nin Değişen Konumu: AGSP ve Türkiye,” Yayınlanmamış Master Tezi, Başkent Üniversitesi, Avrupa Birliği ve Uluslararası İlişkiler Enstitüsü, Ankara, Temmuz 2008, s. 31.

³⁷ Karacasulu, *Bölgesel Güvenlik Analizi*, s. 17.

bunun örneğini son on yılda Afganistan'da yürütülen operasyonda görebiliriz. Afganistan'da egemen devletlerin yanı sıra uluslararası örgütler de geniş çapta yer almaktadırlar. Diğer taraftan hem devletler olarak hem de uluslararası örgütler olarak nerede ise dünyanın tüm egemen güçlerinin orada yer alması Afganistan'ın stratejik konumunu göz önünde bulundurduğumuzda çıkar açısında önem taşımaktadır. 11 Eylül saldırıları sonrası sadece devletlerin güvenliğini kasteden güvenlik anlayışı değil belki uluslararası güvenlik ön plana çıkmıştır. Böylece yeni güvenlik yaklaşımının bireysel boyutu önem kazanmıştır.

BÖLÜM II: AFGANİSTAN

2.1. Afganistan'ın Tarihine Kısa Bir Bakış

Strateji uzmanları tarafından “Asya'nın Kalbi”, “Asya'nın anahtarı”, “Kalpgâh”, “Asya'nın kalesi” gibi ifadelerle tanımlanan Afganistan, Asya kıtasının kuzey-güney ve batı-doğu geçiş yönlerinde önemli bir kavşak nokta olması açısından stratejik bir konuma sahiptir. Kuzeyde Özbekistan, Türkmenistan ve Tacikistan, doğuda Çin, güney ve güneydoğuda Pakistan, batıda İran ile sınırı bulunan Afganistan'ın yüz ölçümü 647.500 km'dir. Kara ile çevirili olan Afganistan'ın büyük bir kısmını dağlar oluşturmaktadır. Afganistan yazları sıcak, kışları soğuk olan tipik bir kara iklimine sahiptir.³⁸

Uzun zamanlardan beri süren sürekli iç istikrarsızlıklardan dolayı ülkenin kesin nüfus sayımı yapılamamıştır. Bazı kaynaklara göre (kesin değildir) ülke nüfusunun yaklaşık 29.802.724,26 olduğu ileri sürülmektedir. Ülkenin yüzde doksan dokuzu Müslüman olup, Sünni ve Şii mezhepler önde gelen mezheplerdendir. Otuz dört vilayetten oluşan Afganistan'ın başkenti Kabil'dir. Ülkenin diğer büyük şehirleri ise Mezar-e Şerif, Herat, Kunduz ve Celalabad'dır.³⁹

³⁸ Hüseyin Şeyhanlıoğlu, “11 Eylül Sonrasında Değişen Dünya Dengelerinde Afganistan,” Yayınlanmamış Master Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, Haziran 2004, ss. 5-7.

³⁹ Özgür Çınarlı, “Afganistan'daki İç Savaş ve Dış Müdahale (1989-2001),” Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, Ağustos 2009, ss. 50-51.

Dünya haritasına şöyle bir göz atıldığında, Afganistan'ın dünya ana karasının merkez bölgesinde yer alan Asya Kıtası'nın Batı-Doğu ve Kuzey-Güney geçiş yönlerinde bir kavşak noktasında yer aldığı görülebilir. Coğrafi açıdan Afganistan hem küresel hem de bölgesel çapta öneme sahip bir ülkedir. Bundan dolayı üzerinde önemli ticaret yollarının geçmesi bu yollar üzerindeki geçit ve tünellerin askeri açıdan değer taşıması ülkeyi, tarihin farklı evrelerinde farklı büyük güçlerin çıkar meydanına dönüştürmüştür. Afganistan'ın coğrafi konumu önemli bir ulaşım merkezini teşkil etmektedir. Ülkenin konumu dört yolun ağzı olarak tanımlanabilir. Şöyle ki Afganistan Orta Asya ile Hint Okyanusu, Çin ile Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT), Orta Doğu ve Hint Alt kıtası arasında bir köprü görevini görmektedir.⁴⁰

2.2. Etnik Yapı

Çok karışık etnik özelliğe sahip olan Afganistan halkının büyük bir kısmı merkezi yönetimden ziyade kendi kabile ve topluluklarına bağlılık göstermektedir. Ülkede yaşayan etnik gruplar esas itibarıyla Peştunlar, Türkler (Özbekler, Türkmenler, Kırgızlar, Aymaklar, Kızılbaşlar, Kazaklar), Tacikler, Hazaralar, Beluçlar ve diğer küçük etnik gruplardan oluşmaktadır.⁴¹ Bu gruplardan en önde geleni kısaca aşağıdaki gibidir.

Peştunlar Afganistan yönetimini çok eskilerden beri ellerinde tutan en kalabalık gruptur. Peştunlar genel olarak ülkenin güney ve güneydoğu bölgelerinde kabileler şeklinde yaşamaktalar. Her kabile kendi içinde klanlara, alt

⁴⁰ Haydar Çakmak, *Uluslararası Krizler ve Türk Silahlı Kuvvetleri*, (Ankara: Platin, 2004), s. 207.

⁴¹ *Age*, s. 50.

klanlara ve ataerkil ailelere ayrılmaktadır. Genel görüşe göre Peştunların nüfusu genel nüfusun yüzde 38'ini oluşturmaktadır. Bu etnik grubun dili Peşunca'dır.⁴²

Ülkenin kuzey, kuzey doğu ve batı bölgelerinde yaşayan Tacikler etnik grubun ikinci kategorisinde yer almaktadır. Tacikler kavim olarak ülkenin en eski kavimlerinden ve aynı zamanda ülkenin ikinci büyük etnik grubunu oluşturmaktadırlar. Tacikler Farsça konuşan gruptur onların konuştuğu Farsça genelde "Derice" olarak bilinmektedir. Bu etnik grup, ülke nüfusun yüzde 25'ini teşkil etmektedir. Tacikler genelde Sünni Hanefi mezhebine aittir ama bunların diğer bir kısmı ise Şii mezhebine sahip olup, Hazara adıyla anılmaktadırlar. Tacikler genel olarak Afganistan'ın başkenti olan Kabil ve etrafında yaşamaktadırlar. Hazaralar ise Afganistan'ın merkezinde yer alan dağlık Hazaracat bölgesinde yaşamaktadırlar.⁴³

Büyük bir kısmı Özbekler ve Türkmenlerden oluşan Türkler, ülkenin en önde gelen etnik gruplarından biridir. Ülke nüfusunun yüzde 25'ini teşkil eden bu grup Afganistan'ın Türkistan'ı olarak bilinen kuzey bölgede yani daha çok ülkenin Özbekistan, Tacikistan ve Türkmenistan ile sınırdaş olan bölgelerde yaşamaktadırlar. Afganistan Türkleri kendi aralarında Özbek, Türkmen, Kazak, Kırgız, Kızılbaş, Karakalpak gibi bir takım gruplara ayrılmaktadır. Fakat bu grupların en önemlisi ve sayıca çok olanı ise Özbekler ve Türkmenlerdir.⁴⁴ Afganistan çok sayıda farklı etnik gruplardan oluştuğu için ülke genelinde bir o

⁴² Age, s. 58.

⁴³ Şeyhanlıoğlu, "11 Eylül Sonrasında Değişen Dünya..." s. 10.

⁴⁴ Mehmet Saray, *Afganistan ve Türkler*, (Ankara: Avrasya Stratejik Araştırma Merkezi, 2002), ss. 13-14.

kadar sayıda da farklı dil konuşulmaktadır. Farsça ve Peştunca ülkenin resmi dilleridir. Bu iki dilin yanı sıra Afganistan Anayasası'nın 16. maddesine göre çoğunluğun konuştuğu bölgelerde konuşulan diğer diller de ülkenin üçüncü resmi dili olarak kabul edilmiştir.⁴⁵

Tarih sayfaları iç savaş ve dış müdahaleler ile dolu olan Afganistan'ın sanki tarih yüzüne hiç gülümsememiştir. 19. yüzyılda Rusya ve İngiltere'nin üstünlük mücadelesinde, İngiltere Afganistan'a nüfuz ederken, 20. yüzyılda ise Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) onun yerini alarak yaklaşık 10 yıl ülkeyi işgali altında tutmuştur. 21. yüzyıla geldiğimizde ise güç ve üstünlük mücadelesi ve karşılıklı tehdit oluşturmanın sadece egemen devletler arasında değil, belki devletler ve uluslararası örgütler arasında da yaşandığını görebilmekteyiz. Henüz 19. ve 20. asırların acısını atlatamayan Afganistan, 21. asır başlar başlamaz diğer bir büyük müdahale ile yüz yüze kalmıştır.

Ülkenin uğradığı işgaller ve dış müdahaleler üzerinde kısaca durulması çalışma açısından önem arz etmektedir: 18. yüzyılın sonlarına doğru Hindistan'a hâkim olan Babürlüler iktidarının çökmeye başlamasıyla birlikte, İngilizler Hindistan'ın kuzey bölgesi hariç ülkenin büyük bir kısmına hâkim olmuşlardır. 19. yüzyılın başlarına gelince İngilizler, bir taraftan Ruslardan diğer taraftan da

⁴⁵ Afganistan Anayasası, Bölüm 1, Madde 16, (Chapter 1, Article 16: "From among the languages of Pashto, Dari, Uzbeki, Turkmani, Baluchi, Pashai, Nuristani, Pamiri (alsana), Arab and other languages spoken in the country, Pashto and Dari are the official languages of the state. The Turkic languages (Uzbaki and Turkmen), Baluchi, Pashai, Nuristani and Pamiri (alsana) are—in addition to Pashto and Dari—the third official language in areas where the majority speaks them. The practical modalities for implementation of this provision shall be specified by law.") http://www.afghan-web.com/politics/current_constitution.html#chaptertwo, Erişim: 25 Aralık 2010.

Napolyon'dan gelen tehditlerden dolayı Hindistan'ı istila etme projeleri suya düşmüştür. Afganistan ise Hindistan sıcak sularına yönelmek isteyen ve o zamanın büyük güçleri olan İngilizler, Fransızlar ve Ruslar arasındaki rekabet meydanına dönüşmüştür.⁴⁶ O dönemdeki Rusların ilerlemesinden ve Afganistan'ı elde edeceğinden şüphelenen ve bunun yanı sıra ele geçirdikleri Hindistan'ı sağlam sınırlarla koruma altına almak isteyen İngiltere Afganistan'ı işgal etmeye çalışmıştır. Sonuçta Afgan ve İngiliz orduları arasında üç defa (1839-42, 1878-80, 1919) savaş çıkmıştır ve her seferinde de İngilizler yenilgiye uğramıştır.⁴⁷

8 Ağustos 1919 yılında Ravalpindi Anlaşması ile İngilizler Afganistan'ın tam bağımsızlığını kabul etmiştir. Bu dönemde ülkenin başında bulunan Amanullah Han İngiliz baskısından kurtulmak için Ruslara yakınlaşmış ve 1920 yılında Ruslarla Dostluk Anlaşması imzalamıştır. Ama Amanullah Han'dan sonra iktidara gelen hükümdarlar Ruslar ile pek yakın ilişki kurmamıştır. Bu durum Zahir Şah'ın iktidara gelmesi ile değişmiş ve iki ülke arasındaki ilişkiler tekrar düzelmiştir. Zahir Şah'ı takip eden diğer hükümdarların döneminde Afganistan'da bir grup komünist olarak yükselirken diğer bir taraftan ise kökten dinci mücahitler hükümete karşı hareketlenmeye başlamıştır. Hal böyle olunca Ruslar 24 Aralık 1979 tarihinde Afganistan'ı işgal etmiştir.⁴⁸

Yıllar sonra ortaya çıkan bir gerçek ise, 1979 yılının ortasında, yani Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgal etmesinden önce ABD, Afganistan

⁴⁶ Angelo Rasanayagam, *Afghanistan: A Modern History*, (New York: I.B. Tauris, 2007), ss. 1-4

⁴⁷ Hasan Uysal, *Adı Afganistan*, (Ankara: Öteki Yayınevi, 1996), s. 75.

⁴⁸ Ali Balcı, "Afganistan: Ulus Devlet ve Kabilecik Arasında," *Dünya Çatışma Bölgeleri* içinde, derl., Kemal İnat, Burhanettin Duran, Muhittin Ataman, (Ankara: Nobel Yayınları, 2004), ss. 256-257.

mücahitlerine yardım etmeye başlamıştır. ABD farkında ve bilinçli olarak Sovyetlerin Afganistan'ı işgal etmesini tetiklemiştir. Sovyetlerin Afganistan'ı işgal ettiği ilk gün, dönemin ABD Başkanı Carter'in güvenlik danışmanı olan Zbigniew Brzezinski, Carter'e "SSCB'ye Vietnam Savaşı yaşatma şansını yakaladık, onlar Afganistan tuzağına düştü" diye bilgi vermiştir.⁴⁹ Bu bilgiler bize olayların görüldüğü kadar masum olmayabileceğini, yani Afganistan'ın Ruslar tarafından işgal edilmesinin sadece iç istikrarsızlıktan kaynaklanmadığını düşündürmektedir.

Afganistan'ın Sovyetler Birliği tarafından işgal edilmesi dış dünyada çok büyük yankı uyandırmıştır. Diğer ülkelerin yanı sıra en büyük tepki de Amerika Birleşik Devletleri'nden gelmiştir. Bu süreçte ABD'nin kendi istihbarat ajansı CIA (*Central Intelligence Agency*) ve Pakistan istihbaratı ISI (*Inter-Services Intelligence*) ile birlikte dünyanın her yerinden radikal İslamcılarını Pakistan'da kamplara yerleştirerek onları Afgan mücahitlerinin yanında Ruslara karşı savaştığı bazı araştırmacılar tarafından dile getirilmiştir.⁵⁰ Böylece Sovyetler Birliği'nin 24 Aralık 1979 yılında gerçekleştirdiği işgal, yüz binlerce insanın ölümüne ve devletin inzivasına mal olarak 14 Nisan 1988 yılında Cenevre'de Amerika ve Sovyetler heyeti arasında imzalanan bir anlaşma sonucu 1989 yılında sona ermiş ve Sovyet donanımı Afganistan'dan geri çekilmiştir.⁵¹

⁴⁹ Interview with Zbigniew Brzezinski, "The CIA's Interview in Afghanistan," Center for Research on Globalization, 2001.

<http://www.globalresearch.ca/articles/BRZ110A.html>, Erişim: 20 Ekim 2011.

⁵⁰ Ahmed Raşid, *Taliban: İslamiyet, Petrol ve Orta Asya'da Yeni Büyük Oyun*, Çev. Osman Akınhay, (İstanbul: Everest Yayınları, 2001), s. 212.

⁵¹ Saray, *Afganistan ve Türkler*, s. 199.

20. yüzyılın ortalarında (1994) Afganistan’da Taliban adında bir grup yükselmeye başladı. Taliban, *Talip* kelimesinin çoğunluk hali olup (talebe, öğrenci) anlamına gelmektedir. Bu grubun Taliban adını almasının asıl sebebi kendilerine Taliban diyen kişilerin Pakistan medreselerinde dini dersler almış olmasıdır. Taliban yavaş yavaş Afganistan’a nüfuz ederek 1995 yılında nerede ise ülkenin tamamını ele geçirmiştir ve Afganistan halkına yıllarca işkence dolu bir hayat yaşatmıştır.⁵²

11 Eylül 2001 tarihinde New York’taki Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon’a yapılan saldırılar ile sadece ABD değil, bütün dünya daha önce benzeri görülmeyen terörle karşı karşıya geldi.⁵³ Bu olaydan hemen sonra ABD olayın sorumlusu olarak Al-Kaide örgütünün başkanı Osama Bin Ladin’i sorumlu tuttu. O dönemde Taliban hükümetine sığınan Bin Ladin, ABD’nin taleplerine rağmen Taliban Hükümeti tarafından teslim edilmedi. Bunun üzerine ABD 7 Ekim 2001’de Afganistan’a yönelik “Kalıcı Özgürlük” operasyonu başlattı. Böylece tüm dünyanın dikkati “yıllardır Taliban’ın baskıcı yönetimine rağmen unutulmaya bırakılan” Afganistan üzerine yoğunlaştı.⁵⁴ ABD Afganistan’a savaş açarken bunu BM’nin 51. maddesine⁵⁵ (meşru müdafaa) dayandırmış, böylelikle NATO üyeleri ile birlikte adım atarak harekâtına meşruluk kazandırmıştır.

⁵² Şeyhanlıoğlu, “11 Eylül Sonrasında Değişen Dünya...,” s. 43.

⁵³ Mehmet Özcan, Serkan Yardımcı, “Avrupa Birliği ve Küresel Terörizm İle Mücadele,” *Terör, Terörizm ve Küresel Terörle Mücadele: Ulusal ve Bölgesel Deneyimler* içinde, derl., İhsan Bal, (Ankara: USAK Yayınları, 2006), s. 200.

⁵⁴ Balcı, *Afganistan: Ulus Devlet*, s. 261.

⁵⁵ “Bu Anlaşma’nın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel ya da ortak meşru savunma hakkına hanel getirmez. Üyelerin bu meşru savunma hakkını kullanırken aldıkları önlemler hemen Güvenlik Konseyi’ne bildirilir ve Konsey’in işbu Anlaşma gereğince uluslararası barış ve güvenliğin

Afganistan üzerine çalışma yapılırken, onun kısaca olsa da tarihçesini öğrenmeden ve gözden geçirmeden olmaz. Ülkenin tarihinden de açıkça anlaşıldığı gibi, Afganistan her dönemin egemen gücü/güçleri tarafından işgale uğramıştır. Bunun nedeni ise ülkenin stratejik konumudur. Asya kıtasının kalbi olarak adlandırılması da ülke üzerinden tüm diğer Asya ülkelerine kolaylıkla ulaşım sağlayabilmesinden kaynaklanmaktadır.

BÖLÜM III: AVRUPA BİRLİĞİ'NİN AFGANİSTAN POLİTİKASI

Soğuk Savaş sonrası genel algı güvenlik sorunlarının azalması yönündeydi ama 11 Eylül terör saldırıları başta olmak üzere, etnik çatışmalar hâlâ ulusal ve uluslararası güvenlik tehdidi olarak varlığını sürdürmüştür.⁵⁶ Soğuk Savaş sonrası SSCB'nin parçalanmasıyla birlikte, ABD süper güç olarak boy göstermiştir. Ama süper güç olmasına rağmen ABD, 2001 yılının Eylül ayında terör saldırısına uğramıştır, hem de kendi topraklarında! 11 Eylül 2001 tarihinde New York'taki Dünya Ticaret Merkezine yapılan saldırılarla sadece ABD değil bütün dünya daha önce benzeri görülmeyen terörle karşı karşıya geldiğini fark etmiştir.⁵⁷

Küreselleşme her ne kadar günlük hayatımızı kolaylaştırmış olsa da kendisiyle beraber bir o kadar zorlukları da getirmiştir. Bundan dolayıdır ki bir ülkede gerçekleşen bir olay uluslararası alanda tüm dünya ülkelerini de etkileyebilmektedir. Küreselleşmeden dolayı ortaya çıkan ve tüm devletleri eşit olarak etkileyen olaylara karşı mücadele hiçbir ülkenin tek başına gerçekleştirebildiği bir mücadele değildir.⁵⁸ Terörizmin uluslararası arenada yaygınlaşmasıyla birlikte stratejik bir tehdide dönüşmüştür. Bu tehdit insan hayatını tehlikeye sokabilmekte ve büyük kayıplara neden olabilmektedir.⁵⁹

⁵⁶ Karacasulu, *Bölgesel Güvenlik Analizi*, s. 1.

⁵⁷ Özcan, Yardımcı "Avrupa Birliği ve Küresel Terörizmle..." s. 200.

⁵⁸ European Commission, Country Strategy Paper: Islamic Republic of Afghanistan (2007-2013). http://eeas.europa.eu/afghanistan/csp/07_13_en.pdf, Erişim: 18 Şubat 2012.

⁵⁹ European Security Strategy, "A Secure Europe in The Better World," Brussels, 2003.

11 Eylül saldırıları küresel güç olma yolunda ilerlemekte olan AB'nin de terör bakış açısını değiştirmiştir.⁶⁰ Çünkü “güvenlik” konusu bugünkü adıyla AB'nin temel kurucu unsurlarından biridir.⁶¹ 11 Eylül öncesi AB, terör ve terörizm konularını “ağır suçlar” kapsamında değerlendiriyordu. AB'nin daha önce hem Avrupa Birliği'nin kuramsal boyutunda hem de üye ülkelerin çoğunda etkin terör karşıtı düzenlemeleri yoktu. AB, 11 Eylül saldırılarından hemen sonra vizyon ve strateji arayışına girmiş ve küresel terörizmle mücadele açısından yeni politikalar geliştirme çabalarını başlatmıştır.⁶²

Saldırıları sonrası diğer dünya ülkeleri gibi AB de terörizme karşı sert tepki göstermiş ve terörizmin kendisi için öncelikli konu haline geldiğini açıklamıştır. Bu bağlamda 11 Eylül saldırılarından hemen sonra AB Dışişleri Bakanları, NATO Genel Sekreteri ve AB Komisyon Başkanı Brüksel'de bir araya gelerek olağanüstü bir toplantı gerçekleştirmişlerdir. Sonuç olarak Terörizmle mücadele konusunda bir “Eylem Planı” hazırlanmıştır.⁶³ Bu planda *Terör ile Mücadele için Avrupa Politikası (The European Policy to Combat Terrorism)* başlığı altında terörizmle mücadelenin çerçevesi belirlenmiştir. Bu konu beş başlık altında aşağıdaki gibi düzenlenmiştir:

- Üye devletlerin polis ve adli konularda işbirliğinin geliştirilmesi,
(*Enhancing Police and Judicial Cooperation*)

<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>, Erişim: 10 Aralık 2011.

⁶⁰ Özcan, Yardımcı “Avrupa Birliği ve Küresel Terörizmle...,” s. 200.

⁶¹ Ece Öztan, Hale Akay, “Güvenlik,” *AB Ansiklopedisi* içinde, derl., Desmond Dinan, (İstanbul: Kitap yayınları, 2005), Cilt 1-2, s. 133.

⁶² Özcan, Yardımcı “Avrupa Birliği ve Küresel Terörizmle...,” s. 201.

⁶³ Giray Saynur Bozkurt, “Küreselleşmenin Güvenlik Boyutu,” *Değişen Dünyada Uluslararası İlişkiler* içinde, derl., İdris Bal, (Ankara: Lalezar Kitabevi, 2006), s. 522.

- Terörizm ile mücadeleye ilişkin uluslararası sözleşmelerin geliştirilmesi ve yürürlüğe konması, (*Developing International Legal Instruments*)
- Terörizmin mali kaynaklarını sona erdirilmesi, (*Putting an End to The Funding of Terrorism*)
- Hava ve taşımacılığın güvenliğinin güçlendirme, (*Strengthening Air Security*)
- AB'nin global politikasının koordine edilmesi (*Coordinating The European Union's Global Action*)⁶⁴

Maastricht Antlaşması uyarınca 1993 yılından bu yana, AB Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (ODGP) yeni zorluklar nedeniyle geliştirilmiştir. AB'nin en önde gelen amaçlarından biri dünya çapında barış ve istikrarın gelişim ve korumasını sağlamaktır. Bu yüzden de güvenlik ODGP'nin önemli boyutlarından birisidir. 2001 yılındaki 11 Eylül terör saldırıları ve daha sonra 2004 ve 2005 yıllarında Londra ve Madrid'e gerçekleşen patlamalar, güvenlik konusunu AB ve üye ülkeleri için en önemli konu haline getirmiştir. AB, güvensizliğe yol açabilecek olayların daha çok uluslararası suçlar sayılan terör, uyuşturucu kaçakçılığı ve yasadışı göç gibi konuların tehdit ettiğini fark etmiştir. AB bu tehditleri önlemek için üçüncü dünya ülkeleri ile işbirliği yapmaya karar vermiştir. AB, Afganistan'da bulunarak dünya güvenliğini tehdit eden uyuşturucu trafiği, yolsuzluk, terör, mafya suçlarını önlemek için oradaki polisi, hâkim ve

⁶⁴ Conclusion on Plan of Action of the Extraordinary European Council Meeting on 21.09.2001.SN 140/01.
http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/140.en.pdf, Erişim: 07 Ekim 2011.

diğer devlet memurlarını eğitmektedir.⁶⁵ Özellikle 11 Eylül ABD, Madrid ve Londra saldırılarından sonra AB üye ülkeleri ve diğer batı ülkeler kendi sınırlarının dışından tehdit algılamaya başlamışlardır. Dünya güvenliğini tehdit eden tehlikeli bölgelerden biri de Afganistan idi. Bu sebeple diğer ülkelerin güvenliğini sağlayabilmek için öncelikle Afganistan'ı maruz kaldığı terör gruplarından arındırmak lazımdı.⁶⁶

Avrupa Birliği, 2001 yılında dünya çapında terör ve güvenlik sorunlarının artmasıyla birlikte gerek üye devletlerinin çoğunun NATO'nun üyesi olması bakımından, gerekirse kendi güvenlik politikası açısından Afganistan'da faaliyet göstermek durumunda kalmıştır. Aslında AB'nin Afganistan politikası yeni bir politika olmayıp belki bu politika 1980'lerden beri devam etmekte olan bir politikaydı. 1980'larda AB, Pakistan'ın Pişavir şehrinde açtığı bir ofis aracılığıyla Afganistan yetkilileriyle irtibat kurmaktaydı. Aynı zamanda (ECHO)⁶⁷ çerçevesinde 1990'lardan beri Afganistan'a insani yardım ulaştırma konusunda önemli rol oynamaktaydı. Taliban rejiminin düşmesiyle birlikte, AB'nin Afganistan politikası daha aktif hal almıştır. 6 Kasım 2005 tarihinde Avrupa Birliği ve Afganistan arasında imzalanan Ortak Siyasi Deklarasyon AB ve Afganistan ilişkileri açısından kapsamlı bir çerçeve oluşturmaktadır.⁶⁸

⁶⁵ Hamed Shafae, "Post Taliban Afghanistan Views of Afghan Elites in Europe About EU-Afghanistan," Unpublished Master Thesis, Tallinn University, Political Science And Governance Institute, European Studies Master Programme, 2009, s. 12.

⁶⁶ *Agt*, s. 15.

⁶⁷ ECHO-European Commission - Humanitarian Aid & Civil Protection, Avrupa Komisyonu İnsanı Yardım ve Sivil Koruma Ofisi.

⁶⁸ "EU-Afganistan Relations: General Background Note," Europa Press Room, 2010. <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/10/345>, Erişim: 22 Aralık 2011.

Ortak Deklarasyon'da AB, Afganistan'a 2001 yılının Aralık ayında imzalanan Bonn Anlaşmasının doğrultusunda kalkınması ve ilerlemesi konusunda yardımcı olacağını belirtmektedir. Bununla ilgili Afganistan İslami Cumhuriyeti kurumlarını yolsuzluktan arındırmak, terörizmin köklerini kurutmak, kurumsal yapısını yeniden inşa etmek, insan haklarını (kadın hakları dâhil olmak üzere) korunmak ve toplumsal yapıyı geliştirmek gibi konularda daha duyarlı adımlar atacağını tekrar dile getirmiştir. Aynı zamanda AB, Afganistan'ın Bonn Anlaşmasının yükümlülüklerini yerine getirmesinde yardımcı olacağını, üye ülkelerin askeri, adalet, sağlık, uyuşturucuyla mücadele gibi konularda destekleyeceğini belirtmiştir.⁶⁹

Bunların dışında AB'nin Afganistan'da EUPOL (*European Union Police Mission in Afghanistan*) adında bir polis misyonu bulunmaktadır. Bu görev 2007 yılından beri mevcut olup 300'e yakın uluslararası personel ve yaklaşık 170 ulusal personelden oluşmaktadır. EUPOL, Afganistan'ın adalet ve ceza sistemi ile uygun etkileşim sağlayarak sürdürülebilir ve etkin bir sivil politik düzenlemelerin Afganistan yetkisi altına oturtulan bir sistem yaratmaya çalışmaktadır. Misyonun görevi Bakanlık, bölgesel ve kırsal düzeylerde Afgan personelini gözlemlemek, tavsiyelerde bulunmak ve onları eğitmektir. 2007'de göreve başlayan misyon çalışmaları daha sonra 13 Mayıs 2010'de AB Konseyi tarafından 2013 yılına kadar uzatılmıştır.⁷⁰

⁶⁹ Council of the European Union, "EU-Afghanistan Joint Declaration," 2005. <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/05/st14/st14519.en05.pdf>, Erişim: 29 Aralık 2011.

⁷⁰ EUPOL Afghanistan: European Union Police Mission in Afghanistan. <http://www.eupol-afg.eu/>, Erişim: 30 Aralık 2011.

3.1. Uyuşturucu ve Mülteciler (Göç ve İltica) Sorunu

Afganistan'da mevcut olan ciddi sorunlardan birisi ülkede yüksek oranda üretilmekte olan uyuşturucu sorunudur. AB'ye göre Avrupa'ya girmekte olan uyuşturucu oranının yüzde 90'nı Afganistan'dan geçmektedir. Bunun yanı sıra mevcut olan diğer bir önemli sorun da her yıl Afganistan'dan ayrılmakta olan yüzlerce kişinin genelde yasadışı yollardan batı ülkelerine yönelmeleridir. Çünkü yeni güvenlik yaklaşımına göre, sadece devletler ve onların askeri güçleri güvenlik tehdidini oluşturmamaktadır. Doğal kaynaklar, uyuşturucu ticareti, göç, terörizm, sınır ötesi suçlar, çevre sorunları yeni güvenlik tehditleri olarak sayılabilmektedir. Konu ile ilgili olarak realist yaklaşımının tersine askeri örgütlerin rolleri de değişim göstermektedir.⁷¹

Afganistan'da üretilmekte olan uyuşturucu ABD ve AB için mücadele edilmesi gereken en büyük sorunlardan biri olmuştur. Konu ile ilgili ABD ve AB Afganistan'da farklı politika yürütmektedirler. Her ne kadar ABD bu konuda devlet destekli strateji uygulasa da AB üretim alanlarını azaltma ve üretilen uyuşturucuyu yararlı amaçlarda kullanmak üzere satın alma şeklinde konuya yaklaşmaktadır.⁷² Tüm bunlara rağmen AB, uyuşturucu üretimine karşı mücadelede hâlâ tam anlamıyla başarılı olmuş değildir.

AB, en büyük desteklerinden birini ülkedeki uyuşturucu üretimi konusunda sağlamaktadır. AB, Afganistan'ın uyuşturucu üretimi ile ilgili Ulusal Uyuşturucu Kontrol Stratejisi'ni revize etmesini, onun yerine alternatif besin

⁷¹ Karacasulu, *Bölgesel Güvenlik Analizi*, s. 15.

⁷² Richard Weitz, "Afghanistan: US and EU Anti-Drug Strategies are Diverging," Nisan 2007. <http://www.eurasianet.org/departments/insight/articles/eav040307.shtml>, Erişim: 12 Ocak 2012.

maddeleri üretimini geliştirmesini ve uyuşturucu kaçakçılığı ile ilgili yargı sistemleri geliştirmesini teşvik etmektedir. Afganistan ve AB ülkedeki yoksulluk oranını azaltmak ve Binyıl Kalkınma Hedeflerine ulaşabilmek için birlikte çalışmaya devam edecekler.⁷³

Diğer taraftan her sene yüzlerce sığınmacı ve göçmenler yasal ve yasadışı yollardan Avrupa sınırlarını geçmeye çalışmaktalar. Başta Avrupa ülkeleri olmak üzere zengin ülkelerin sınırlarını daha iyi bir yaşam arayışındaki siyasi ve ekonomik olarak istikrarsızlaşmış ülkelerinden gelenler bazen yasal bazen de yasadışı yollarla geçmektedirler. Son dönemde AB'nin en önemli gündem maddelerinden biri "mülteci yükü"nü azaltılması ve üye devletler arasında eşit olarak paylaşılmasıdır. Özellikle Hollanda ve Danimarka gibi bir zamanlar liberal, yabancılara karşı hoşgörülü ve çoğulcu olarak tanınan ülkeler, yabancının uyum sorunundan yola çıkarak ve 11 Eylül sonrası hâkim olan "güvenlik her şeyden önce gelir" söyleminden de destek alarak, sınırlarını geçen sığınmacıları sınır dışı etmeye çalışmaktadırlar. Çünkü Avrupa'ya geçen sığınmacıların bir kısmının bazen suç işlerine karıştıkları da iddia edilmektedir.⁷⁴

Bundan dolayı AB'nin güvenliği Afganistan güvenliğine önemli derecede bağlıdır. AB Afganistan'da bulunarak ülkenin halkına ve devletine güvenlik ve istikrarı sağlamada yardımcı olmak istemektedir. Daha önce de belirtildiği gibi 16 Kasım 2005 tarihinde AB ve Afganistan arasında Ortak Deklarasyon imzalanmıştır. Bu deklarasyon AB'nin Afganistan'da izleyeceği politikanın temel

⁷³ Council of the European Union, "EU-Afghanistan Joint...", ss. 1-5.

⁷⁴ Hatice Yazgın, "AB'de Göç ve Çok Kültürlülük," AB Analiz, 2010. <http://www.abanaliz.com/haberdetay.asp?ID=264>, Erişim: 20 Eylül 2012.

hatlarını belirlemekte ve iki tarafın da yararlarını içermektedir. Ortak Deklarasyona göre Afganistan'ın özgür, demokrat, istikrarlı, sorumlu ve güvenli bir ülke olabilmesi için desteğe ihtiyacı vardır. AB ülkenin bu gereksinimlerini Avrupa değerleri ve çıkarları çerçevesinde sağlamaya çalışacaktır. AB'nin temel çıkarı ise terörizm, uyuşturucu ve yasadışı göçe karşı mücadeledir.⁷⁵

Avrupa'da 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra AB sınırlarının “ortak yönetimi” sisteminin oluşturulması için çalışmalar yapmaktadır. Sınır yönetimi meselesinde, “bütünleşmiş sınır yönetimi”, “sıkı sınır kontrolleri” ve “sınırların gözetlenmesi”nin önemi vurgulanmaktadır. Türkiye, göçmen ve mülteci üreten ülkeler ile hedef ülkeler arasında hem kara, hem hava hem de deniz yolları açısından geçiş noktaları bulunmaktadır.⁷⁶

Bundan dolayı da Türkiye, zaman zaman yasadışı göç konusunda gerekli önlemleri almadığına yönelik eleştirilere maruz kalmaktadır. Türkiye'deki yetkililer ve bazı araştırmacılar ise konuyla ilgili olarak Türkiye'nin “göç olayının sebebi değil, mağduru olduğu” savunmasıyla cevap vermektedirler. Gerçekten de Orta Doğu, Asya ve Balkanlar arasındaki coğrafi konumu ile Türkiye, Batı'ya yönelik göç akımlarında temel geçiş noktalarından birini oluşturmaktadır. İran Devrimi, Sovyetler Birliği'nin ve Yugoslavya'nın dağılması, Afganistan'daki iç savaş ve Körfez Savaşı gibi siyasi çalkantıların sonucunda ortaya çıkan göçmen gruplar, Avrupa'ya yönelik göçlerinde transit ülke olarak Türkiye'yi

⁷⁵ Shafae, Post Taliban Afghanistan Views...,” ss. 12-13.

⁷⁶ Yücel Acer, İbrahim Kaya, Mahir Gümüş, “Yasadışı Göç ve İltica Bağlamında Sınır Güvenliği: Avrupa Birliği Düzenlemeleri ve Türkiye,” TÜBİTAK, 2009, ss. 150-158.
<http://www.utsam.org>, Erişim: 20 Eylül 2012.

kullanmaktadırlar.⁷⁷ Son yıllarda Türkiye'nin kendisi de yasadışı göçmenler ve sığınmacılar için hedef ülke haline gelmiştir. Afganistan menşeli sığınmacıların yüzde yüzü menşe ülkeden ayrılırken birilerine para ödedikleri (kaçak yolla başvurdukları) belirtilmektedir. Afganistan menşeli sığınmacıların yaklaşık yüzde 82'sinde pasaport bulunmamaktadır.⁷⁸ 2011 yılının son on bir ayında yaklaşık 30.000 Afgan, Avrupa ülkeleri başta olmak üzere, dünya çapında siyasi sığınma başvurusunda bulunmuştur.⁷⁹

3.2. AB'nin Afganistan Politikasında Ulaştığı Hedefler

AB ve üye ülkeleri Afganistan'a yardım etme konusunda önder bir rol oynamaktadır. Afganistan için düzenlenen uluslararası konferansların birçoğu Avrupa'da gerçekleşmektedir. Buna örnek olarak Bonn Konferansı (2001), Berlin Konferansı (2004), Londra Konferansı (2006), Roma Konferansı (2007), Bükreş'teki NATO Konferansı (2008) ve Paris Konferansı (2008) gösterilebilir. Bu konferanslardan en önemlisi 2001 yılında gerçekleşen Bonn Konferansıydı. Bu konferansla birlikte Afganistan'daki mevcut farklı etnik kökenler bir araya getirilmiş ve devletin kurulması sağlanmıştır. 2001 Afganistan için çok önemli bir yıldır. 2001 yılında, yaklaşık 30 yıllık istikrarsızlık ve savaştan dolayı ülkenin tahrip olan alt yapısının yeniden imarı tasarlanmıştır.

Bonn Konferansı, Ocak 2004 yılında yeni anayasanın kabul edilmesini, Ekim 2004'te cumhurbaşkanı seçimlerinin gerçekleşmesini, Eylül 2005 yılında

⁷⁷ *Agm.* s. 149.

⁷⁸ *Agm.* s. 157.

⁷⁹ Ben Farmer, "Afghan asylum seekers at highest numbers for a decade," *The Telegraph*, 22 Ocak 2012.

parlamentar ve yerel seçimleri ve Aralık 2005'te ise yeni Ulusal Meclis'in işe başlamasını amaçlamaktaydı.⁸⁰ Bonn Konferansı'nda alınan kararlar 2001 sonrası yıllarda hayata geçirilmiştir. Afganistan'da uzun yıllar sonra yeni bir anayasa kabul edilmiştir ve bu anayasa ülkenin sekizinci anayasası olarak tarihe geçmiştir.⁸¹

Diğer taraftan AB üye devletlerinin Afganistan'da askeri olarak varlıkları farklı açılardan önem arz etmektedir. AB'nin 27 üyesinden 25'i NATO önderliğinde geliştirilen ISAF'ın yürüttüğü misyonlarda yer almaktadır. AB Afganistan'ın kalkınması ve yeniden imarı için çok büyük çabalar harcamaktadır. AB, beş yıl içerisinde (2002-2006) ülkeye 3,7 milyar Euro yardımda bulunmuştur. Bu rakam Afganistan'a uluslararası düzeyde yapılmakta olan mali yardımların üçte birini oluşturmaktadır.⁸² AB Afganistan'ın yeniden imarı için en çok yardımda bulunan ülkelerden biridir. Sadece Avrupa Komisyonu (European Commission, EC) 2002 ve 2008 yılları arasında Afganistan için yaklaşık 2,06 milyar dolar harcamıştır. Bu dönem arasında Avrupa Komisyonu Afganistan'a bağışta bulunan ikinci büyük organizasyon olmuştur. Ayrıca Avrupa Komisyonu 2007-2013 dönemi Afganistan için Ülke Strateji Raporu (*Country Strategy Paper for Afghanistan*) hazırlamıştır. Bu rapora göre AB Afganistan'da deneyim edindiği ve diğer ülkelerin ulaşamadı bölgelerde faaliyet gösterecektir. Raporla adı geçen odak konular kırsal bölgelerin geliştirilmesi, yönetim ve sağlık

⁸⁰ Shafae, Post Taliban Afghanistan Views...,” s. 14.

⁸¹ Parto Nadiri, Sayr-i Tarikhi Qanun Asasi dar Afghanistan, Mujtem-i Jama-i Madani Afghanistan: Mujma. (Afganistan Tarihinde Anayasa Süreçleri, Afganistan Medeni Sivil Toplum Örgütü: Majma).

<http://www.acsf.af/MagazineHTML/6thYear3/gulMurad.html>, Erişim: 08 Temmuz 2012.

⁸² European Union Factsheet, “EU Engagement in Afghanistan,” 2010.

http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/missionPress/files/101016%20EU%20engagement%20Afghanistan-version6_EN.pdf, Erişim: 29 Mayıs 2012.

konularını içermektedir. İkinci düzeyde amaçlanan konular ise sosyal koruma, kara mayın temizlemesi ve bölgesel işbirliği gibi konuları kapsamaktadır.⁸³

AB Komisyonu'nun atadığı önemli bir heyet grubu yıllık 200 milyon Euro'yu Afganistan'ın kalkınmasına yardım bütçesi olarak ayırmaktadır. Afganlar AB'ye güvenmekte ve onunla yaptığı sözleşmeleri takdir etmektedir. Bu ise daha çok BM'nin önderlik rolü ve ABD'nin askeri ve kalkındırma politikalarından kaynaklanmaktadır. AB'nin kendisinin tek başına Afganistan'da askeri operasyon yürütme kapasitesi yoktur. Bundan dolayı Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nı geliştirmek ve farklı olaylara iki farklı yönden girişimde bulunmayı önlemek için AB ve NATO ile yakın işbirliği içinde ilişkilerini geliştirmişlerdir. Bu ise NATO'nun doğrudan askeri girişime dâhil olmadığı alanlarda AB onunla birlikte düzenleyici ve ortak misyonlar yürütmesi anlamına gelmektedir.⁸⁴

Toparlamak gerekirse, Avrupa'nın Afganistan'daki faaliyeti bir politik projedir ve bu projenin nihai hedefi başarısız devleti tekrar diğer ulus devletler seviyesine ulaştırarak daha güvenli bir ortam yaratmaktır. ABD'nin Afganistan politikasının daha çok askeri yönü ağır bassa da AB daha çok yumuşak güç kullanarak Afganistan devleti ile işbirliği yapmaktadır.⁸⁵ AB raporuna göre Afganistan'da bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Mesela, 2001 yılında Afgan halkının sadece yüzde 7'si temel sağlık gereksinimlerine sahipken, günümüzde bu

⁸³ Vladimir Cirovski, Marcus Pistor, "Afghanistan: European Union Involvement," International Affairs, Trade and Finance Division, Publication No. 2007-31-E, 2012, s. 4.

<http://www.parl.gc.ca/content/LOP/ResearchPublications/prb0731-e.pdf>, Erişim: 01 Mart 2012.

⁸⁴ *Agm.* s. 3.

⁸⁵ Crisis Group, "Rebuilding The Afghan State: The European Union's Role," 2005, s. 9. <http://merln.ndu.edu/archive/icg/afghanistaneuropeanrebuilding.pdf>, Erişim: 24 Kasım 2011.

oran yüzde 80'ne yükselmiştir. Taliban döneminde kadınlar, çalışma ve okuma hakkından mahrum edilmiştir ama şimdi kadınlar ve erkekler arasında herhangi bir ayırım olmaksızın yurt içinde ve yurt dışında öğrenim ve kariyer yapma şansına sahiptir. Taşıma sistemi yüzde 84 artırılmıştır. Afgan mülteciler, dünyadaki en büyük mülteci grubunu oluştururken, günümüzde yüz binlerce Afgan mülteci evlerine geri dönmektedir.⁸⁶

AB üye ülkelerinin Afganistan'da yürüttükleri faaliyetlerine ayrı ayrı bakacak olursak, İngiliz hükümeti ISAF görevlerini ve istikrarlaştırma girişimini desteklemektedir. İngilizler demokrasi, iyi yönetim ve gelişimin güvenlik olmadan elde edilemeyeceğine inanmaktadırlar. Birleşik Krallık ABD'den sonra ISAF'a askeri katkıda bulunma düşüncesine önem veren ikinci ülkedir. Günümüzde İngiltere'nin 9.500 elemanı ISAF içerisinde görev yapmaktadır. Bunların çoğu ISAF'ın savaş birliği içerisinde yer almaktadır ve bir kısmı da ülkenin güneyinde uyuşturucuya karşıtı mücadele yürütmektedir.⁸⁷

Hollanda yaklaşımına göre ise, istikrar ve güvenlik gelişmek için en önemli unsurlardır. Hollanda'nın Afganistan'da ISAF çerçevesinde 2009 itibarıyla 1,950 askeri bulunmaktaydı. Bu askerlerin çoğu güney bölgede *İl İmar Ekipleri (Provincial Reconstruction Teams, PRTs)* içerisinde faaliyet göstermektedir. Bunun dışında Hollanda'nın 250 askeri Kabil'de ve kuzey bölgede mevcuttur.⁸⁸ AB üye devletleri ülkenin güvenliğinde önemli rol üstlenmişlerdir. Kabil'de bulunan Uluslararası Güvenlik Yardım Gücü'nün 5,000

⁸⁶ Shafae, "Post Taliban Afghanistan Views..." s. 14.

⁸⁷ Cirovski, Pistor, "Afghanistan: European Union..." ss. 4-5.

⁸⁸ *Agm.* s. 6.

askeri birliği bulunmaktadır. Bu askerler, Almanya, İtalya, Hollanda, Türkiye ve Fransa olmak üzere AB'nin üye ülkeleri ya da aday ülkelerinden gelmektedir.⁸⁹

Almanya Afganistan'da önemli diplomatik rol oynamasının yanı sıra, askeri güç ve uluslararası örgütlerle birlikte kalkınmaya yardım açısından da önde gelen ülkelerdendir. Almanya sivil-asker yaklaşımını destekleyerek, bu iki unsurun kalkınma ve yeniden imar için çok önemli olduklarını altını çizse de, Afganistan'da ISAF'ın askeri boyutuna katılmaması eleştiriye neden olmuştur. 2009 yılında Afganistan'da Almanya'nın 4,280 birliği bulunmaktadır. Almanya, hem ISAF'ta askeri açısından hem de ülkeye bağışta bulunanlar arasında üçüncü sırada yer almaktadır.⁹⁰

Fransa da diğer uluslararası müttefikler gibi teröre ve uyuşturucu ticaretine karşı mücadeleyi savunmaktadır. Fransa yönetim, yeniden imar ve kalkınma konularındaki uluslararası girişimleri desteklemesine rağmen, NATO'nun tüm bu alanlarda başarılı olabileceği düşüncesine katılmıyor. Ülkenin 2010 itibarıyla 3,750 personeli ISAF içerisinde bulunmaktadır. Ayrıca Fransa Afganistan'ın Kabil havaalanı güvenliğini de üstlenmiştir.⁹¹ Diğer ülkelere kıyasla İtalya, ISAF'ta daha az yer almaktadır. Bunun yerine ülkenin batı bölgesinde askeri misyon yürütmekle birlikte yeniden yapılandırma ve adalet sistemini geliştirme gibi konularda aktif rol almaktadır. 2001-2008 yılları arası İtalya yaklaşık 645 milyar dolar kalkınma harcamalarına yardımda bulunmuştur.⁹²

⁸⁹ European Commission, Country Strategy Paper ...,” s. 37.

⁹⁰ Cirovski, Pistor, “Afghanistan: European Union...,” ss. 7-8.

⁹¹ *Agm.* ss. 9-10.

⁹² *Agm.* ss. 10-11.

3.3. AB'nin Afganistan'da Karşılaştığı Güçlükler

EUPOL, daha önce de söylendiği gibi bir Alman projesi olarak Afganistan'da hayata geçirilmiştir ve daha sonra bu proje AB'ye devredilmiştir. Ama AB polise eğitim görevini Almanya'dan aldığından beri reformasyon sürecinde büyük güçlüklerle karşı karşıya kalmıştır. Konu ile ilgili olarak Avrupa ve AB güvenilirliğini en çok zedeleyen şey ise Avrupalı polis ve ordu eğiticilerinin vaat edilen projelerin önemli bir kısmını hiçbir zaman gerçekleştirmemesi olmuştur.⁹³

1999'lerde başlayan Avrupa Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası Avrupa'da güvenlik konularında işbirliğini geliştirmek ve krizi önlemek için bir dönüm noktasıydı. Ortak Güvenlik ve Savunma Politikasının iyi yönlerinin yanı sıra bazı sorunlu noktaları da vardı. Bu konulardan biri Avrupa dışındaki üçüncü ülkeler ile olan ilişkilerdi. Genel görüşe göre Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası sadece Avrupa'nın güvenliğini sağlayabilirdi, savunma konusunu ise AB, NATO şemsiyesi altında elde edebilmekteydi.⁹⁴ Ama bununla birlikte AB'nin karışık dış politik yapısı ve AB kurumları ve üye ülkeler arasındaki uyumsuzluk Afganistan politikasını etkilemektedir. Çoğu zamanlar AB'nin Afganistan'ın yeniden imarı için ayrılan bütçe askeri amaçlarda kullanılmaktadır.⁹⁵

⁹³ Matilka Krow, *The Fog of the War? The EU in Afghanistan*, Dalhousie EUCE Student Essay No.2, (Canada: Dalhousie University, 2009), s. 6.

http://euce.dal.ca/Files/Matilka_Krow_paper_May_2009.pdf, Erişim: 01 Eylül 2011.

⁹⁴ Mark Webber v.d., "The Common European Security and Defence Policy and the 'Third-Country' Issue," *European Security*, 11, 2, 2002, s. 75.

<http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09662830208407532>, Erişim: 01 Ocak 2012.

⁹⁵ Crisis Group, "Rebulding The Afghan...", s. 14.

AB Ortak Dış ve Güvenlik Politikası ve Ortak Güvenlik ve Savunma Politikasını uluslararası ilişkilerde daha aktif rol oynayabilmek için geliştirmiştir. Tüm dış ve güvenlik konularında Birliğin 27 üyesi beraber hareket etmektedir. Ama tüm bunlara rağmen AB dünya nezdinde “ekonomik dev, siyasi cüce” olarak tanımlanmaktadır. AB’nin ODGP’sı tüm üye ülkelerinin oy birliği ile alınır. Bu mekanizma ortak dış ve güvenlik konularını, ortak prensip ve güvenlikle ilgili kuralların benimsemesini, diplomatik yaklaşımları ve ortak eylemleri incelemektedir.⁹⁶

Günümüzde AB askeri kapasitesini geliştirmek için farklı yolları deneyerek daha kapsamlı bir savunma bütünleşmesi geliştirmeye çalışmaktadır. Bunun yanı sıra Avrupalılar Afganistan’da bulunmanın sebebini ABD’nin önderlik ettiği bir strateji olarak görmektedirler ve bu stratejinin başarılı olabileceğine inanmamaktadırlar. Çünkü bu politika daha çok askeri alanı kapsamaktadır. Bununla beraber Afganistan’ın eski rejimleri hep kültür, gelenek ve tarihsel özelliklere dayanmaktadır. ISAF’ın bu gelenekleri değiştirip yerine yenisini getirmesi çok da kolay olmayacaktır.⁹⁷ Tüm uluslararası güvenlik güçleri ve Afgan polisi ve ulusal ordusuna rağmen Afganistan’da mevcut olan istikrarsızlık sürmektedir. Patlamalar, insan kaçırmalar hâlâ varlığını korumaktadır. Taliban ülke için hâlâ büyük bir tehdittir.⁹⁸ Ayrıca AB’nin Afganistan politikasındaki olumsuz etkileri günümüzde daha da belirginleşmiştir. Örneğin AB, Afganistan meclis üyeleri seçimi sırasında yapılan masrafların

⁹⁶ Derek E. Mix, “The European Union: Foreign and Security Policy,” *Congressional Research Service*, 2011, s. 2.

⁹⁷ Cirovski, Pistor, “Afghanistan: European Union...,” ss. 1-2.

⁹⁸ Krow, *The Fog of the War? The EU...*, s. 4.

yüzde 40'ni karşılamıştır ama buna rağmen güvenlik ve istikrarı sağlayabilecek bir parti kurulmasını sağlayamamıştır.⁹⁹

Ayrıca AB, Afganistan'da ABD'nin politikasını takip etmekte ve bu ise onun zayıf noktalarından biridir. AB'nin Afganistan'da yürüttüğü politika farklı strateji ve farklı ifadeler ile yansımaktadır. AB'nin Afganistan'daki sorunu toplu bir eylemin olmamasından ve çalışmalarının üye ülkeleri ve Sivil Toplum Kuruluşları aracılığıyla yürütülmesinden kaynaklanmaktadır. Üye ülkeleri Afganistan'daki faaliyetlerini birlik adı altında değil belki her biri kendi ulusal çıkarları adına yürütmektedir.¹⁰⁰ Örneğin Almanya beş bin askeri personelle Afganistan'da ISAF komitesinde bulunan ABD ve İngiltere'den sonra üçüncü en büyük askeri güçtür. Almanya parlamentosu ülkenin Afganistan görevini her yıl uzatmaktadır; bu konu eleştirilere neden olmakla birlikte Almanya'nın dünya siyasetinde daha iddialı bir ülke olma yolunda ilerlediğini göstermektedir.¹⁰¹

AB'nin dış politika konularında karar almanın en önde gelen sorunlardan biri 27 üyenin bu kararı onaylamasıdır. AB'nin dış politika konusunda kurumlarının yetersizliği ve tutarsızlığından da şikâyetler vardır. 2009 yılında gerçekleşen AB'nin en önemli anlaşmalarından biri olan Lizbon ile birlikte yukarıda belirtilen sorunları bertaraf etmek için Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi makamı kurulmuştur. Bu makamın diğer bir adı da AB Komisyon Başkan Yardımcısıdır. Beş yıl süre ile (2009-2014) bu makamı eski

⁹⁹ Crisis Group, "Rebulding The Afghan...", s. 3.

¹⁰⁰ Shafae, "Post Taliban Afghanistan Views...", s. 40.

¹⁰¹ Ömer Ersoy, "Almanya Afganistan'da Ne Ariyor?" Stratejik Düşünce Enstitüsü, 2012. <http://www.sde.org.tr/tr/haberler/1862/-almanya-afganistanda-ne-ariyor.aspx>, Erişim: 08 Temmuz 2012.

AB Ticaret Komiseri Catherine Ashton yürütmektedir. Bunun yanı sıra yeni bir *diplomatik heyet, Avrupa Dış Eylem Servis (European External Action Service, EEAS)* de Yüksek Komisyon'una AB dış politikasını yürütme ve koordine etmede yardım etmesi için 2010 yılının Aralık ayında resmen işe başlamıştır. Şekil olarak Avrupa Dış Eylem Servisi bir nevi Avrupa Komisyonu ve Bakanlar Konseyi'nin kurumsal birleşmesini yansıtmaktadır.¹⁰²

Sonuç olarak, 1980'lerden beri Afganistan ile dolaylı olarak ilişki yürüten AB, 11 Eylül saldırıları sonrası uluslararası güvenliği sağlama ve teröre karşı mücadele için diğer ülkeler ve uluslararası örgütlerin yanında Afganistan operasyonunda yer almıştır. Çünkü Afganistan'da birçok konu AB'yi doğrudan ilgilendirmekteydi. Bunların başında ise uyuşturucu ve göç konuları gelmektedir. Bu sorunları çözebilmek için AB, Afganistan'a büyük miktarlarda nakdi yardımda bulunmaktadır. Ayrıca AB üye ülkeleri Afganistan'da istikrarı sağlayabilmek için ISAF güçleri arasında yer almaktadırlar. AB, Afganistan politikasında amaçladığı hedeflere ulaşmanın yanı sıra bazı güçlüklerle de karşılaşmaktadır.

¹⁰² European Commission, "The European Union and the United States: Global Partners, Global Responsibilities," 2006.

<http://www.eurunion.org/partner/euusrelations/EUUSGlobParts.pdf>, Erişim: 22 Şubat 2012.

BÖLÜM IV: AFGANİSTAN'DA NELER DEĞİŞTİ?

Afganistan'a hâkim olan istikrarsızlık, organize cinayetler, yaygın uyuşturucu trafiği Avrupa için en çok tehdit yaratan faktörlerdir. Bunlardan dolayı 2001 sonrası AB Afganistan'da en önemli organizasyonlardan birine dönüşmüştür. Ortalama yaşam süresi 44 yıl olan ve her 4 çocuktan biri 5 yaşına gelmeden hayatını kaybeden Afganistan, ekonomik ve politik açıdan istikrarsız ve fakir dünya ülkeleri listesinin başında yer almaktadır. Bundan dolayı da Afganistan, AB için özel dosya niteliği taşımaktadır.¹⁰³ Çünkü AB Afganistan'ın en başta gelen bağışçılarında biridir. Beş sene içinde 3,7 milyar Euro bağışta bulunmuştur. Bunun yanı sıra diğer uluslararası kuruluşlarla işbirliği yaparak ülkenin istikrar ve yeniden inşası konusunda önemli rol oynamaktadır. 2001 yılından bu yana Afganistan'da AB'nin Özel Temsilcisi (*European Union Special Representative, EUSR*) bulunmaktadır. Bu temsilci Afgan yetkilileri ve ülkede bulunan diğer uluslararası kuruluşlarla yakından temas içindedir. Bunun dışında ülkenin başkenti Kabil'de Avrupa Komisyonu ve Avrupa Komisyonu'nun İnsani Yardım Kurumu 2002 yılından bu yana faaliyet göstermektedir.¹⁰⁴

4.1. 2001'den Günümüze Afganistan (Artılar ve Eksiler)

2001'den günümüze Afganistan'da neler değiştiğini ve ülke için hedeflenen planların ne ölçüde sonuca ulaştığını değerlendirecek olursak,

¹⁰³ Krow, "The Fog of War? The EU..." ss. 4-5.

¹⁰⁴ European Union Factsheet, "EU Engagement in Afghanistan".

Afganistan için sağlanması gereken en önemli amaç, klasik anlamda güvenlik olmuştur. Çünkü klasik güvenlik yaklaşımına göre “ulusal güvenlik, devletlerin sınırlarını dış tehditten koruma” anlamına gelmektedir ve Afganistan 2001 öncesi Pakistan sınırını aşarak nerede ise Afganistan’ın tamamını işgal eden Taliban benzeri bir grup günümüzde eskisi kadar etkili değildir.

Taliban rejimi sonrası geçen on yılı gözden geçirirsek, ülkede bulunan uluslararası örgütler ve dünya egemen devletleri önemli başarılar elde etmişlerdir. 2001 yılında Afganistan devletini devlet yapan hiçbir şey yoktu. Yani, yatırım, kurum, fabrika, bir yol, hastane, okul gibi bir devlet için önemli olan unsurlardan hiçbiri tam anlamıyla mevcut değildi. O dönemde Afganistan’da dışarıdan destek gören savaş ağaları, mücahitler ve bunları destekleyen gruplar vardı. Bu gruplar kendi aralarında bitmeyen bir kavga ve mücadele içindeydiler. Bu ise ülkeye teröristlerin yerleşmesine ve ülkeyi işgal etmelerine neden olmuştur. 2001 yılında genel hatlarıyla Afganistan durumu böyleydi. Son on yılda ise çok şey değişmiştir. Yıllar sonra seçim yapılmış, parlamento kurulmuş, okullar, hastaneler, klinikler yapılmıştır. Taliban döneminde okula gidemeyen kızlar bugün okula gidebilmektedir. İlköğretimde yedi milyon öğrenci vardır ve bu rakamın üç milyonunu kız öğrenciler oluşturmaktadır. Ayrıca ülkede çok sayıda üniversite faaliyet göstermektedir.¹⁰⁵

AB’nin Afganistan’da son on yılda neler yaptığına bakacak olursak, AB’nin Afganistan’da bulunmasının temel nedeni Afgan halkına ve Afgan

¹⁰⁵ Hikmet Çetin, yazar ile mülakat, Ankara, 27 Nisan 2012.

devletine terörizm, uyuşturucu üretimi ve diğer yolsuzluklara karşı mücadelede yardımcı olmaktadır. AB Taliban rejiminin düşmesinden bu yana ülkeye yeniden imar, demokratikleştirme, iyi yönetim, devlet yapılandırması, insan hakları ve ekonomik gelişim konularında büyük destek sağlamaktadır.¹⁰⁶

AB ve diğer ülkelerin yapmakta oldukları maddi yardımlar olmadan 30 yıldan bu yana harabeye dönüşen Afganistan'ın yeniden imarı imkânsızdı. Ama diğer taraftan AB Afganistan'ın yeniden imarı ve kalkınmasına yardımcı olmuşsa da asıl hedefi olan organize suçlara ve teröre karşı mücadelede tam anlamıyla başarılı olmuş değildir. Bazılarına göre, AB'nin başarısızlığı ülkede uygulanan yanlış politikaya bağlıdır. Eğer daha iyi bir strateji uygulayabilseydi daha da başarılı olurdu.¹⁰⁷ AB'nin bir "birlik" olarak Afganistan'da yürüttüğü faaliyete bakacak olursak, bunun sadece ekonomik olduğunu görürüz. Ama üye ülkeler olarak değerlendirdiğimizde farklı bir tablo karşımıza çıkmaktadır. Çünkü NATO ve ISAF içinde yer alan AB üye ülkeleri hem ekonomik hem de sosyal alanda Afganistan'ın gelişim ve kalkınması için katkıda bulunmaktadır.¹⁰⁸

Afganistan'da son on yılda önemli gelişmeler yaşanmıştır ama buna rağmen ülkede insanların can güvenliğinin garantisi olmamaktadır çünkü Taliban ülke içinde güvenlik için büyük bir tehdit oluşturmaktadırlar. Son zamanlarda Afganistan'daki gelişmeler askeri güç ile ulusal çıkarları gerçekleştirmeye çalışan siyasi yaklaşımların başarısız olacağını göstermektedir. Çünkü değişen güvenlik

¹⁰⁶ Shafae, "Post Taliban Afghanistan Views..." s. 7.

¹⁰⁷ *Agt.* s. 41.

¹⁰⁸ Çetin, 27 Nisan 2012.

ihtiyaçlarının geleneksel güvenlik araçlarıyla karşılamaya çalışılması yetersiz kalmaktadır.¹⁰⁹ Afganistan'ın sivil ve asker kaybının yanı sıra AB üyeleri de çok sayıda asker kaybetmiştir. 2001'den bu yana 21 Hollandalı, 22 İtalyan ve 39 Fransız askeri personel Afganistan'da hayatlarını kaybetmiştir.¹¹⁰ Afganistan dünyadaki en fakir ülkelerin listesinde yer alan bir ülkedir. 2001'den bu yana ülkede süren yeniden yapılandırma çalışmalarına rağmen istikrarlı bir hükümet kurulamamıştır. Hükümet kurulduğundan beri dış yardımlara bağımlı olarak varlığını sürdürmektedir. Ülkede mevcut olan uyuşturucu ticareti ve yolsuzluk ile baş edilememektedir.¹¹¹

Afganistan'da kayıplara ilişkin istatistikler 2006 yılı sonrası daha net ve sağlıklı tutulmaya başlamıştır. Buna göre Afganistan müdahalesi sürecinde 2006-2011 yılları arası kayıp sayısı 50 bin kişiye ulaştığı açıklanmıştır. 2001-2005 dönemi kayıpları ve kayıtlara girmeyen kayıplarla birlikte bu sayının 100 bin olarak tahmin edilmesi abartı olmayacaktır. Toplam kayıplar içindeki sivil ölümlerinin yüzde 30'lar düzeyinde olması ve bu kapsamdaki her üç kişiden ikisinin kadın ve çocuk olması, savaşın sivil toplum üzerindeki olumsuz etkisini göstermektedir.¹¹²

¹⁰⁹ Karacasulu, *Bölgesel Güvenlik Analizi*, s. 99.

¹¹⁰ Cirovski, Pistor, "Afghanistan: European Union...", ss. 6-11.

¹¹¹ Karacasulu, *Bölgesel Güvenlik Analizi*, ss. 5-6.

¹¹² Salih Akyürek, Nursema Kıbrıs, Dilara Ünal, "Afganistan'da Sivil Ölümler," Rapor No. 46. (Ankara: Bilge Adamlar Stratejik Araştırma Merkezi, 2012), s. 3.

Tablo 2: Afganistan'daki Kayıplar¹¹³

	Koalisyon Güçlerinin Kayıpları	Afgan Güvenlik Güçlerinin Kayıpları	Koalisyon Güçlerinin Sivillere Verdiği Kayıplar	Taliban'ın Sivillere Verdiği Kayıplar	Taliban'ın Kayıpları
2006	191	*	230	1.254	3.715
2007	232	966	629	1.952	5.739
2008	295	983	828	1.997	4.400
2009	521	931	596	2.778	4.610
2010	711	2113	440	3.202	5.225
2011	566	811	207	*	555

Tablo 3: Sivil Kayıplarında Hava Saldırılarının Etkisi¹¹⁴

	Müttefik Güçlerin sebep olduğu toplam sivil kayıpları	Hava saldırılarına dayalı sivil kayıplar
2006	230	116
2007	629	321
2008	828	119
2009	596	359
2010	440	171

¹¹³ Agr. s. 3.¹¹⁴ Agr. s. 7.

Uluslararası Kıızıl Haç Komitesi'ne (*International Committee for the Red Cross, ICRC*) göre, Afganistan'ın Kandahar vilayetindeki Mirwis Bölge hastanesine 2010 yılı Ağustos ve Eylül aylarında patlamalardan yaralanma sonucu başvuran hasta sayısı iki aylık sürede yaklaşık 1.000 kişi olmuştur. Bu veri olayların gerçekliği ile ilgili iyi bir örnektir.¹¹⁵ Ayrıca Afganistan sivil toplum örgütü ARM (*Afghan Rights Monitor*) tarafından verilen rakama göre sadece 2010 yılında 3 bin 270 sivil yaralanmıştır.¹¹⁶

Afganistan'da koalisyon güçlerinin neden olduğu sivil ölümlerinin yaklaşık yüzde 40'ı hava saldırılarından dolayı gerçekleşmiştir. Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi 2006-2010 yılları arasında sivil kayıpların toplamı 2723 kişi, bu kayıplardan hava saldırısı sonucu ölenlerin sayısı ise 1086 kişi olarak verilmiştir. Afganistan'da süren 11 yıllık müdahale sürecinde öldürülen binlerce sivilin kaydı ya hiç yapılmamış ya da Taliban militanı olarak adlandırılmıştır.¹¹⁷ Böylece son on yılda dünyanın tüm egemen devletleri ve uluslararası kuruluşların çabalarına rağmen hâlâ can güvenliğinin sağlanamadığını görülebilir.

Afganistan'da Taliban sonrası dönemi günümüze kadar değerlendirecek olursak, onlarca dış güçlerle ülkenin güvenliği sağlanmaya çalışılmaktadır. Ama hem bir ülke olarak Afganistan hem de bir ulus olarak orada yaşayan milletin güvenliği hâlâ sağlanılamamıştır. Afganistan'da günlük ve ani patlamalar ve intihar bombacılarının yanı sıra çocuk kaçırmaya ve onların organlarıyla ticaret son

¹¹⁵ *Agır*, s. 5.

¹¹⁶ "Afganistan'da Son Bir Yılda 2400 Sivil Öldü," *Haberlink*, 01 Şubat 2011.

¹¹⁷ Akyürek, Kıbrıs, Ünal, "Afganistan'da Sivil...", ss. 7-8.

yılların en yaygın olaylarından. 2004 yılında Kabil polisi her ay 2-12 yaşları arası 150 çocuk kaçırıldığını beyan etmiştir. Bazı kaçakçıların tutuklanmasına rağmen gerektiği gibi cezai infaz uygulanmamıştır. Birleşmiş Milletler raporuna göre Afganistan'da yedi milyon insan açlık sınırında yaşamaktadır ve 3 milyon insan günlük yiyeceklerini bulma gücüne sahip değildir. Afganistan'da kötü durumda olan diğer bir grup da kadınlardır. Kadınların küçük yaşta zorla evlendirilmesi onların kendi canlarına kıymalarına sebep olmaktadır.¹¹⁸ Yoksulluk ve fakirliğin hâkim olduğu bir toplumda yolsuzluk, fesat ve ahlaksızlık da çoğalmaktadır. Afganistan'da daha önce var olan rüşvet ve idari yolsuzluk özellikle Taliban sonrası hükümetle giderek artmıştır. Bunun sebebi ise ülkenin büyük bir çoğunluğunun fakir ve yoksul olmasıdır. İktisatçılara göre geçim masrafları gelir harcamalardan daha çoksa o toplumda yolsuzluk gelişir. Bir Amerikan enstitüsü araştırmasına göre Afganistan'da uzun süreli savaşlar, yoksulluk, şiddet ve istikrarsızlıktan dolayı insanların çoğu depresyon ve stres yaşamaktadır. Aynı enstitünün yayınladığı raporda 15 yaş üstü her üç kişiden ikisi ruhsal rahatsızlığı var. 800 Afgan vatandaşı üzerine yapılan araştırma diğer istikrarsız ülkelere kıyasla Afganistan'da ruhsal hastaların sayısı daha fazla olduğu ortaya çıkmıştır.¹¹⁹

4.2. Afganistan'da Güvenlik Meselesi

Klasik güvenlik çalışmaları dünya güvensizlik sorunlarını çözmede ve çözüm önerisi sunmada yetersiz bulununca yeni güvenlik yolları aranmaya

¹¹⁸ Majid Mohammad Poor, *Afghanistan: Fursahta wa Tahditha*, (Afganistan: Fırsatlar ve Tehditler) (Tahran: Farain, 2007), ss. 45-49.

¹¹⁹ *Age*, ss. 70-77.

başlandı. Güvenliğin sadece askerî tehditlerin tespiti ve bertaraf edilmesinden ibaret olmadığını, güvenlik politikasının amacının da yalnızca savaşları önlemek değil aynı zamanda insanların mutluluk ve refahını sağlamak olması gerektiğini savunan “yeni güvenlik” anlayışı artık daha çok yerde kabul görmektedir. “Yeni güvenlik” denilen yaklaşım 1990’lı yıllarda ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu yaklaşımın konusu sadece askeri konular değildi belki insan, toplumlar, devlet hatta üzerinde yaşadığımız gezegenin güvenliğini içeren geniş kapsamlı bir güvenlik yaklaşımıydı.¹²⁰

Günümüzde güvenlikten bahsedilirken, bir devletin güvenliğine başka bir devletin askeri güç kullanma yönünde tehditlerinin olmaması olarak tanımlanan realist yaklaşımın öne sürdüğü klasik güvenlik anlayışı kastedilmemektedir çünkü 1990 sonrası değişen ortamda realist yaklaşım etkisini kaybetmeye başlamıştır. Klasik realist güvenlik yaklaşımına göre güvenlik devlet güvenliğidir. Fakat yeni gelişmeler çerçevesinde insan güvenliği (*human security*), toplumun güvenliği (*societal security*) ve dünya güvenliği (*world security*) gibi yeni kavramlar ortaya çıkmaya başlamıştır.¹²¹

Soğuk Savaş’ın sona ermesi ile birlikte güvenlik konusundaki klasik yaklaşımların da yeniden değerlendirilmesi gerekiyordu. Bu nedenle 1990’larda güvenliğin bireysel ve sosyal boyutlarına daha fazla önem verilmeye başlamıştır. Konu ile ilgili çalışmalar Soğuk Savaş döneminde de mevcuttu ama savaş sonrası

¹²⁰ Bilgin, “Güvenlik Çalışmalarında...,” s. 73.

¹²¹ Karacasulu, *Bölgesel Güvenlik Analizi*, s. 13.

daha görünür hale gelmiştir. Böylece bu dönemde güvenlikle ilgili akademik kuşkular “insani güvenlik” konusunda da ilgiyi arttırmıştır. Güvenlik üzerine yapılan akademik çalışmalar geçmişe göre daha sosyolojik boyut kazanmıştır. Böylece Kimin Güvenliği? sorusu önem kazanmaya başlamıştır. Özellikle 11 Eylül saldırıları sonrası sözde başarısız devletler¹²² (veya haydut devletler) ABD’nin güvenlik ajandasının başında yer almaya başladı.¹²³

Yeni güvenlik her ne kadar kapsam açısından daha geniş olsa da klasik güvenliğin en temel konusu olan devlet güvenliğinin geri plana itildiği anlamına gelmez çünkü devletin güvenliğinin sağlanması, yurttaşların güvenliğini sağlamak için başta gelen şartlardan biridir. Örneğin eğer devletin güvenliği sağlanmazsa ve düşmanın askerleri sınırdan içeri girerse yurttaşların güvenliği de tehlikeye düşer. Bundan dolayı “ulusal güvenlik” de denilen devlet güvenliğinin sağlanmasına hep öncelik verilmiştir. Yani devlet güvendeysse yurttaşlar da güvendedir. “Yeni güvenlik” yaklaşımı genelde güvenlik anlayışının daha geniş bir tehdit yelpazesi içerecek şekilde genişletildiğini görürüz. Bu “yeni” tehditler, askerî tehditlerin yanı sıra ekonomik eşitsizlik ve adaletsizlik, çevre kirliliği ve doğal kaynakların yok olması, etnik anlaşmazlıklar, uluslararası göç, uyuşturucu ticareti ve kaçakçılık vb. sorunları da içermektedir. Güvenlik kimin içindir? Sorusuna verilmesi gereken cevap da şöyledir: güvenlik insan içindir.¹²⁴ 21. yüzyılın ilk

¹²² “İç savaş, uluslararası savaş ya da ekonomik iflastan dolayı ülkedeki düzen ve hizmetlerin yıkıntıya uğramasını ifade eder. Bu olguya çetin topluluk çatışmaları, şiddetli etnik milliyetçilik, bölgesel çatışmalar eşlik etmektedir.” Başarısız Devletler, Çev. H. Ahsen Utku *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü* içinde, derl., Graham Evans, Jeffrey Newnham, (İstanbul: Kökkubbe Yayınları, 2001), s. 83.

¹²³ Bilgin, “Individual and Societal Dimensions...,” ss. 207-208.

¹²⁴ Bilgin, “Güvenlik Çalışmalarında...,” ss. 77-79

çeyreğinde gerçekleşen 11 Eylül saldırıları yeni güvenlik yaklaşımının bariz bir örneğiydi. Çünkü bu saldırıda hem yüzlerce insan hayatını kaybetmiştir hem terörizm küresel bir tehdit olarak baş kaldırmıştır.

Yeni ve eski güvenlik yaklaşımları açısından geçen 11 yıllık süre içinde Afganistan'ı değerlendirecek olursak, bilindiği gibi 11 Eylül saldırılarının ardından 7 Ekim 2001 tarihinde AB ve müttefikleri önderliğinde Afganistan'a Kalıcı Barış operasyonu başlatılmıştır. 7 Ekim tarihinden bugüne yaklaşık 11 yıl geçmiştir ama kalıcı barış bir türlü sağlanmamaktadır. Bu süreçte her ne kadar devlet inşası yönünde bazı ilerlemeler kaydedilmiş olsa da güvenlik konusu hâlâ ülkedeki insanların yoksun olduğu şeydir.

2001 yılında gerçekleşen Bonn Konferansı'ndan sonra Afganistan'ın yeniden yapılandırma çalışmalarına katkıda bulunabilmek için 2002 yılında Birleşmiş Milletler Afganistan Yardım Gücü (*United Nations Assistance Mission in Afghanistan, UNAMA*) kurulmuştur. UNAMA Afganistan devleti ile koordinasyon içinde çalışmakta ve ona destek vermektedir. 23 Haziran 2011 tarihli UNAMA raporuna göre bir önceki seneye kıyasla Afganistan'ın güvenlik sorunları yüzde 50 artmıştır. Silahlı çatışma ve patlamaların yanı sıra intihar saldırılarının da sayısı artmıştır. ISAF ve Afgan ulusal güvenlik güçleri bu olaylar ile başa çıkamamaktadır. Adı geçen raporda İnsan Hakları ile ilgili olarak sivillerin öldürülmesi ve kadınlara yönelik şiddetin önüne geçilmeye çalışıldığı öne sürülmüştür. Bunların yanı sıra BM Güvenlik Konseyi, NATO'nun Afganistan'daki genel hedeflerini desteklemek ve sivil-asker yetkililerini bir arada

faaliyet gösterdiği İl İmar Ekipleri kurulmuştur. Bu ekipler daha çok yerel kalkınma çabalarını koordine etmek, illerin idari ve güvenlik kapasitesini geliştirmek ve yerel çözümlenmeye yardımcı olmak gibi konularda destek sağlamaktadırlar.¹²⁵

İstatistiklere göre son yıllarda Afganistan'da ölen sivil sayısı rekor seviyesine ulaşmıştır. Her ne kadar ABD 11 Eylül saldırıları sonrası Taliban'ı ülkeden çıkardığını iddia etse de, Taliban hâlâ yoğun bir şekilde ülke üzerinde nüfuzunu korumaktadır. Hemen hemen her gün ülkede gerçekleşmekte olan intihar saldırıları yüzlerce masum insanın ölümüne sebep olmaktadır. Ekonomik açıdan incelendiğinde, maaşları yeterli olmayan devlet insanları dolandırıcılık yoluna gitmişlerdir. Devlet kurumlarının nerede ise tamamı yabancı yardım kuruluşlarınca verilmektedir.¹²⁶

Afganistan'a 'Kalıcı Barış'ı getirmek amacıyla 11 yıl önce yapılan operasyonu değerlendirecek olursak, önemli gelişmelerin yanı sıra güvenlik konusu hala büyük bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Sonuç olarak Afganistan'ı güvenlik açısından ele alacak olursak Taliban rejiminin çöküşünden sonraki 11 yıllık süreçte Afganistan'da güvenlik anlamında tam istikrar sağlanamamıştır. Yoksulluk ve fakirliğin yanı sıra can güvenliği de insanların günlük hayatını tehdit etmektedir.

¹²⁵ Karacasulu, *Bölgesel Güvenlik Analizi*, ss. 55-56.

¹²⁶ "Violent Afghan Civillian Death Hit Ten-Year High: UN," *France 24*, 09 Mart 2011.

BÖLÜM V: TÜRKİYE’NİN AFGANİSTAN POLİTİKASI VE AVRUPA BİRLİĞİ İÇİN ÖNEMİ

5.1. 2001 Öncesi Türkiye ve Afganistan İlişkileri

Afganistan Türkiye’den coğrafya olarak uzakta olsa da, tarih ve kültür bakımından iki ülke birbirine çok yakındır. Afganistan’ın stratejik konumu, tarihin farklı evrelerinde ticari bir geçit olarak iş görmesine sebep olmuştur. Bundan dolayı Afganistan Gazneliler ve Selçuklular döneminde Türkler için cazip bir yerleşme bölgesi konumunda olmuştur.¹²⁷ Afganistan, 1919 yılında Amanullah Han liderliğinde, sınırlı da olsa, bağımsızlığını ilan edince hemen Türkiye ile diplomatik ilişkilerini geliştirmiştir. Hâlbuki o dönemde Türkiye’nin bağımsızlık savaşı hâlâ devam etmekteydi.¹²⁸ 1 Mart 1921 tarihinde iki ülke arasında Moskova’da imzalanan İttifak Antlaşması, Afganistan ve Türkiye arasında imzalanan ilk anlaşmadır. Bu anlaşmanın sonucu kısa süre sonra Fahreddin Paşa, Kabil’e ilk Türk sefiri olarak atanmıştır.¹²⁹

Bu anlaşmanın imzalandığı dönemde ne Afganistan’ın ne de Türkiye’nin sınırları kesin olarak belirlenmişti, ne de bu iki ülkenin birbirlerine yardım edecek

¹²⁷ Najmuddin Faryad Afgan, *Negah-i Mukhtasar Ba Tarikh-i Maaser Afghanistan*, (Afganistan Çağdaş Tarihine Kısa Bir Bakış), (Pişiver: Daniş Yayınları, 2006), s. 101.

¹²⁸ Salih Doğan, “Turkey’s Presence and Importance in Afghanistan,” *International Research Organization*, USAK, 2010.

<http://www.usak.org.tr/EN/makale.asp?id=1672>, Erişim: 5 Mayıs 2011.

¹²⁹ Faryad Afgan, *Negah-i Mukhtasar Ba*, s. 204.

güçleri vardı ama bu anlaşma iki ülke için de özel öneme sahiptir çünkü bu anlaşma ile birlikte yeni bağımsız olan Afganistan, o zamanki halifenin ülkesi tarafından tanınmıştı. Türkiye için ise bu anlaşma Ankara hükümetinin hukuki olarak yapmış olduğu ilk uluslararası anlaşmasıdır. Her iki ülke için de bu anlaşma sömürgecilik ve emperyalizme karşı ilk ittifak anlaşmasıdır.¹³⁰ İttifak Anlaşmasının önemli maddelerinden biri, anlaşma yapan iki ülkenin herhangi biri üçüncü bir devlet tarafından saldırıya uğrarsa, taraf devlet bu saldırıyı kendine yapılmış gibi kabul ederek ona yardım edecektir.¹³¹ Anlaşmanın diğer bir önemli maddesine göre ise Türkiye Afganistan'ın modernleşmesi, idari ve eğitim alanlarının yeniden düzenlenmesi için subaylar ve öğretmenler gönderecekti.¹³²

Türkiye-Afganistan ilişkileri 5 Mayıs 1928 yılında Afgan hükümdarı Amanullah Han'ın Türkiye ziyareti sırasında Mustafa Kemal Atatürk ile görüşmesinin sonucu iki ülke arasında imzalanan "Ebedi Dostluk Anlaşması"yla pekişmiştir. Ziyaret sırasında Amanullah Han, sadece dostluk anlaşmasıyla kalmayıp kültürel, ekonomik ve askeri sahalarda da Türkiye ile ikili anlaşmalar imzalamıştır.¹³³ Afgan ordusunu eğitmek için destek amacıyla Afganistan Emri Amanullah Han, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin (TBMM) reisi Mustafa

¹³⁰ Meşkûra Yılmaz Börklü, "Afganistan'daki Gelişmeler ve Türk-Afgan İlişkileri," *Bilgi Portal*, 2007.

<http://www.bilgiportal.com/v1/idx/54/1926/Tarih/makale/Afganistandaki-Gelimeler-ve-Trk--Afgan-ilikileri.html>, Erişim: 09 Ocak 2012.

¹³¹ Saray, *Afganistan ve Türkler*. s. 119. 4. madde: "Tarafyn-i akideynden biri, Şark'ı İstila veya istismar siyasetini takip eden herhangi emperyalist bir devlet tarafından diğerine vaki olacak tecavüzü bizzat kendine vaki olmuş addederek vesait-i mevcude ve mümkinesiyle def eylemeyi kabul eder".

8 madde: "Türkiye, Afganistan'a harsen yardımı, muallim ve zabıt göndermeyi ve bu heyeti muallimin ve zabitanan lâakal beş sene hizmette kalmasını ve müddet-i mezkurenin inkızasında Afganistan talep ettiği takdirde bir heyet-i muallime göndermeyi taahhüt eder".

¹³² *Age*. ss. 118-119.

¹³³ Doğan, "Turkey's Presence and Importance."

Kemal'den askeri bir heyet göndermesi isteğinde bulunmuştur. Mustafa Kemal de bu isteği kabul ederek heyet göndermiştir. Tüm bunlara rağmen Amanullah Han'ın aceleci reform girişmeleri ve maddi açıdan yetersizliği ülkeyi hızla istikrarsızlığa sürüklemiştir. Artan istikrarsızlık Amanullah Han'ı ülkeyi terk etmeye zorlamıştır. 17 Ocak 1929 yılında yönetimi ele geçiren Habibullah¹³⁴ ülkenin gelişmesi için hiçbir çaba sarf etmemiştir. Böylece ülkenin genel durumu daha da kötüye gitmiştir ve sonunda Habibullah aynı yılın Ekiminde Muhammad Nadir Han tarafından tahttan düşürülerek idam edilmiştir. Nadir Han “Şah” unvanını alırken ülkenin eski hale gelmesi için çok gayret göstermiştir. Böylece çöküşe yüz tutan hükümetin tekrar ayağa kalkmasını sağlamıştır.¹³⁵ Bu dönemlerde Amanullah Han'ın başarısızlığı ve Nadir Şah'ın ülkeyi dini kurullarla yönetmeye başlamasından dolayı Türkiye, Afganistan'a eskiye nispeten daha soğuk yaklaşıma başlamıştır.¹³⁶

Nadir Şah'ın ölümünden sonra tahta gecen Zahir Şah, Türkiye ile ilişkileri düzeltmeye çalışmıştır.¹³⁷ Daha sonra 8 Temmuz 1937 tarihinde Tahran'ın Sadabad Sarayı'nda Türkiye'nin hazırladığı *Sadabad Paktı* Irak, İran ve Afganistan arasında imzalanmıştır. Bu pakt, askeri pakttan daha çok dostluk ve

¹³⁴ “Habibullah, Afganistan'da babasının suçu olmasından dolayı, “sucunun oğlu” anlamına gelen *Bach-e Saqao* olarak bilinmektedir.” Benawa Online Pashto World.

<http://www.benawa.com>, Erişim: 01 Ocak 2012.

¹³⁵ Çınarlı, “Afganistan'daki İç Savaş ve...,” s. 155.

¹³⁶ Saray, *Afganistan ve Türkler*, s. 150.

¹³⁷ Ersin Çelikkat, “Atatürk'ün Afganistan'a İlgisi, Bakışı, Türk-Afgan İlişkileri Hakkındaki Görüşleri ve Günümüze Yansımaları”, Yayınlanmamış Master Tezi, Genelkurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, İstanbul, 2008, s. 156.

saldırmazlık anlamı taşımaktaydı.¹³⁸ Bu ilişkiler Sovyetler Birliği'nin 1979 yılında Afganistan'ı işgal edinceye dek sürdürülmüştür. İşgalden sonra ise Türkiye, Afganistan'daki gelişmeleri yakından takip etmiştir.¹³⁹

5.2. 2001 Sonrası Türkiye ve Afganistan İlişkileri

1990'lı yılların ortalarında Afganistan'daki mücahitler kendi aralarında anlaşma sağlayamayınca ortam karışmıştır. Bu karışıklığı fırsat bilerek 1994 yılında Taliban adı altında kendini kökten dinci olarak tanımlayan bir grup, Pakistan sınırlarından geçerek Afganistan'ın güneyindeki Kandahar şehrini işgal etmiştir.¹⁴⁰ Taliban'ın Afganistan'ı kolaylıkla işgal edebilmesinin sebebi, var olan rejimin ordusunun parçalı olması ve tarafların uzlaşısı içinde olmamasıydı.¹⁴¹ Diğer taraftan ilginç bir şekilde Türkiye'nin, yıllar boyunca Türk kökenli General Raşid Dostum'a yaptığı yardım, 1996 yılında Necmeddin Erbakan'ın Başbakanlığı döneminde ani bir şekilde kesilmiştir ve bu yardımın kesilmesi doğal olarak Taliban'a karşı mücadele vermekte olan Dostum cephesinin güç kaybına yol açmıştır ve Taliban'ın Afganistan'ın kuzeyinin işgalini kolaylaştırmıştır.¹⁴² 1996 yılında Rabbani hükümetini devirerek Kabil'i ve 1998 yılında da Afganistan'ın

¹³⁸ Atay Akdeveoğlu, Ömer Kürkçüoğlu, "Afganistan ile İlişkiler," *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne: Olgular, Belgeler, Yorumlar (1919-1980)* içinde, derl., Baskın Oran, cilt:1, (Ankara: İletişim Yayınları, 2001), s. 207.

¹³⁹ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, Türkiye-Afganistan İlişkileri, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afganistan-siyasi-iliskileri.tr.mfa>, Erişim: 14 Mayıs 2011.

¹⁴⁰ Shafae , "Post Taliban Afghanistan Views...", s. 8.

¹⁴¹ Barnett R. Rubin, "Peace Building and State Building in Afghanistan: Constructing Sovereignty for Whose Security?," *Third World Quarterly*, 27, 1, (2006) ss. 175-185, s. 180.

¹⁴² Çakmak, Uluslararası Krizler ve Türk Silahlı..., s. 225.

kuzeyini ele geçiren Taliban, böylece ülkenin yüzde doksanına hâkim olmayı başarmıştır.¹⁴³

11 Eylül 2001 tarihinde Amerika'ya yapılan terör saldırıları sonrası Afganistan'a yapılan operasyon sonucu Taliban rejimi düşürülmüştür. Taliban hükümetinin sona ermesiyle birlikte, Kasım 2001 yılında Almanya'nın Bonn şehrinde gerçekleştirilen konferansta (Bonn Konferansı), özellikle göreve başlayan geçici Afgan hükümetinin güvenliğini başkent Kabil ve etrafında sağlamak amacı ile ISAF¹⁴⁴ adı altında çok uluslu bir barış gücü oluşturulmuştur. ISAF'in yeni kurulduğu dönemde (NATO'ya devredilmeden önce) komutanlığını İngiltere üstlenmiştir ve 2002 yılında Türkiye'ye devretmiştir. Şubat 2003 yılına kadar ISAF başkanlığını elinde tutan Türkiye, Kabil'in güvenliğini sağlamada önemli başarılar imza atmıştır. Türkiye'nin kazandığı bu başarılar Afganistan genelinde olumlu bir imaj oluşturmuş ve askerleri bu ülke insanlarının güvenini kazanmıştır. Şubat-Ağustos 2003 tarihleri arasında ISAF komutasını Almanya ile Hollanda birlikte yürütmüş ve daha sonra ISAF sorumluluğunu NATO'ya devretmişlerdir.¹⁴⁵

¹⁴³ Ahmed Rashid, *Taliban, Islam, Oil, and New Great Game in Central Asia*, (New York: I.B. Tauris & CoLtd, 2002), s. 5.

¹⁴⁴ Uluslararası Güvenlik Yardım Gücü (ISAF), Aralık 2011 yılında Bonn Konferansının kararına göre geçici Afgan hükümetinin güvenliğini sağlamak için kuruldu. 2003 yılında ISAF sorumluluğu NATO üstlendi. ISAF-NATO: Afghanistan.

<http://www.isaf.nato.int/history.html>, Erişim: 21 Mayıs 2012.

¹⁴⁵ Fazıl Ahmet Burget, "Afganistan'ın Yeniden Yapılandırılmasında Türkiye'nin Rolü," TUIÇ Akademi, 2010.

<http://www.tuicakademi.org/index.php/kategoriler/ortadogu/206-%20afganistanin-yeniden-yapilandirilmasinda-turkiyenin-rolu>-Erişim: 18 Mart 2012.

ISAF yeni kurulduğunda görev alanı sadece Kabil ve çevresi ile sınırlıydı. 11 Ağustos 2003 yılında NATO'ya devredilerek görev alanı da tüm ülkeyi kapsayacak şekilde güncellenmiştir. Bununla birlikte, Afganistan'da NATO Kıdemli Yüksek Sivil Temsilciliği kurulmuştur ve bu görev Türkiye'ye verilmiştir. Böylece 2003 yılından itibaren Türkiye'nin eski Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin, NATO Kıdemli Yüksek Sivil Temsilcisi olarak atanmıştır. 28-29 Haziran 2004 tarihleri arasında NATO'nun önderliğinde İstanbul Zirvesi gerçekleşmiştir. Bu zirvede Şubat 2005'ten itibaren Türkiye NATO liderliğindeki ISAF komutasını ikinci kez devralmıştır ve ISAF'ın görev alanının genişletilmesi çerçevesinde yaklaşık iki bin ek takviye askeri birliğin Afganistan'a gönderilmesini kabul etmiştir.¹⁴⁶ Diğer NATO ülkelerinin askerlerinden farklı olarak, Afganistan'da görev yapan Türk askerleri muharip güce girmeyen yani sıcak çatışmaya katılmayan askerlerdir. Türkiye 2009-2011 yıllarında NATO kapsamında Kabil Bölge Komutanlığı'na görevlendirilmiştir. İlk başta Afganistan'a 300 asker gönderen Türkiye, daha sonra bu sayıyı 1.300'e çıkartmıştır.¹⁴⁷

Son olarak ulaşılan bilgiye göre Türkiye Dışişleri Bakanlığı, Türkiye'nin Kabil Bölge Komutanlığı görevinin 1 Kasım 2013'e kadar uzatıldığı ve sürdürülmesinin kararlaştırıldığını açıklamıştır. Dışişleri Bakanlığı'ndan yapılan yazılı açıklamaya göre, Türkiye'nin, ISAF'a bulunduğu katkı çerçevesinde, 1 Kasım 2009'dan bu yana Kabil Bölge Komutanlığı (KBK) görevini sürdürdüğü

¹⁴⁶ *Agm.*

¹⁴⁷ Muharram Ekşi, "Turkey's Increasing Role in Afghanistan," *Journal of Global Analysis*, 1, 2, (2010), ss. 139-151, s. 145.

belirtildi. Afganistan'ın Türkiye açısından önemi vurgulanan Dışişleri Bakanlığı açıklamasında, şöyle denildi: “Türkiye açısından özel konumu ve KBK’ın Afganistan’da güvenlik ve istikrarın tesisinde ve güvenlik sorumluluğunun Afgan makamlarına devredilmesi sürecinde oynadığı merkezi rolü göz önünde bulundurularak, ayrıca Türk Silahlı Kuvvetlerinin bu görevde sergilediği üstün başarı ve Afgan halkıyla kurduğu yakın ilişkiler neticesinde Türkiye Kabil Bölge Komutanlığı liderliğinin Türk Silahlı Kuvvetleri’nce 1 Kasım 2013 tarihine kadar bir yıl daha sürdürülmesi kararlaştırılmıştır.”¹⁴⁸

İki taraflı ilişkileri geliştirmek adına Afganistan Cumhurbaşkanı Hamid Karzai, 2002 yılında Türkiye’yi ziyaret etmiştir. Bu ziyarete karşılık olarak Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan da 2005 yılında Afganistan ziyaretinde bulunmuştur.¹⁴⁹ Afganistan’da bulunan Türk ordusu ülkenin istikrarı ve güvenliği açısından önemli rol oynamaktadır. Askeri desteğin yanı sıra *Türkiye Uluslararası İşbirliği ve Kalkınma Ajansı* (TİKA) sivil yardım projelerini ülkenin büyük kesimlerinde yürütmektedir. TİKA Afganistan’da Eylül 2004 tarihinde Kabil Program Koordinatörlüğünü kurmuştur. Bu koordinatörlük Ocak 2005 itibariyle resmen faaliyetlerine başlamıştır. TİKA’nın yürüttüğü bu koordinatörlükle birlikte tarihi Türk-Afgan dostluk ilişkileri eğitim, sağlık, temiz su temini ve diğer alanlarda önemli çalışmalar yapmaya devam etmiştir.¹⁵⁰ Türkiye, Afganistan’da iki hedefe ulaşmak istemektedir: Birincisi, Afganistan’da barışın sağlanmasına

¹⁴⁸ “Kabil’de komuta 1 yıl daha Türkiye’de,” *Ntvmsnbc*, 20 Eylül 2012.

¹⁴⁹ Doğan, “Turkey’s Presence and Importance.”

¹⁵⁰ TİKA, “Afganistan İslam Devleti,” ss. 5-10

http://www.avim.org.tr/icerik/afganistan_ulke_raporu-tika.pdf, Erişim: 03 Eylül 2012.

yardımcı olmak diğeri ise, Afgan ulusunun gelişim sürecine katkı sağlayarak sorumlulukları üstlenmelerine destek olmaktadır.¹⁵¹

Türkiye, Afganistan’da yürüttüğü önemli faaliyetlerinden biri de ülkeye komşularıyla ilişkilerini geliştirmede yardımcı olmaktadır.¹⁵² Pakistan, Afganistan ve Türkiye arasında gerçekleşen üçlü zirve 2007 yılında başlamıştır ve her yıl geleneksel bir şekilde devam etmektedir. Türkiye devletinin İstanbul’da ev sahipliği yaptığı *Asya’nın Kalbinde İşbirliği ve Dostluk* adındaki bu zirve güvenlik, ekonomik ve eğitim konularında işbirliğini içermektedir.¹⁵³ Hem Pakistan hem de Afganistan ile iyi ilişkileri olan Türkiye 2008’den 2010 yılına kadar olan süreçte dört tane üçlü toplantıya (29-30 Nisan 2008, 5 Aralık 2008, 1 Nisan 2009, 25 Ocak 2010) ev sahipliği etmiştir. Bu toplantıların konusu Afganistan’a barış, istikrar ve güvenliğin getirilmesi için bölgesel işbirliğinin geliştirilmesi görüşmeleridir.¹⁵⁴

Asya’nın kalbi niteliğini taşıyan Afganistan’da son bir yılda egemen güçlerin bölgesel rekabeti gittikçe artmaktadır. Türkiye’nin, kendi nüfuz alanının önemli bir güzergâhı üzerinde cereyan eden bu rekabetin içinde yerini alması, Türkiye çıkarları açısından önem arz etmesinin yanı sıra, bölgesel güç olma

¹⁵¹ Hadi Sinirlioğlu, “Turkey’s Contribution to Afghanistan,” The Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs Deputy Directorate General For South Asia, 2010. <http://vasington.be.mfa.gov.tr/ShowInfoNotes.aspx?ID=121349>, Erişim: 05 Aralık 2011.

¹⁵² Şeyhanlioğlu, “11 Eylül Sonrasında Değişen Dünya...,” s. 4.

¹⁵³ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “Asya’nın Kalbinde Dostluk ve İşbirliği için İstanbul Bildirisi”.

http://www.mfa.gov.tr/asya_nin_kalbi_nde_dostluk_ve_isbirligi_icin_istanbul_bildirisi.tr.mfa,

Erişim: 02 Aralık 2011.

¹⁵⁴ Karacasulu, *Bölgesel Güvenlik Analizi*, s. 90.

yolunda aşması gereken koşulların da bir gereğidir.¹⁵⁵ Eğitim alanında Türkiye ülkede şimdiye kadar 68 İlk ve Ortaokulun açılmasına yardımcı olmuştur ve günümüzde bu okullarda 65.000 öğrenci öğrenim görmektedir. Türkiye hem siyasi hem de ekonomik açıdan kargaşa içinde yaşamını sürdürmeye çalışan Afganistan için en güvenilir ülkelerden birisidir.¹⁵⁶

5.3. Türk Askerleri ve Afganistan

Türkiye ve Afganistan ilişkilerindeki 2001 sonrası döneme göz attığımızda bu iki ülke arasındaki başta gelen temel kriterlerden biri terördür. Çünkü Türkiye yıllar boyunca terörle mücadele etmekte olan bir ülkedir. Bunun dışında terör günümüzde bölge ve dünya için önemli ve işbirliği gerektiren bir konudur. Türkiye ve Afganistan'ın 2001 sonrası ilişkilerindeki yoğunluğu da bu konudan kaynaklanmaktadır.¹⁵⁷

Türk Silahlı Kuvvetler mensupları, Afganistan'da ülkenin Ulusal Güvenlik Güçlerini eğitmek ve Afgan halkına güvenlik, istikrar ve gelişme konusunda yardım etmek amacıyla Afganistan'da bulunmaktadır. Afganistan'da günümüzde Kabil Bölge Komutanlığı'nda (Kabil'de) 1.451, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı koordinatörlüğünde faaliyet gösteren Bölgesel İmar Ekiplerinin emniyeti için Vardak'ta 76 ve Şibirgan'da 119 olmak üzere toplam 1.646 Türk askeri ve personeli görev yapmaktadır. Tüm bu personel sayısı ve başarılı

¹⁵⁵ Fazıl Ahmed Burget, "Afganistan'da Başlayan Yeni Dönemde Türkiye'nin Yeri," Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Analizler Merkezi, 2006.

<http://www.turksam.org/tr/a273.html>, Erişim: 20 Mart 2012.

¹⁵⁶ Birol Akgün, "Afganistan İzlenimleri," Stratejik Düşünce Enstitüsü, 2011.

<http://www.sde.org.tr/tr/kose-yazilari/792/afganistan-izlenimleri.aspx>, Erişim: 7 Ekim 2011.

¹⁵⁷ Çetin, 27 Nisan 2012.

çalışmalarıyla Türkiye ISAF'a katkı sağlayan 50 ülke içinde sekizinci sırada yer almaktadır.¹⁵⁸

Türk silahlı kuvvetleri Afganistan'da kendilerinden üstün başarılar göstermektedir. Ayrıca Türkiye'nin Uluslararası Güvenlik Yardım Gücü birliğindeki faaliyetleri sadece ABD ve NATO tarafından değil belki tüm dünya tarafından alkışlanmaktadır. Afganistan'daki diğer ülkelere ait askeri birlikler her hangi bir operasyona giderse, saldırıya uğramamak için tankların üzerine Türk bayrağını takmaktadır bu ise Afgan halkının Türk silahlı kuvvetlerine ne kadar güvendiğini göstermektedir.¹⁵⁹

5.4. Türkiye ve Avrupa Birliği İlişkileri

Türkiye Avrupa ilişkileri çok eskilere dayanmaktadır. Tarihin farklı evrelerinde bu ilişkiler bazen dostane bazen de hasımca olmuştur. Fakat II. Dünya Savaşı sonrası ortam tamamen değişmiştir. Savaş Döneminde parçalanan Avrupa ülkeleri güçlerini birleştirerek bütünleşmeye çalışırken, Türkiye de Batılaşma politikasının bir sonucu olarak bu bütünleşmeye katılmayı bir gereklilik olarak görmüştür.¹⁶⁰

II. Dünya Savaşı sonrası Batı Avrupa'da iki örgüt kuruldu. Biri *Avrupa Ekonomik Topluluğu* diğeri ise İngiltere'nin başkanlığında kurulan *Avrupa Serbest*

¹⁵⁸“Türk askeri Afganistan'da ne yapıyor?” a yanıt,” *Star*, 20 Mart 2012.

¹⁵⁹ Ekşi, “Turkey's Increasing Role in Afghanistan...,” ss. 146-147.

¹⁶⁰ Şerif Mardin, “European Culture and the Development of Modern Turkey”, *Turkey and the European Community* içinde, derl., Ahmet Evin, Geoffrey Denton, (Opladen: Leske + Budrich Verlag, 1990), ss. 22-23.

Ticaret Alanı (EFTA) idi. Türkiye yeni kurulan bu iki örgütten birini tercih etmek durumunda kaldı, o da AET idi.¹⁶¹ Türkiye savaş sonrası hem ekonomik açıdan hem de güvenlik açısından sıkıntıdaydı. Savaşa katılmamış olsa da ekonomik olarak çok zayıflamıştı. Ayrıca Sovyetler Birliği (SSCB) yani doğu bloğundan tehdit algılamaktaydı. Bu durum Türkiye'nin güvenliği açısından korkmasına ve Batı'ya daha çok yaklaşmasına neden olmuştur.

Türkiye'nin 31 Temmuz 1959'de Avrupa Ekonomik Topluluğu'na başvurmasının asıl nedeninin siyasi olduğunu ileri sürmek mümkündür. İkinci adımda ise ekonomik sebepler yer almaktaydı. Ülkenin 1959 yılındaki Avrupa Ekonomik Topluluğu'na ortaklık başvurusu uzun ve sıkıntılı bir müddetten sonra 12 Eylül 1963'te Ankara Anlaşması'nın imzalanmasıyla sonuçlanmıştır.¹⁶² Bu sürecin uzun sürmesi ve sıkıntılı geçmesinin nedeni Türkiye'nin o dönemki iç politikasında mevcut olan ekonomik ve politik istikrarsızlıklardan kaynaklanmaktaydı.¹⁶³

Türkiye, daha sonra 14 Nisan 1987 tarihinde Topluluğa üyelik başvurusunda bulunmuştur. 5 Mart 1995 yılında Ortaklık Anlaşmasının son dönemine gelinmesiyle Türkiye ve AET arasında Gümrük Birliği gerçekleşmiştir. Türkiye-AB ilişkilerinin dönüm noktası, 10-11 Aralık 1999 tarihlerinde Helsinki'de gerçekleşen AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi olmuştur,

¹⁶¹ Şaban Çalış, *Türkiye ve Avrupa Birliği İlişkileri: Kimlik Arayışı, Politik Aktörler ve Değişim*, (Ankara: Nobel yayımları, 2006), ss. 49-50.

¹⁶² *Age*, s. 79.

¹⁶³ Roswitha Bourguignon, "The History of Association Agreement Between Turkey and the European Community", *Turkey and the European Community* içinde, derl., Ahmet Evin, Geoffrey Denton, (Opladen: Leske + Budrich Verlag, 1990), ss. 51-57.

çünkü bu zirvede Türkiye'nin AB'ye adaylığı resmi olarak onaylanmış, diğer aday ülkelerle eşit konumda olacağı belirtilmiştir.¹⁶⁴

Türkiye ve Avrupa Birliği'nin günümüzde geldiği son durum şöyledir: Türkiye ile Birliğe katılım müzakereleri 3 Ekim 2005 tarihinde başlamıştır, fakat Kıbrıs sorunundan dolayı 2006 yılında 35 müzakere faslından 8 faslın açılması engellenmiştir. Bundan dolayı da müzakereler gerektiği gibi yürümektedir.¹⁶⁵ Türkiye reform yorgunu (*reform fatigue*), AB de genişleme yorgunu (*enlargement fatigue*) olunca duraklama dönemi söz konusu olmuştur.

5.5. Türkiye'nin Afganistan Politikası ve AB için Önemi

Türkiye 1999 yılında Helsinki Zirvesinde resmen AB'ye aday ülke olarak ilan edilmiştir. Soğuk Savaş sonrası üç unsurdan dolayı Türkiye, AB'nin güvenlik sistemi için vazgeçilmez bir aktör haline gelmiştir. Bu unsurlar; Türkiye'nin NATO üyeliği, sahip olduğu ordu ve ülkenin jeopolitik önemidir. Şöyle ki Türkiye NATO'da sahip olduğu oy hakkıyla AB'nin savunma ile ilgili isteklerini etkileyebilmektedir. İkincisi, mevcut askeri kapasitesi AB'nin geniş güvenlik alanı için vazgeçilmezdir. Üçüncü olarak da Türkiye'nin coğrafi konumu onu Orta Doğu, Balkanlar, Kafkasya ve güneydoğu Avrupa'da önemli bir aktör haline getirmiştir.¹⁶⁶

¹⁶⁴ Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye-AB İlişkilerinin Tarihçesi," <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=111&l=1>, Erişim: 02 Ocak 2012.

¹⁶⁵ İktisadi Kalkınma Vakfı, "Avrupa Birliği Genişleme Süreci," <http://www.ikv.org.tr/icerik.asp?konu=abgenislemesi&baslik=AB%20Geni%FElemesi>, Erişim: 02 Ocak 2012.

¹⁶⁶ Meltem Müftüler Bac, "Turkey's Role in the EU's Security and Foreign Policies," *Security Dialogue*, 31, 4, (2000), ss. 489-502, s. 490.

11 Eylül sonrası terörizm küresel bir tehdide dönüşürken uluslararası arenada tüm devletler ve devlet dışı kuruluşlar kendi güvenliklerini sağlayabilmek için terörizme karşı önlem almaya başlamışlardır. Böylece küresel bir aktör olma yolunda ilerleyen AB, kendi varlığını güvenceye alabilmek ve terörizmin dehşetine karşı koyabilmek için yayılma ve genişleme politikası izlemeye başlamıştır. Askeri orduya sahip olmayan AB, terörizmin yuvası olan bölgelerde insani yardım, barış ve istikrar sağlayıcı vs. şekillerinde politika izleyerek hem o bölgeyi yakından gözetmiş hem de güvenliğini korumuş olacaktır.¹⁶⁷ Bu bölgelerin en başında da Afganistan gelmekteydi. Dolayısıyla AB için Afganistan diğer devletler için olduğu gibi büyük önem taşıyordu.

Afganistan ile iyi ilişkileri olan Türkiye'nin ülkede yürüttüğü politikaların AB için önem taşıdığını ileri sürülebilir. Çünkü Türkiye'nin Afganistan'da aktif bir politika yürütmesinin sebebi Türkiye ve Afganistan arasındaki kültürel ve dini benzerlik ve yakınlıktır. Türkiye NATO'daki en büyük Müslüman nüfusuna sahip ülkedir. Türkiye'nin eski Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin iki defa (2004 ve 2006) NATO Sivil Temsilcisi olarak görevlendirilmiştir. Bu ise Afganistan tarafından çok desteklenmiştir. Bunun yanı sıra Türkiye'nin Kabil Bölge Başkanlığı politik alanında da başarılar elde etmiştir.¹⁶⁸

¹⁶⁷ Özcan, "Avrupa Birliği ve Küresel Terörle Mücadele..." s. 200.

¹⁶⁸ Doğan, "Turkey's Presence and Importance."

Avrupa Birliği'nin Afganistan Özel Temsilcisi Vygaudas Usackas, Türkiye'nin Afganistan'a desteğini övmüş, Türkiye'nin hem Afganistan hem de Pakistan için güvenilir bir devlet olduğunu belirtmiş ve "Türkiye, dünyada İslam ile demokrasiyi barıştırmayı başarmış bir toplum olması itibarıyla Afganistan için çok iyi bir örnek ülkedir. Bunun yanında sizin, Afganların nezdinde çok farklı bir yeriniz var. Bu nedenle Türkiye'nin Afganistan'a desteği çok daha anlamlı" demiştir. AB, Türkiye'nin kolaylaştırıcı rolüne güvendiğini ve Kabil'de Türkiye ve AB'nin birlikte sergilediği işbirliğinin örnek olduğunu da ifade etmiştir.¹⁶⁹

İkinci olarak, üyelik yolunda ilerleyen Türkiye'nin etkin dış politikası Birlik için çok önem taşımaktadır ve Türkiye ile gerek ticari gerekse politik konularda işbirliği Birliğin ilgi alanlarından biridir. Türkiye'nin dış politikasında eksen kayması olduğuna dair söylentiler vardır. Ama bu Türkiye'nin AB politikasını değiştirdiği anlamına gelmemektedir. Ayrıca üçüncü bir neden olarak da Türkiye'nin dış politikasındaki çok yönlülüğün AB açısından önem arz ettiği ileri sürülebilir. Türkiye'nin Orta Doğu ülkelerinde ve özellikle de ABD'nin Afganistan politikası çerçevesinde Afganistan'da yürüttüğü politika batı ülkelerin çıkarımadır.¹⁷⁰ AB'nin Türkiye ile birlikte çalışması gereken dış ve komşuluk politikası konuların en önde gelenleri Orta Doğu, Afganistan/Pakistan, Afrika Boynuzu, Batı Balkanlar ve Güney Kafkasya olduğu savunulmaktadır.¹⁷¹ Çünkü

¹⁶⁹ "AB: Türkiye'nin Afganistan'a Desteğini Alkışlıyoruz," *Zaman*, 4 Kasım 2012.

¹⁷⁰ Ulrike Dufner and Marc Berthold, "Foreign Policy of Turkey in the Middle East: Values, Interests, Goals," Heinrich Böll Stiftung, 2010.

<http://www.boell.de/worldwide/europenorthamerica/europe-north-america-Foreign-Policy-of-Turkey-in-the-Middle-East-8496.html>, Erişim: 21 Mart 2012.

¹⁷¹ European Parliament, "Foreign Affairs Committee Wants Fresh Dynamic in EU-Turkey Relations," AFET Enlargement 1.3.2012.

Afganistan çok önemli bir stratejik konuma sahiptir ve ayrıca maden açısından da zengin bir ülkedir. Konu ile ilgili olarak Türkiye Başbakanı Tayyip Erdoğan “Biz AB’nin yükünü azaltmak istiyoruz onlara yük olmak istemiyoruz” demiştir.¹⁷²

Dördüncü olarak Türkiye’nin uluslararası alanda global aktör olma çabasına değinmemiz gerekir¹⁷³ çünkü Türk hükümetinin Afganistan’da aktif bir politika yürütmesinin en önemli sebeplerinden bir tanesi, Türkiye’nin uluslararası alanda global aktör olma çabalarıdır.¹⁷⁴ Türkiye Orta Doğu’da hem ekonomik kalkınma hem de siyasi istikrar açısından çok önemli bir yere sahiptir. Türkiye, hem bölgesel hem de küresel açıdan önemli bir aktördür çünkü Balkanlar’dan Orta Doğu ve Kafkasya’ya uzanan aktif bir dış politika izlemektedir. Türkiye küresel siyasetin tüm alanlarında aktif bir oyuncudur.¹⁷⁵

Türkiye’nin Afganistan’da yürüttüğü politikaların AB için neden önemli olduğuna dair fikir yürütebildikten sonra, Türkiye’nin 2001 sonrası Afganistan’daki faaliyetlerine kısaca değinebiliriz:

- BM’nin 11 Eylül saldırıları sonrası Afganistan operasyonu ile ilgili kararından sonra ilk asker gönderen ülke Türkiye olmuştur. İlk başta

<http://www.europarl.europa.eu/news/en/pressroom/content/20120227IPR39344/html/Foreign-affairs-committee-wants-fresh-dynamic-in-EU-Turkey-relations>, 13 Eylül 2012.

¹⁷² Recep Tayyip Erdoğan, “The Robust Man of Europe: Turkey has the Vigor that the EU Badly Needs,” *The Daily Beast*, 17 Ocak 2011.

<http://www.thedailybeast.com/newsweek/2011/01/17/the-robust-man-of-europe.html>, Erişim: 2 Mart 2012.

¹⁷³ Ekşi, “Turkey’s Increasing...,” s. 141.

¹⁷⁴ *Agm.* s. 142.

¹⁷⁵ Erdoğan, “The Robust Man of Europe.”

ISAF oluşturulduğunda NATO için içinde değildi ve Türkiye o ilk günlerden itibaren Uluslararası Güvenlik Yardım Güçleri'ne asker göndermiş. İngiltere'den sonra ISAF Komutanlığı'nı Türkiye devralmış ve bu görevi sekiz ay sürdürmüştür. ISAF NATO'ya geçtikten sonra 2006 yılının başında ISAF Komutanlığı altı aylık bir süre için tekrar Türkiye'ye verildi. NATO Afganistan'da tüm güvenlik alanlarının sorumluluğunu üstlendikten sonra, ISAF'in komutanlığını, merkez komutanlık, Kabil, Mezar-i Şerif, batıda Herat, vs komutanlıklara böldü. Merkez komutanlık Kabil'dir ve hâlihazırda Türkiye'nin sorumluluk alanına girmektedir.

- Bunların yanı sıra Türkiye Afgan ordusunun eğitimine de katkı sağlamaktadır. Afganistan askeri akademilerde Türk akademisyenleri eğitim vermektedir. Ayrıca Türkiye Afganistan'dan belirli sayılarda Afgan askerleri Türkiye'ye getirmekte ve burada onları eğiterek, donatarak Afganistan'a geri göndermektedir. Gerek askeri okullarda gerekse harp okullarında burslu okuyan Afgan öğrenciler vardır.
- Sivil alanda ise ilk günden beri Türk işinsanları risk alarak ülkenin yeniden yapılandırılmasında ve kalkındırılmasında büyük katkıda bulunmuşlardır. Örneğin en önemli olan Kabil-Kandahar kara yolunu yapımında dört firma yer almıştır ve bunlardan üçü Türk firmalarıdır.
- Ayrıca Türkiye klinikler, hastaneler ve diğer birçok alanlarda Türk firmaları önemli yatırımlar yapmaktadır.
- Sağlık alanında da çok katkıları olmuştur. Çocuk hastaneleri yapmışlardır. Örneğin Kabil'de, Şibirgan ve Tahar'da Türk hastaneler

bulunmaktadır. Türkiye PRT olarak adlandırılan İl İmar Ekiplerinin iki tanesinde yer almaktadır. Bunlardan biri Vardak'ta diğer de Şibirgan şehrinde.

- Türkiye soğutma depolarının yapımında da katkıda bulunmuştur. Örneğin Vardak Afganistan'ın en güzel elmalarının yetiştiği yerdir. Burada elmalar mevsiminde çıkıp sonra Pakistan'a ihraç etmekteydi. Şimdi ise yapılan soğutma depolarıyla elmaları daha yüksek fiyatla tüm mevsimlerde satılabilmektedir.¹⁷⁶

Türkiye AB güvenlik mimarlarından biridir. Türkiye, Afganistan'da AB'nin çoğu üye ülkesinden daha fazla askeri güce sahiptir. Ayrıca NATO önderliğindeki görevlerde yer alan tek Müslüman ülkedir. Bunun yanı sıra Türkiye AB ile güvenlik anlaşması imzalamayan tek NATO üyesidir. 11 Eylül olaylarından sonra AB'nin tüm korkuları köktendincilik ve terör saldırılarından kaynaklanan güvenlik tehditleridir ve bu korkuya karşı Türkiye en önemli kozlardan bir tanesidir. Bunun yanı sıra Türkiye AB ile güvenlik anlaşması imzalamayan tek NATO üyesidir. 11 Eylül olaylarından sonra AB'nin tüm korkuları köktendincilik ve terör saldırılarından kaynaklanan güvenlik tehditleridir ve bu korkuya karşı Türkiye en önemli kozlardan bir tanesidir.¹⁷⁷

Tüm bu sebeplerden dolayı Avrupa Birliği Konseyi, Türkiye'nin müzakere süreci ve politik ajandasındaki reform taahhütlerin sürdürme kararlılığından

¹⁷⁶ Çetin, 27 Nisan 2012.

¹⁷⁷ Meltem Müftüler Baç, "Turkey's Accession to the EU: Its Potential Impact on Common European Security and Defence Policy," *Turkey and European Security* içinde, derl., Giovanni Gasparini, (Roma: Quaderni IAI, 2006), ss. 13-29, s. 22.

memnuniyet göstermiştir. Türkiye, geniş komşuluk ilişkilerinde daha aktif olduğunu ve bölgede Orta Doğu, Batı Balkanlar, Afganistan/Pakistan ve Güney Kafkasya'nın güvenliğinde önemli bir aktör olduğunun altını çizmiştir. Müzakere Çerçeve belgesindeki prensiplerin yanı sıra Konsey, Türkiye'nin dış politikasını AB dış politikasının tamamlayıcısı ve onun politika ve pozisyonuna koordine ve uyum içinde kademeli olarak geliştirmesine teşvik etmektedir. Böylece Türkiye ve AB enerji politikasını güçlendirebilir, bölgesel çatışmalara odaklanabilir, aynı zamanda etnik ve bölgesel alanda yükselmekte olan uyuşmazlıkları önleyebilirler. Bundan dolayı Konsey, Türkiye ile mevcut olan ortak çıkar konusundaki dış politika diyalogunu güçlendirmek istemektedir.¹⁷⁸

Türkiye'nin AB'ye üyeliği birliğin dış politikasının güvenilirliği artırması açısından önemlidir. Çünkü Türkiye'nin üyeliği AB dış politikasının kilit bir dış politikaya dönüşmesine yardımcı olur. Ayrıca AB'nin kendi sınırlarının ötesinde de sivil bir aktör olarak boy göstermesini sağlayacaktır. Türkiye'nin olası varlıkları ve AB'nin dış ve güvenlik politikasına yararları:

- Türkiye'nin olası AB üyeliği, Birliğin komşuluk politikasının daha da geliştirmesine yardımcı olabilir. Çünkü Türkiye'nin komşuları doğrudan AB'nin komşuları olacaktır.
- Türkiye bölgesel işbirlikleri için merkezi bir coğrafyaya sahiptir.

¹⁷⁸ Council of the European Union, "Council Conclusions on Enlargement/Stabilisation and Association Process," 2060th General Affairs Council Meeting, Brussels, 14 December 2010. http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/genaff/118487.pdf, Erişim: 14 Eylül 2012.

- Türkiye Hazar, Orta Doğu ve Rus petrolü ve gazı için güvenli enerji ulaşım merkezidir.
- Türkiye, AB güvenlik ve savunma politikası için önemli bir üs konumundadır.
- Türkiye AB işbirliği programları için yeterli insan kaynağına sahiptir.¹⁷⁹

5.6. AB İlerleme Raporlarında Türkiye'nin Afganistan Politikası

Türkiye'nin 2001 sonrası Afganistan'da yürüttüğü politikanın AB üyeliğine etkisi olup olmadığı araştırılırken, Türkiye'nin AB müktesebatına uyumu ile ilgili uzun süreden bu yana hazırlanmakta olan İlerleme Raporlarını incelemekten sonuca varılmayacaktır. Bu incelemede 2001-2011 yılları arasında Türkiye ile ilgili Avrupa Komisyon'u tarafından hazırlanan İlerleme Raporları yer almaktadır. 2001 yılı öncesi Türkiye İlerleme Raporları mevcut olsa da tezin zaman çizelgesi kapsamında olmadığından dolayı incelenmemiş ve Türkiye'nin Afganistan politikasının AB tarafından nasıl algılandığı, değerlendirildiği ve yorumlandığı anlaşılmaya çalışılmıştır.

AB Komisyonunun Türkiye ile ilgili İlerleme Raporları incelendiğinde 2001, 2002 ve 2003 yıllarında yayınlanan İlerleme Raporlarında Afganistan ile ilgili tek kelime bile geçmemesi dikkat çekicidir. Ama 2004 yılı İlerleme Raporunda 27. Fasal olan Ortak Dış ve Güvenlik Politikası başlığı altında Türkiye'nin Akdeniz ve diğer ülkelerin yanı sıra Afganistan'ın gündemi ile de

¹⁷⁹ Michael Emerson and Nathalie Tocci, "Turkey as a Bridgehead and Spearhead Integrating EU and Turkish Foreign Policy," EU-Turkey Working Paper: Centre for European Policy Studies, 2004, s. 9.

<http://aei.pitt.edu/6765/>, Erişim: 07 Haziran 2012.

ilgilendiği takdirle anılmıştır. Türkiye'nin Afganistan'da NATO misyonlarına katıldığına vurgu yapılmıştır. Afganistan ile ilgili olarak Bonn Konferansı'nda alınan kararların yerine getirilmesinde Türkiye'nin önemli rol oynadığını ve bunun sonucu olarak ISAF kuvvetlerine 2002 yılında 256 askeri personel ve üç helikopter ile destek verdiği anlatılmıştır. Bunun yanı sıra Türkiye'nin eski Dışişleri Bakanlarından olan Hikmet Çetin NATO Genel Sekreterinin sivil temsilcisi olarak Afganistan'a atandığı belirtilmiştir. Türkiye Afganistan'ın yeniden yapılandırma sürecine sağlık, eğitim ve tarım alanlarında projeler üreterek katkıda bulunduğu ve bununla birlikte maddi yardımlarla da Afganistan'a destek sağladığı belirtilmiştir.¹⁸⁰

2005 yılı yayınlanan Türkiye İlerleme Raporu'na bakılacak olursa, 29. Fasıl Gümrük Birliği faslında Türkiye'nin Afganistan ile 2005 yılı yapılan gümrük konusu ile ilgili anlaşmadan söz edilmiştir. 2005 yılında Türkiye-AB İlerleme Raporunun 31. Faslında Türkiye'nin Afganistan ile kurduğu diyalog belirtilmiş ve bu konunun AGSP açısından önemli olduğu vurgulanmıştır.¹⁸¹ Türkiye'nin Afganistan'da yürüttüğü politika ile ilgili olarak raporda aşağıdaki sözler yer almıştır: “Türkiye, Afganistan'ın yeniden yapılandırılmasına ilişkin Bonn sürecine katılmaktadır. Türkiye, 2005 Şubat ayında, çokuluslu ISAF birliklerinin komutasını altı aylık bir dönem için ikinci kez üstlenmiş ve Irak'taki bir eğitim misyonuna katılmıştır. Türk Hükümeti ülkedeki yeniden imar çabalarını

¹⁸⁰ Avrupa Komisyonu, “Türkiye'nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2004 Yılı İlerleme Raporu,” Dış İlişkiler, ss. 134-137.

www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/2994/ilerle04.pdf, Erişim: 12 Ekim 2011.

¹⁸¹ Avrupa Komisyonu, “Türkiye'nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2005 Yılı İlerleme Raporu,” ss. 146-148.

www.ikv.org.tr/pdfs/IlerlemeRaporu-2005-2.pdf, Erişim: 01 Kasım 2011.

destekleme niyetini yinelemiş ve 100 milyon dolarlık katkı taahhüdünde bulunmuştur.”¹⁸² Katılım stratejisi kapsamında Türkiye ile tesis edilen düzenli, güçlendirilmiş siyasi diyalog, diğer ülkelerin yanı sıra Afganistan ile ilgili devam ettiği de 31. Faslın olan Dış, Güvenlik ve Savunma Politikası faslında geçmiştir.¹⁸³

2006 İlerleme Raporuna bakacak olursak 31. Faslın olan Dış, Güvenlik ve Savunma Politikası faslında Türkiye’nin Afganistan’ın yeniden yapılanması konusundaki “Bonn Sürecine ilişkin güçlü desteği devam ettiği söylenerek, Türkiye’nin Fransa ve İtalya ile birlikte rotasyon usulüyle, 2006 yılı Ağustos ayı itibariyle Kabil Bölgesel Komutanlığının ortak liderliğini üstlendiği” belirtilmiştir.¹⁸⁴

2007 İlerleme Raporunda sadece bir yerde Afganistan’ın ismi geçmiştir ve orada da Türkiye 2007 yılının Nisan ayında Pakistan ve Afganistan Cumhurbaşkanı ile birlikte bir toplantı gerçekleştirdiği ve o toplantıya ev sahipliği ettiği bildirilmiştir. Ayrıca Temmuz ayında iki ülke arasındaki ortak çalışma grubuna ev sahipliği yaptığı ve bununla beraber Türkiye’nin Afganistan ile ilgili Bonn sürecini güçlü destekleri ile sürdürdüğünün de altı çizilmiştir. 2007 Nisan ayında da ikinci kez Türkiye’nin Kabil bölge komutanlığını üstlendiği belirtilmiştir.¹⁸⁵

¹⁸² *Agr.* s. 151.

¹⁸³ *Agr.* s. 148.

¹⁸⁴ Avrupa Komisyonu, Türkiye’nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2006 Yılı İlerleme Raporu,” s. 72.

www.abgs.gov.tr/index.php?p=304&l=1, Erişim: 01 Kasım 2011.

¹⁸⁵ Avrupa Komisyonu, “Türkiye’nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2007 Yılı İlerleme Raporu,” s. 74.

2008 yılı Türkiye İlerleme Raporunun 24. Faslı olan Adalet, Özgürlük ve Güvenlik faslında Afganistan'dan gelmekte olan sığınmacılar ile ilgili Türkiye Afganistan ile Geri Kabul Anlaşması imzalama çabasında olduğu fakat bunu daha başaramadığı belirtilmiştir.¹⁸⁶ Yine aynı ilerleme raporun Sermayenin Serbest Dolaşımı olan 4. Faslında ise Türkiye, 2008 yılında bazı ülkeler ile Mutabakat Muhtırası imzaladığı ve bunlardan biri de Afganistan olduğu yazılmıştır.¹⁸⁷

Dış, Güvenlik ve Savunma Politikası başlığı altındaki 31. Faslında Türkiye'nin iki komşu ülke Afganistan ve Pakistan'ı bir araya getirmeye çalıştığı yazılmaktadır. 2007'den beri planlanan bu üçlü platform Ankara Bildirisi adı altında düzenlenmiştir. Türkiye, 2008 Haziran ayındaki Afganistan'a destek amaçlı Uluslararası Konferans vesilesiyle yeniden imara yönelik katkısını iki katına çıkarma taahhüdünde bulunmuştur. Türkiye 800 asker ile ISAF'a katkıda bulunmanın yanı sıra sivil ve askeri yeteneklerin geliştirilmesine de yardımcı olduğunu belirtilmiştir.¹⁸⁸

2009 yılında yayınlanan Türkiye İlerleme Raporunun 31. Fasıl olan Dış, Güvenlik ve Savunma Politikası başlığı altında Türkiye ile AB arasındaki düzenli siyasi diyalog, Irak, İran, Güney Kafkasya, Pakistan, Afganistan, Ortadoğu barış süreci ve Balkanlar gibi her iki tarafı da ilgilendiren uluslararası konuları kapsamayı sürdürmüştür. 24. Fasıl olan Adalet, Özgürlük ve Güvenlik faslında

www.abgs.gov.tr/index.php?l=1&p=41014, Erişim: 01 Kasım 2011.

¹⁸⁶ Avrupa Komisyonu, "Türkiye'nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2008 Yılı İlerleme Raporu," s. 73.

www.abgs.gov.tr/index.php?p=42210&l=1, Erişim: 01 Kasım 2011.

¹⁸⁷ *Agr.* s. 44.

¹⁸⁸ *Agr.* s. 48.

yüksek göç akımından dolayı Türkiye Afganistan ile Geri Kabul Anlaşması imzalamak istemektedir fakat bu konuda daha başarılı olamamıştır. Ayrıca Türkiye'nin, ISAF'a katılımını sürdürerek sivil ve askeri kapasite gelişimine yardımcı olduğu belirtilmiştir. Türkiye, Afganistan ve Pakistan ile birlikte bazen diğer komşu ülkelerin de dâhil oldukları bir dizi üçlü zirve düzenlemeyi sürdürmekte olduğunu belirtmiştir.¹⁸⁹ Adalet, Özgürlük ve Güvenlik başlığı altındaki 24. Fasılda, 2009 yılında da Türkiye Afganistan ile artan sığınmacı sayısına rağmen Geri Kabul Anlaşması imzalamayı daha başaramadığı kaydedilmiştir. Ama Türkiye'nin Afganistan ve Pakistan'ı yakınlaştırmaya yönelik üstün çaba göstermeye devam etmekte olduğu yazılmıştır.¹⁹⁰

2010 İlerleme Raporunun da 31. Faslında, Dış, Güvenlik ve Savunma Politikası başlığı altında Türkiye ile AB arasındaki düzenli siyasi diyalog, Irak, İran, Güney Kafkasya, Pakistan, Afganistan, Orta Doğu barış süreci ve Balkanlar gibi her iki tarafı da ilgilendiren uluslararası konuları kapsamayı sürdürdüğü belirtilmiştir. Ayrıca Türkiye, Afganistan ve Pakistan'ı yakınlaştırmaya yönelik çabalarını sürdürdüğünü ve bu amacı için her sene üst düzey üçlü toplantılar yaptığının altı çizilmiştir. Türkiye'nin, ISAF'a katılmaya devam etmekte olduğu belirtilmiştir. 31 Ekim 2009 tarihi itibarıyla Kabil bölgesinin komutanlığını ikinci defa Türkiye üstlenmiştir. Büyükelçi Engin Soysal Pakistan'a yardımlardan

¹⁸⁹ Agr. ss. 86-87.

¹⁹⁰ Agr. s. 75.

sorumlu BM özel temsilcisi olarak atanmıştır. Türkiye, İstanbul’da iki adet üçlü zirve düzenlemiştir.¹⁹¹

En son yayınlanan 2011 Türkiye İlerleme Raporuna bakacak olursak AB ile Türkiye arasındaki ilişkiler başlığı altında, AB ile Türkiye arasındaki güçlendirilmiş siyasi diyalog 2011 yılında da güçlü bir şekilde devam ettiği yazılmıştır. Bu diyaloglar sürecinde AB ve Türkiye’nin ortak ilgi alanı olan diğer ülkelerin yanı sıra Afganistan’ın da adı geçmektedir. Türkiye’nin yakın gelecekte önde gelen bölgesel aktör olacağı vurgulanmıştır.¹⁹²

Ayrıca raporun 24. Faslı olan Adalet, Özgürlük ve Güvenlik faslında Türkiye uluslararası korumaya muhtaç göçmenler için çok önemli bir geçiş ülkesi ve hedef ülke olma konumunu koruduğu belirtilmiştir. Sığınma başvurularının sayısı 2009’da 6.743 kişiden özellikle Irak’tan (3.008), İran’dan (2.604), Afganistan’dan (1.456) ve Somali’den (341) gelen sığınmacılarla, 2010 yılında 8.190 kişiye yükselmiştir. 2010 yılında, toplamda 5.008 mülteci, ağırlıklı olarak ABD, Kanada ve Avustralya’ya yerleştirildiği yazılmıştır.¹⁹³ Türkiye’nin Polis ile işbirliği ve organize suçlarla mücadele alanında bazı ilerlemeler kaydettiği belirtilerek, polis işbirliği alanında terörizmle mücadeleyi de içeren bir dizi ikili anlaşma imzaladığını ve anlaşma imzalayan ülkelere birinin de Afganistan

¹⁹¹ Avrupa Komisyonu, “Türkiye’nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2010 Yılı İlerleme Raporu,” ss. 96-97.

www.abgs.gov.tr/files/pub/ilerleme_2010.pdf, Erişim: 01 Kasım 2011.

¹⁹² Avrupa Komisyonu, “Türkiye’nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2011 Yılı İlerleme Raporu,” s. 5.

http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2011_ilerleme_raporu_tr.pdf, Erişim: 01 Aralık 2011.

¹⁹³ *Agr.* s. 91.

olduğu raporda yer almaktadır. Ama tüm bunlara rağmen hâlâ EUROPOL ile Operasyonel İşbirliği Anlaşması akdedilemediği bildirilmiştir.¹⁹⁴

Raporun 31. Faslı olan Dış, Güvenlik ve Savunma Politikası başlığı altındaki fasılda Türkiye, Afganistan ve Pakistan arasındaki işbirliğini geliştirmeye yönelik çabalarını sürdürdüğünü ve konu ile ilgili Türkiye'nin, 3 Kasım 2010 tarihinde İstanbul'da Dördüncü Afganistan Bölgesel Ekonomik İşbirliği Konferansına (*RECCA*) ev sahipliği yaptığı raporda yer almıştır. Türkiye'nin ayrıca, Afganistan'a önemli miktarda insani yardımda bulunduğu ve orada sağlık, eğitim ve öğretim alanlarında çeşitli projeleri finanse ettiği de bildirilmiştir. Türkiye, Pakistan ve Libya'nın yanı sıra Afganistan'a da, insani yardımlarını önceki dönemlere kıyasla artırmıştır. Türkiye'nin AB ortak dış ve güvenlik politikasına uyumu devam etmiştir.¹⁹⁵

Sonuç olarak AB Komisyonun düzenli olarak her yıl Türkiye'nin AB müktesebatına uyumuyla ilgili hazırladığı raporlarda 2001, 2002 ve 2003 yıllarında Afganistan ile ilgili herhangi bir cümle geçmezken son yıllarda Türkiye'nin ülkede yürüttüğü her faaliyet yakından takip edilmiştir. Bu ise Afganistan konusunda AB'nin ilgisiz olmadığını ve Türkiye'nin Afganistan'da yürüttüğü politikanın onun için önem taşıdığını ifade etmektedir.

¹⁹⁴ Agr. s. 94.

¹⁹⁵ Agr. s. 107.

BÖLÜM VI: DEĞERLENDİRME, BULGULAR VE SONUÇ

Tarihte uluslararası sistemde mevcut olan devletlerin ilişkilerinin asırlar boyunca bazen müttefikçe bazen de düşmanca olduğu görülebilmektedir. Realizmin de savunduğu gibi uluslararası ilişkilerde iki devlet veya iki organizasyonun iyi bir ilişki sürdürebilmesi, tarafların çıkar paylarına bağlıdır. Bu çalışmanın hazırlanmasındaki amaç yarım asrı aşkın bir süreyle birbiriyle ilişkisi olan ama şimdiye kadar tam anlamıyla sonuçlanamayan AB ve Türkiye ilişkilerine farklı bir bakış açısı kazandırmaktır. Şöyle ki 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'ye yapılan terör saldırılarıyla birlikte küresel terör ve küresel güvenlik kavramları önem kazanmıştır. Çünkü bundan böyle realistlerin savundu *devletin güvenliği* savı önemini yitirmiş ve onun yerine uluslararası güvenlik ön plana çıkmıştır. Yani artık sadece devletler kendi güvenliğini korumak için önlem almak durumunda değildi belki liberallerin savunduğu devletlerin yanı sıra uluslararası örgütler de birbirleriyle işbirliği yaparak tüm dünyayı tehdit eden küresel terör konusunda işbirliği yapmalıydılar.

Çalışmada Türkiye ve global aktör olma yolunda ilerleyen AB ilişkileri ve Türkiye'nin üyelik konusu incelenirken hipotez olarak; Afganistan, AB için önemli bir faktör müdür? Ve Türkiye'nin Afganistan'da yürüttüğü politika

AB'nin Güvenlik ve Savunma Politikası açısından önemli midir? Soruları tartışılmaktadır. Bu sorulara cevap aramak için de tezin birinci bölümünde incelenen realizm ve liberalizm teorilerinden ve onların temel konularından olan fayda-maliyet (çıkar) ve güvenlik konuları ele alınmıştır. Şöyle ki Afganistan sahip olduğu stratejik konumundan dolayı tarih boyunca egemen güçlerin tampon bölgesi olmuştur ve dönemin egemen güçleri hedeflerine ulaşmak için ülkeyi işgalleri altında tutmaya çalışmışlardır. Bu geleneğin 21. yüzyıla geldiğimizde aynı şekilde devam ettiğini görmekteyiz.

Afganistan 21. asrın başlarından günümüze dek dünya gündemini meşgul eden ülkelerden birisidir. 1990'lı yılların sonlarına doğru Taliban rejiminin zalimane hükümetine maruz kalan Afganistan, 2001 yılında nerede ise tüm dünya egemen devletleri ve uluslararası organizasyonların ABD önderliğinde yapılan müdahalesi sonucu Taliban rejimi düşürülmüş ve yeni bir devlet kurulmuştur. Taliban dönemi sırasında hâkim olan istikrarsızlık ve güvensizliği gidermek adına NATO önderliğinde ve NATO'nun Afganistan için düzenlediği ISAF güçleri nerede ise tüm egemen devletler ve uluslararası organizasyonlardan askeri ve sivil personelle günümüze kadar varlığını sürdürmektedir. Tez konusu ile ilgili olarak ülkede bulunun diğer devletlerin yanı sıra NATO üyesi olan Türkiye ve AB üye ülkeleri de Afganistan'da aktif faaliyet göstermektedir. Çünkü 11 Eylül 2001 saldırıları sonrası ülkede hükümet eden aşırı dinci Taliban ve 11 Eylül saldırıları zanlısı Osama Bin Ladin'den dolayı Afganistan tüm dünyaya güvenlik tehdidi yaratan bir ülke olarak ilan edilmiş ve operasyon başlatılmıştır. Tüm güçlü devletler ve uluslararası örgütlerin operasyonda yer almasının sebebi bu

operasyonu onların ortak çıkarlarına olmasıdır. Çünkü Afganistan’da yerleşen teröristlerin tüm dünyanın güvenliğini tehdit ettiği ileri sürülmekteydi. Realistlerin savunduğu çıkar önemliydi ama burada söz konusu olan çıkar ise liberallerin ileri sürdüğü işbirliği içinde çıkar ön plana çıkmıyordu.

Çalışmanın iki önemli odak noktalarından AB ve Türkiye’nin Afganistan ilişkileri hakkında üçüncü ve beşinci bölümlerde geniş çapta bilgi verildi. Yine de kısaca hatırlayacak olursak: 11 Eylül sonrası güvenlik konusunun önemi AB için daha da artmıştır. Kendi topraklarının güvenliğini korumak için AB, güvenlik üreten ülkelere istikrarı getirebilmek ve güvensizliğin yaygınlaşmasını önlemek için istikrarsız ve fakir ülkelere güvenlik yaratıcı askeri ve maddi yardımlarda bulunmaktadır. AB için Afganistan da böyle ülkelerden biriydi. 1990’lı yıllarda dolaylı olarak Afganistan ile ilişkisi olan AB (AT), Taliban sonrası dönemde doğrudan Kabil’de ofis açarak ülke ile ilişkilerini daha da yakınlaştırmıştır. Böylece AB ve Afganistan 2005 yılında Ortaklık Deklarasyonu imzalamışlardır. AB Birlik olarak aktif olmasının yanı sıra NATO üyesi AB üye ülkeleri de Afganistan’da hem askeri hem de sosyal alanlarda faaliyet göstermektedir. Afganistan ile ilişkileri çok eskilere dayanan Türkiye ise Taliban dönemi sonrası hem Türkiye Cumhuriyeti olarak hem de NATO üyesi bir ülke olarak daha da aktif rol oynamaktadır. Ülke ile olan tarihsel, kültürel ve dini yakınlığından dolayı diğer ülkelere kıyasla Türkiye, Afganistan halkı tarafından daha çok sevilmektedir. Türk askerleri ülkenin çatışma operasyonlarında yer almamaktadır. Türkiye daha çok okul, cadde, hastane ve klinik yapımı gibi sosyal yardımlaşma alanlarında faaliyet göstermektedir.

Türkiye, çalışmada detaylı bahsedildiği gibi, Afganistan ile mevcut derin ilişkilerinden dolayı diğer ülkelere nispeten daha aktif politika yürütmektedir. Afgan halkı Türk askerlerine güvenmektedir. Eğer AB Afganistan’da daha aktif bir aktör olmak istiyorsa, Türkiye’nin Afganistan politikası onun için önemli bir faktör olabilir. Zaten 2005 yılında Türkiye için düzenlenen Müzakere Çerçeve belgesinde Türkiye AB üyeliği yolunda ilerlerken diğer devletler ile (3. ülkelerle) olan ilişkilerini de AB dış politikası ile uyumlu hale getirmesi gerektiği söylenmektedir.¹⁹⁶

Çalışmanın ileri sürdüğü hipotezler üzerinde durulacaksa, birinci olarak Afganistan AB için önemli bir faktör müdür, eğer önemliyse hangi açılardan önemli gibi soruların cevaplanması lazım. Üçüncü bölümde de üzerinde durulduğu gibi Afganistan günümüzde tüm dünyanın dikkatini üzerine çeken önemli bir ülkedir. Orada gerçekleşmekte olan olaylar, faaliyet göstermekte olan koalisyon güçleri, harcanmakta olan büyük miktardaki paralar ve bunların hepsi ülkenin dünya için taşıdığı önemi göstermektedir. Diğer ülke ve örgütlerin yanı sıra AB de nerede ise tüm üyelerinin NATO içinde Afganistan operasyonunda yer alması ve Birlik olarak AB’nin kendisi de ülke ile yakın ilişki kurması onun için önem taşıdığını göstermektedir. Çalışmada AB’nin Afganistan ile daha yakın ilişkiler yürütebilmesi ve daha aktif olabilmesi için Birlik adayı olan Türkiye

¹⁹⁶ Türkiye için Müzakere Çerçeve Belgesi ve İlgili diğer Belgeler, Madde 7: “Katılım sürecinde, Türkiye’nin üçüncü ülkelere karşı uyguladığı politikaları ve uluslararası kuruluşlardaki tutumlarını (bu kuruluşlara ve düzenlemelere tüm AB üyesi devletlerin taraf olması ile ilgili olanlar da dâhil), Birlik ve üye devletler tarafından kabul edilen politikalar ve tutumlar ile aşamalı olarak uyumlaştırması gerekmektedir.”, 2005, s. 7.

http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/MuzakereCercevesi/Muzakere_Cercevesi_2005.pdf, Erişim: 08 Temmuz 2012.

önemli rol oynayacağı üzerinde durulmuştur. Türkiye ve AB ilişkilerini fayda-maliyet analizi doğrultusunda değerlendirecek olursak, uluslararası aktörlerin rasyonel olduğunu ve bu rasyonalite çerçevesinde bir eyleme girişirken fayda ve maliyetlerini hesaba katarak girişeceklerini görürüz. Eğer girişimde bulunmak istedikleri eylem çok yüksek derecede kâr (fayda) getirecekse ona mutlaka bir meşruluk payı da bulurlar. Çünkü bir eylemin herkes tarafından kabul edilebilir olması için meşruiyet önemlidir. Helene Sjursen, *Why Expand?* adlı makalesinde bir aktörün kendi çıkarını maksimize etmesi ile ilgili yaklaşımlardan biri pragmatik yaklaşım olduğu ve bu yaklaşıma göre aktör girişmek istediği eylemini kâr ve maliyeti açısından analiz edeceğini söyler.

Çalışmanın ikinci hipotez olan, Türkiye'nin Afganistan'da yürüttüğü politika AB'nin Güvenlik ve Savunma Politikası açısından önemli midir? ele alınacak olursa, bu hipotezi kanıtlayabilmek için Türkiye'nin Afganistan politikasında askeri boyutu AB Güvenlik ve Savunma politikası için önemli olduğunu ileri sürülebilir. Çünkü beşinci bölümde de üzerinde duruldu gibi Türkiye askeri personel açısından en önde gelen ülkelerdendir. Bu boyut küresel güçlerle eşitlenmeye çalışan AB'nin Afganistan politikası için önem arz eder. AB için güvenlik en öncülükli konulardandır ve bundan dolayı da askeri güce ihtiyacı vardır. Türkiye ise bu konuda en uygun adaydır. Afganistan'da mevcut toplam sayısı 1800-1900¹⁹⁷ olan Türk askerleri ülkede NATO, ISAF ve İl İmar Ekipleri içerisinde görev yürütmektedir. Türkiye ISAF'a katkı sağlayan “çoğunun AB üye ülkeleri olan” 50 ülke içinde sekizinci sırada yer almaktadır. Bu rakamlar

¹⁹⁷ “Afganistan'da 12 Şehit,” *Milliyet*, 17 Mart 2012.

Türkiye'nin asker açısından önemli bir ülke olduğunu ve AB'nin güvenlik ve savunma politikası açısından önem taşıdığını göstermektedir.

Çalışmanın başından beri kanıtlamaya çalışılan, Türkiye'nin Afganistan Politikasının Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Açısından Önemli mi? Sorusunun yanıtı için çalışmanın beşinci bölümünde detaylı olarak üzerinde durulmuştur. Makale, haber ve araştırmaların yanı sıra bazı AB resmi belgelerinde de Türkiye ve Afganistan'ın adı birlikte anıldığını görülebilmektedir. Bundan dolayı da Türkiye'nin Afganistan politikasının Türkiye-AB açısından önem taşıdığı ileri sürülebilir. Konuya realist açıdan bakacak olursak uluslararası aktörlerin rasyonel olduklarını ve bu rasyonalite gereği bir eylem veya ilişkilere başlamadan önce, o eylem ya da ilişkinin getireceği kâr ve maliyeti düşünürler. Liberal açıdan bakacak olursak işbirliği yapan devletlerin güvenlik kaygılarının da azalacağını öne sürerler. Yani beşinci bölümde izah edilen Afganistan ve Türkiye ilişkilerine bakılacak olursa, hem tarihsel açıdan hem de dini ve kültürel yakınlıktan dolayı ikisi daha iyi bir ilişki sürdürmektedirler. Global bir aktör olma ve diğer uluslararası devletler ve uluslararası örgütlerin yanı sıra Afganistan operasyonunda önemli rol almak isteyen AB için aday ülke olan Türkiye'nin ülke politikası cazip gelmektedir. Türkiye ve AB ilişkileri fayda-maliyet analizi çerçevesinde değerlendirildiğinde karşımıza şöyle bir tablo çıkmaktadır: Ekonomik açıdan, Türkiye pazarının büyüklüğü, Türkiye'nin genç iş gücü ve AB'nin yaşlanmakta olan emek gücü karşılaştırıldığında çok büyük bir farkın olduğu görülebilmektedir. Politik açıdan bakıldığında ise Afganistan gibi Müslüman ülkelerle iyi ilişki kurmak isteyen ve orada aktif bir aktör olma

eğiliminde olan AB için Türkiye gibi büyük çoğunluğu Müslüman nüfusa sahip bir ülkenin üyeliğe alınması, diğer Müslüman ülkelerle yumuşak politika (*soft power*)¹⁹⁸ izlenmesinde önemli rol oynayabilir. Böylece hem genel sorun hâline dönüşen İslam dinin demokrasisi ve Batı kapitalizmin birbiriyle karışıp karışmayacağı tartışmasını yapanların ön yargıları giderilmiş olacaktır hem de Hıristiyan kulübü olarak ün kazanan AB'nin aslında öyle olmadığı da ispatlanmış olacaktır. Bunların dışında Türkiye'nin sahip olduğu stratejik ve jeopolitik konumu ve askerî gücü AB'nin Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası ve bu politikanın ilerletilmesi açısından önem arz eder.

Diğer taraftan Afganistan ile ilgili söz edilmesi gereken önemli konulardan biri de güvenlik konusudur. Devletler ve bireylerin güvenliği birbirinden ayrı görülmemeli çünkü hiçbir devlet vatandaşları güvende olmayınca güvenli sayılmaz. Devletlerin temel görevi vatandaşların güvenliğini sağlamak ve böylece dünya güvenlik politikasına katkıda bulunmaktır.¹⁹⁹ Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (*United Nations Development Program, UNDP*), 1994 yılında yayınlayan İnsani Kalkınma Raporu'nda güvenlik anlayışının iki şekilde değişmesi gerektiğini vurgulamıştır: (1) toprağın güvenliği anlayışı, halkın

¹⁹⁸ “Son yıllarda Türkiye, yumuşak güç kullanımıyla ilgili gündeme gelmiştir. Yumuşak güç uluslararası ilişkilerde önemlidir ve Türkiye bu konuda imkânlarla ve potansiyele sahip bir ülkedir. Ama sert güç olmadan yumuşak güç ne kadar etkili olur tartışılır. Son dönemde Türkiye'nin yaşadığı bazı sorunlar (Mavi Marmara krizi, Suriye tarafından düşürülen uçak, bazı ülkelerden aldığı tehditler) sert gücü etkili olan bazı ülkelerin Türkiye'yi çevrelemeye çabaladıklarını gösterir ve bu ise sert ve yumuşak gücün tartışılmasını tekrar gündeme getirir. Bir devletin yumuşak gücünün unsurları olarak tarihi, coğrafi avantajları, ekonomiyi, diplomasi kabiliyetini, kültürel zenginliklerini, dini ve kültürel ilişkiler ağını, stratejik davranış bilmesi sayılabilir. Silahlı kuvvetler ve fiziki güç kullanımı ise bir ülkenin sert güç araçlarıdır. Bir devlet sahip olduğu bu sert ve yumuşak gücü yerine göre kullanabilmelidir. Sadece yumuşak gücü kullanarak bir devlet uzun süre yürüyeme, yeri geldiğinde sert gücü de kullanmalıdır.” Mahmut Akpınar, “‘Soft Power’ ve ‘Hard Power’ Denklemi”, *Zaman*, 07 Ağustos 2012.

¹⁹⁹ Bilgin, “Individual and Societal Dimensions...,” s. 214.

güvenliği şeklinde değişmeli (2) ve güvenlik silah gücüyle sağlamak yerine sürdürülebilir kalkınma yoluyla sağlanmalıdır.²⁰⁰ Çalışmada ulaşılan diğer bir bulgu ise, Afganistan'da yaşayan insanların yıllar boyunca yaşadıkları savaş ve istikrarsızlık 2001 sonrası azalmış olsa da güvenlik sorunlarının hâlâ devam etmesidir. Günlük yaşamlarının geçimi için dışarı çıkan insanlar akşam eve geri dönüp dönememe kaygısı içinde yaşamaktadır. Bu durum ise güvenliğin ülke için hâlâ büyük sorunlardan biri olduğunu anlamına gelmektedir. Burada güvenlikten bahsedilirken yeni güvenlik anlayışı kastedilmektedir. Çünkü devletin güvenliğine önem veren klasik güvenlik çerçevesinde Afganistan'ı ele alacak olursak devletin güvenliği 2001'de günümüze kadar olan süreçte bir hayli sağlanmıştır. 2001 öncesi Afganistan'da devlet, seçim, kanun, parlamento kavramları daha çok teoride mevcutken, 2001 sonrası daha fazla anlam kazanmış ve pratikte uygulamaya başlamıştır. Ama yeni güvenlik yaklaşımının önem verdiği insan güvenliği maalesef Afganistan'da tüm çabalara rağmen hâlâ sağlanamamıştır.

2001 yılında Afganistan'a yapılan müdahaleden sonra 2003 yılında askeri komutayı üstlenen NATO ve 11. yılını dolduran askeri harekât ABD başta olmak üzere Afganistan'da muharip asker bulunduran ülkelerin kamuoylarında ciddi eleştirilere maruz kalmıştır. Tüm bunlara rağmen Afganistan'daki istikrarsızlığın hâlâ devam etmesi ve Taliban'ın hâlâ savaşa devam etmesi NATO'nun onurlu bir şekilde ülkeden çıkmasına yönelik ittifak çözüm yolları aramaya başlamıştır. Lizbon Zirvesi'nde (2010), NATO ve Afganistan arasında imzalanan Ortak Deklarasyon 2011 yılında başlayarak 2014 yılına kadar NATO muharip birliklerin

²⁰⁰ *Agm.* s. 214.

görevlerini Afgan ordusu ve polisine devretmesi karara bağlanmıştı. Ancak bu görev ve etki devri zamana değil Afganistan ordusunun personel, donanım ve kabiliyet anlamında yeterli seviyeye getirilmesi şartına bağlanmıştır. Chicago Zirvesi'nde (2012) ise, NATO ülkelerinin liderleri silahlı operasyonları 2013 yılına kadar Afgan ordusuna teslim edilmesini kabul etmiştir. Aynı zamanda 2014 sonrası Afgan ordusuna destek verilmeye devam edileceğine de söz verilmiştir. Ancak Afganistan'da tekrar söz sahibi olabilmek için var gücüyle mücadele eden Taliban varken Afganistan'dan çıkmak isteyen NATO güçleri, ülkenin geleceği için büyük endişe uyandırmaktadır.²⁰¹ 20-21 Mayıs 2012 tarihlerinde Chicago'da düzenlenen NATO Zirvesi'ne 28 üye ülkenin yanı sıra 60'a yakın ülke ve kuruluş katılmıştır. Chicago Zirvesi'nin sonuç bildirgesinde öncelikle Afganistan konusu ile ilgili olarak 2014 yılına kadar ISAF güçlerinin ülkeden çekileceği ve sonrasına güvenlik ve istikrarı sağlama sorumluluğu Afgan ulusal güçlerine devredileceği açıklanmıştır.²⁰²

Ulusal güvenlik konusunda realist yaklaşım yıllar boyunca baskın yaklaşım olmuştur. Realistler uluslararası ortamın anarşik olduğunu ve bundan dolayı da devletler arasındaki güç ilişkilerinin devletin güvenliği üzerinde etkisi olduğu üzerinde çalışmışlardır. Onlara göre devletler sürekli kendi çıkarları doğrultusunda rekabet içindedir ve aralarında eşit dağıtılmayan güç ile kendi

²⁰¹ Ömer Ersoy, "NATO'nun Afganistan'dan Çıkış Planı," Stratejik Düşünce Enstitüsü, 2012. <http://www.sde.org.tr/tr/haberler/1894/natonun-afganistandan-cikis-plani.aspx>, Erişim:10 Temmuz 2012.

²⁰² Chicago Summit Declaration, May 20, 2012. http://www.nato.int/cps/en/SID-FE813297-35E64B24/natolive/official_texts_87593.htm, Erişim: 08 Temmuz 2012.

ulusal güvenliklerini korumaya çalışırlar. Uluslararası ortamı kanunları ve kuralları uygulayan devletten üstün bir güç olmadığı için anarşik olarak gören realistler için devletler en temel aktördür ve bu nedenle kendi güvenliklerini kendileri sağlamak zorundadır. Devletlerin güvenliklerini sağlayabilmek için de güce ihtiyaçları vardı, realistlere göre ise devletin güvenliğini sağlayabilmesi için ihtiyacı olan güç askeri güçtür.²⁰³ Bu bağlamda Afganistan'ın askeri gücü hâlâ gereken bilgi, tecrübe ve donanımına sahip değildir. Bundan dolayı 2014 yılı ittifak güçlerinin Afganistan'dan tamamen çekilmesi ülkenin sonraki dönemlerdeki güvenliği ile ilgili soru işaretlerini yaratmaktadır.

2014 yılında koalisyon güçlerinin Afganistan'dan çıkışı tartışılırken, ülke geleceği için devletler ve uluslararası örgütler bir araya gelerek tedbirler almaktadırlar. Bunlardan birisi de Temmuz 2012'de Japonya'da gerçekleştirilen Tokyo Konferansı'dır. Kalkınma Bakanı Cevdet Yılmaz, Afganistan Devlet Başkanı Hamid Karzai, Japonya Başbakanı Yoshihiko Noda, BM Genel Sekreteri Ban Ki-mun, Japonya Dışişleri Bakanı Koichiro Gamba, ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton'ın gibi çok sayıda ülkelerin üst düzey yetkilisinin katıldığı konferansta Türkiye Afganistan'ın geleceği için 2015-2017 yılları arası kalkınma projeleri için 150 milyon dolar destekte bulunacağını belirtmiştir.²⁰⁴

Şimdiye kadar Türkiye'nin Afganistan politikasının Türkiye-AB açısından önem taşıdığı kanıtlanmaya çalışıldı. Eğer bir adım daha ileri gidilip, bu

²⁰³ Karacasulu, *Bölgesel Güvenlik Analizi*, s. 18.

²⁰⁴“Afganistan'a 150 Milyon Dolar,” *Hürriyet*, 09 Temmuz 2012.

politikanın Türkiye'nin Birliğe üyelik sürecini etkileyip etkilemediğine bakılırsa, Türkiye'nin AB adaylığı hem AB hükümetleri hem de üye ülke vatandaşları arasında tartışmalı konulardan bir olduğu görülür. Türkiye'nin AB üyeliği konusunda Avrupalıların algıları üzerine literatür son derece kısıtlıdır ve mevcut olan çalışmaların hemen hiçbiri farklı ülkelerde hükümet, muhalefet, kamuoyu ve elitler gibi tüm tarafların görüşlerini medyada buldukları yerle birlikte irdelemeye çalışmamaktadır. Bazıları Türkiye'nin üyelik için hazır olmadığını ifade ederken diğerleri Türkiye'nin gerekli kriterleri yerine getirmeden zaten AB'ye üye olamayacağını altını çizmektedir. Bu bağlamda öne çıkan üçüncü konu ise stratejik jeopolitik ve güvenlik alanıyla ilintilidir. Bu kapsamda bir kesim Türkiye'nin AB üyeliğinin her ne kadar Avrupa ve Arap ülkeleri arasında bir köprü olarak görse de bazılarının göre Türkiye'nin Irak, İran ve Afganistan'daki ihtilafları AB'nin yakınına getireceğini vurgulamaktadır.²⁰⁵ Bazılarına göre Türkiye'nin Birliğe üyeliğinin maliyet getirebileceği konular ise ülkenin mevcut dalgalı demokrasisi ve ekonomik sistemidir. Türkiye'de insan hakları, kadın hakları, azınlık hakları, ifade özgürlüğü gibi konuların hâlâ Avrupa standartlarına uygun olmadığı tespit edilebilen bir gerçektir. Ama bazıları ise Türkiye'nin AB üyeliği Birlik için daha fazla kâr sağlayacağını ileri sürmektedirler. Çalışmada AB'ye Türkiye üyeliğinin getireceği faydalardan biride Türkiye'nin Afganistan politikası olarak gösterilmiştir.²⁰⁶ Şöyle ki Avrupa Birliği Konseyi, 5 Aralık 2011 tarihinde Bonn'da düzenlenmiş olan Uluslararası Afganistan Konferansı

²⁰⁵ Katrin Böttger, Eva-Maria Maggi, "Almanya," *Avrupa Birliği Ülkelerinde Türkiye'nin Üyeliğine Bakış* içinde, derl., Sait Akşit, Özgehan Şenyuva, Çiğdem Üstün, (Ankara: Orta Doğu Üniversitesi Avrupa Çalışmaları Merkezi, 2009), ss. 1-194, s. 25.

²⁰⁶ Sait Akşit, Çiğdem Üstün, "Avrupa Gündeminde Türkiye," *Avrupa Birliği Ülkelerinde Türkiye'nin Üyeliğine Bakış* içinde, derl., Sait Akşit, Özgehan Şenyuva, Çiğdem Üstün (Ankara: Avrupa Çalışmaları Merkezi, Orta Doğu Üniversitesi, 2009), ss. 1-194, s. 3.

sonuçlarını memnuniyetle karşılamış ve 2014 sonrasında da Afganistan ile Avrupa Birliği tutarlı bir uzun vadeli ilişkili içinde olacağını açıklamıştır.²⁰⁷ Afganistan ile ilişkilerini daha da ilerleterek NATO'nun ülkeden çekiliş tarihi olan 2014 sonrası da ülkeyle ilişkilerini devam ettirmek isteyen AB için Türkiye'nin üyeliği çok avantaj getirecektir. Bu sebepten dolayı da Türkiye'nin üyeliğinin AB'nin Afganistan politikasında önemli katkı sağlayacağı ileri sürülebilir. Ama diğer taraftan Türkiye ile resmi üyelik müzakereleri 2005 yılında başlamıştır. Müzakerede mevcut olan 35 faslın açılıp kapanması gerekiyor. Ama 2001'den bu yana 35 fasıldan sadece 13'ü açılmış ve bir tanesi geçici olarak kapatılmıştır. Açılan diğer fasılların kapatılması ve açılmamış fasılların açılması ise Kıbrıs sorununun²⁰⁸ çözülmesine bağlanmıştır. Sonuç olarak olaylar ve ilişkilerin nasıl gelişeceği ilerleyen zamanlarda belli olacaktır. 2014 yılında koalisyon güçlerinin Afganistan'dan ayrılması beraberinde ne tür sonuçlar getireceğini şimdiden kestirmek pek doğru olmayacaktır. Çünkü uluslararası sistem dinamik ve değişken olmanın yanı sıra aynı zamanda belirsizliklerle de doludur.

²⁰⁷ European Council Brussels, 25 Jun 2012, EUCO 139/1/11 REVI.
<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2012:0011:FIN:EN:PDF>, Erişim: 18 Şubat 2012.

²⁰⁸ Brüksel Zirvesi, 15-16 Haziran 2006.
<http://www.mfa.gov.tr/brüksel-zirvesi--15-16-haziran-2006.tr.mfa>, Erişim: 19 Eylül 2012.

KAYNAKÇA

- Acer, Yücel, İbrahim Kaya, Mahir Gümüş, (2009) “Yasadışı Göç ve İltica Bağlamında Sınır Güvenliği: Avrupa Birliği Düzenlemeleri ve Türkiye,” TÜBİTAK.
<http://www.utsam.org>, Erişim: 20 Eylül 2012.
- Afganistan Anayasası, Bölüm 1, Madde 16.
http://www.afghanweb.com/politics/current_constitution.html#chaptertwo,
 Erişim: 25 Aralık 2010.
- Akdeveoğlu, Atay ve Kürkçüoğlu, Ömer (2001) “Afganistan ile İlişkiler”, *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne: Olgular, Belgeler, Yorumlar (1919-1980)* içinde, derl., Baskın Oran, cilt:1, (Ankara: İletişim Yayınları).
- Akgün, Birol (2011), “Afganistan İzlenimleri,” Stratejik Düşünce Enstitüsü.
<http://www.sde.org.tr/tr/kose-yazilari/792/afganistan-izlenimleri.aspx>,
 Erişim: 07 Ekim 2011.
- Akpınar, Mahmut, (2012) “‘Soft Power’ ve ‘Hard Power’ Denklemi,” *Zaman*, 07 Ağustos.
- Akşit Sait, ve Üstün, Çiğdem, (2009) “Avrupa Gündeminde Türkiye,” *Avrupa Birliği Ülkelerinde Türkiye'nin Üyeliğine Bakış* içinde, derl., Sait Akşit, Özgehan Şenyuva, Çiğdem Üstün (Ankara: Avrupa Çalışmaları Merkezi, Orta Doğu Üniversitesi), ss. 1-194.
- Aktan, Coşkun Can, (1995) “Klasik Liberalizm, Neo-Liberalizm ve Libertarianizm,” *Amme İdaresi Dergisi*, 28,1, ss, 4-32
- Akyürek, Salih, Kıbrıs, Nursema ve Ünal Dilara, (2012) “Afganistan’da Sivil Ölümler,” Rapor No. 46. (Ankara: Bilge Adamlar Stratejik Araştırma Merkezi).
- Arı, Tayyar, (2002) *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*, (İstanbul: Alfa Yayınları).

- Avrupa Komisyonu, “Türkiye’nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2004 Yılı İlerleme Raporu, Dış İlişkiler,”
www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/2994/ilerle04.pdf, Erişim: 12 Ekim 2011.
- Avrupa Komisyonu, “Türkiye’nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2005 Yılı İlerleme Raporu,”
www.ikv.org.tr/pdfs/IlerlemeRaporu-2005-2.pdf, Erişim: 01 Kasım 2011.
- Avrupa Komisyonu, “Türkiye’nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2006 Yılı İlerleme Raporu,”
www.abgs.gov.tr/index.php?p=304&l=1, Erişim: 01 Kasım 2011.
- Avrupa Komisyonu, “Türkiye’nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2007 Yılı İlerleme Raporu,”
www.abgs.gov.tr/index.php?l=1&p=41014, Erişim: 01 Kasım 2011.
- Avrupa Komisyonu, “Türkiye’nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2008 Yılı İlerleme Raporu,”
www.abgs.gov.tr/index.php?p=42210&l=1, Erişim: 01 Kasım 2011.
- Avrupa Komisyonu, “Türkiye’nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2010 Yılı İlerleme Raporu,”
www.abgs.gov.tr/files/pub/ilerleme_2010.pdf, Erişim: 01 Kasım 2011.
- Avrupa Komisyonu, “Türkiye’nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2011 Yılı İlerleme Raporu,”
http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2011_ilerleme_raporu_tr.pdf, Erişim: 01 Aralık 2011.
- Balcı, Ali, (2004) “Afganistan: Ulus Devlet ve Kabilecik Arasında,” *Dünya Çatışma Bölgeleri* içinde, derl., Kemal İnat, Burhanettin Duran, Muhittin Ataman, (Ankara: Nobel Yayınları).
- Başarısız Ulus Devletler, Çev. H. Ahsen Utku (2001) *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü* içinde, derl., Graham Evans, Jeffrey Newnham, (İstanbul: Kökkubbe Yayınları).
- Benawa Online Pashto World, Bach-e Saqao.
<http://www.benawa.com/stuff/100.php>, Erişim: 01 Ocak 2012
- Bernard, Harvey Russell, (2000) *Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches*, (London: Sage Publications).
- Bilgin, Pınar, (2010) “Güvenlik Çalışmalarında Yeni Açılımlar: Yeni Güvenlik Çalışmaları” *Stratejik Araştırmalar ve ETÜT Merkezi*, 8, 14, ss. 71-92.

- Bilgin, Pınar, (2003) "Individual and Societal Dimensions of Security", *International Studies Review*, 5, 2, ss. 203-222.
- Bourguignon, Roswitha, (1990) "The History of Association Agreement Between Turkey and the European Community," *Turkey and the European Community* içinde, derl., Ahmet Evin, Geoffrey Denton, (Opladen: Leske + Budrich Verlag).
- Bozkurt, Giray Saynur, (2006) "Küreselleşmenin Güvenlik Boyutu" *Değişen Dünyada Uluslararası İlişkiler* içinde, derl., İdris Bal, (Ankara, Lalezar Kitabevi).
- Börlü Yılmaz, Meşkûra, (2007) "Afganistan'daki Gelişmeler ve Türk-Afgan İlişkileri," *Bilgi Portal*.
<http://www.bilgiportal.com/v1/idx/54/1926/Tarih/makale/Afganistandaki-Gelimer-ve-Trk--Afgan-ilikileri.html>, Erişim: 09 Ocak 2012.
- Böttger, Katrin, Maggi ve Eva-Maria, (2009) "Almanya," *Avrupa Birliği Ülkelerinde Türkiye'nin Üyeliğine Bakış* içinde," derl., Sait Akşit, Özgehan Şenyuva, Çiğdem Üstün, (Ankara: Orta Doğu Üniversitesi Avrupa Çalışmaları Merkezi), ss. 1-194.
- Burget, Fazıl Ahmet, (2010) "Afganistan'ın Yeniden Yapılandırılmasında Türkiye'nin Rolü," TUIÇ Akademi.
<http://www.tuicakademi.org/index.php/kategoriler/ortadogu/206-afganistanin-yeniden-yapilandirilmasinda-turkiyenin-rolu->, Erişim: 18 Mart 2012.
- Burget, Fazıl Ahmet, (2006) "Afganistan'da Başlayan Yeni Dönemde Türkiye'nin Yeri," *Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Analizler Merkezi*.
<http://www.turksam.org/tr/a273.html>, Erişim: 20 Mart 2012.
- Brüksel Zirvesi, 15-16 Haziran 2006.
<http://www.mfa.gov.tr/bruksel-zirvesi--15-16-haziran-2006.tr.mfa>, Erişim: 19 Eylül 2012.
- Chicago Summit Declaration, May 20, 2012.
http://www.nato.int/cps/en/SID-FE813297-35E64B24/natolive/official_texts_87593.htm, Erişim: 08 Temmuz 2012.
- Cirovski, Vladimir ve Pistor, Marcus, (2012) "Afghanistan: European Union Involvement," *International Affairs, Trade and Finance Division*, Publication No. 2007-31-E.
<http://www.parl.gc.ca/content/LOP/ResearchPublications/prb0731-e.pdf>, Erişim: 01 Mart 2012.

- Council of the European Union, (2010) “Council Conclusions on Enlargement/Stabilisation and Association Process,” 2060th General Affairs Council Meeting, Brussels, 14 December.
http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/ge_naff/118487.pdf, Erişim: 14 Eylül 2012.
- Council of the European Union, “EU-Afghanistan Joint Declaration,” 2005, 14519 (Presse 299)
<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/05/st14/st14519.en05.pdf>, Erişim: 30 Aralık 2011.
- Conclusion on Plan of Action of the Extraordinary European Council Meeting on 21.09.2001.SN 140/01.
http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/140.en.pdf, Erişim: 07 Ekim 2011.
- Crisis Group, “Rebulding The Afghan State: The European Union’s Role,” (2005).
<http://merln.ndu.edu/archive/icg/afghanistaneuropeanrebuilding.pdf>, Erişim: 24 Kasım 2011.
- Çakmak, Haydar, (2004) *Uluslararası Krizler ve Türk Silahlı Kuvvetleri*, (Ankara: Platin).
- Çalış, H. Şaban, Önder Kutlu, Şehnaz Bağcı (2006), “AB: Tarihi, Kurumları ve Niteliği,” *Uluslararası Örgütler ve Türkiye içinde*, derl., Şaban Çalış, Önder Kutlu, Birol Akgün, (Konya: Çizgi Kitabevi).
- Çalış, H. Şaban, (2006) *Türkiye ve Avrupa Birliği İlişkileri: Kimlik Arayışı, Politik Aktörler ve Değişim*, (Ankara: Nobel yayınları).
- Çelikkanat, Ersin, (2008) “Atatürk’ün Afganistan’a İlgisi, Bakışı, Türk-Afgan İlişkileri Hakkındaki Görüşleri ve Günümüze Yansımaları,” Yayınlanmamış Master Tezi, Genelkurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Müdürlüğü, (Yenilevent, İstanbul).
- Çetin, Hikmet, (2012) yazar ile mülakat, Ankara, 27 Nisan.
- Çınarlı, Özgür, (2009) “Afganistan’daki İç Savaş ve Dış Müdahale (1989–2001)”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Doğan, Salih, (2010) “Turkey’s Presence and Importance in Afghanistan,” (*International Research Organization, USAK*).
<http://www.usak.org.tr/EN/makale.asp?id=1672>, Erişim: 5 Mayıs 2011.

- Dufner, Ulrike and Marc Berthold, (2010) “Foreign Policy of Turkey in the Middle East: Values, Interests, Goals,” Heinrich Böll Stiftung, <http://www.boell.de/worldwide/europenorthamerica/europe-north-america-Foreign-Policy-of-Turkey-in-the-Middle-East-8496.htm>, Erişim: 21 Mart 2012.
- Ekşi, Muharram, (2010) “Turkey’s Increasing Role in Afghanistan,” *Journal of Global Analysis*, 1, 2, ss. 139-151.
- Emerson, Michael and Nathalie Tocci, (2004) Turkey as a Bridgehead and Spearhead Integrating EU and Turkish Foreign Policy, EU-Turkey Working Paper: Centre for European Policy Studies. <http://aei.pitt.edu/6765/>, Erişim: 07 Haziran 2012.
- Erdoğan, Recep Tayyip, (2011) “The Robust Man of Europe: Turkey has the Vigor that the EU Badly Needs,” *The Daily Beast*, 17 Ocak. <http://www.thedailybeast.com/newsweek/2011/01/17/the-robust-man-of-europe.html>, Erişim: 2 Mart 2012.
- Ersoy, Ömer, (2012) “NATO’nun Afganistan’dan Çıkış Planı,” Stratejik Düşünce Enstitüsü. <http://www.sde.org.tr/tr/haberler/1894/natonun-afganistandan-cikis-planı.aspx>, Erişim: 10 Temmuz 2012.
- Ersoy, Ömer, (2012), “Almanya Afganistan’da ne Arıyor?,” Stratejik Düşünce Enstitüsü. <http://www.sde.org.tr/tr/haberler/1862/-almanya-afganistanda-ne-arıyor.aspx>, Erişim: 08 Temmuz 2012.
- European Commission, Country Strategy Paper: Islamic Republic of Afghanistan (2007-2013). http://eeas.europa.eu/afghanistan/csp/07_13_en.pdf, Erişim: 18 Şubat 2012.
- European Commission, (2006) “The European Union and the United States: Global Partners, Global Responsibilities”. <http://www.eurunion.org/partner/euusrelations/EUUSGlobParts.pdf>, Erişim: 22 Şubat 2012.
- European Council, Brussels, 25 January 2012, EUCO 139/1/11 REV1. <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2012:0011:FIN:EN:PDF>, Erişim: 18 Şubat 2012.
- Europa Press Room, “EU-Afghanistan Relations: General Background Note”. <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/10/345> Erişim: 22 Aralık 2011.

- European Parliament, “Foreign Affairs Committee Wants Fresh Dynamic in EU-Turkey Relations,” AFET Enlargement 1.3.2012.
<http://www.europarl.europa.eu/news/en/pressroom/content/20120227IPR39344/html/Foreign-affairs-committee-wants-fresh-dynamic-in-EU-Turkey-relations>, 13 Eylül 2012.
- EUPOL, Afghanistan: European Union Police Mission in Afghanistan, <http://www.eupol-afg.eu/>, Erişim: 29 Aralık 2011.
- European Security Strategy, (2003) “A Secure Europe in The Better World,” Brussels.
<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>, Erişim: 10 Aralık 2011.
- European Union Factsheet, (2010) “EU Engagement in Afghanistan,” http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/missionPress/files/101016%20EU%20engagement%20Afghanistan-version6_EN.pdf, Erişim: 29 Mayıs 2012.
- Farmer, Ben, (2012) “Afghan asylum seekers at highest numbers for a decade,” *The Telegraph*, 22 Ocak.
- Faryad Afgan, Najmuddin, (2006) *Negah-i Mukhtasar Ba Tarikh Maser Afghanistan*, Afganistan Çağdaş Tarihine Bakış, (Pişiver, Danış Yayınları).
- Jackson, Robert ve Sorensen, Georg, (2007) *Introduction to International Relations Theories and Approaches*, (New York: Oxford University Press).
- Haberlink, (2011) “Afganistan’da Son Bir Yılda 2400 Sivil Öldü”, *Haberlink*, 01 Şubat.
- Haynes, Jeffrey, vd, (2011) *World Politics*, (England: Longman).
- Hürriyet, (2012) “Afganistan’a 150 Milyon Dolar,” *Hürriyet*, 9 Temmuz.
- İktisadi Kalkınma Vakfı, “Avrupa Birliği Genişleme Süreci,” <http://www.ikv.org.tr/icerik.asp?konu=abgenislemesi&baslik=AB%20Geni%FElemesi>, Erişim: 02 Ocak 2012.
- Interview with Zbigniew Brzezinski, (1998) “The CIA’s Interview in Afghanistan,” Center for Research on Globalization.
<http://www.globalresearch.ca/articles/BRZ110A.html>, Erişim, 20 Ekim 2011.

ISAF-NATO: Afghanistan.

<http://www.isaf.nato.int/history.html>, Erişim: 21 Mayıs 2012

Karacasulu, Nilüfer, (2011) *Bölgesel Güvenlik Analizi Afganistan*, (İstanbul, Beta).

Krow, Matilka, (2009) The Fog of the War? The EU in Afghanistan, Dalhousie EUCE Student Essay No. 2, (Canada: Dalhousie University). http://euce.dal.ca/Files/Matilka_Krow_paper_May_2009.pdf, Erişim: 01 Eylül 2011.

Library of Parliament, (2007) “Afghanistan: European Involvement,” Publication No:-31-E. <http://www.parl.gc.ca/content/LOP/ResearchPublications/prb0731-e.htm>, Erişim: 27 Ocak 2012.

L. Martin, Lisa, (2007) “Liberalism,” *International Relations Theories: Discipline and Diversity* içinde, derl., Tim Dunne, Milija Kuki, Steve Smith, (New York: Oxford University Press).

Mardin, Şerif, (1990) “European Culture and the Development of Modern Turkey,” *Turkey and the European Community* içinde, derl., Ahmet Evin, Geoffrey Denton, (Opladen: Leske + Budrich Verlag).

Mccormick, John, (2008) *Understanding the European Union*, (London: Palgrave Macillan).

Milliyet, (2012) Afganistan’da 12 Şehit, *Milliyet*, 17 Mart.

Mix, E. Derek, (2011) “The European Union: Foreign and Security Policy,” *Congressional Research Service*.

Mohammad Poor, Majid, (2007) *Afghanistan: Fersahta wa Tahditha*, (Afganistan: Fırsatlar ve Tehditler) (Tahran, Farain).

Müftüler Bac, Meltem, (2006) “Turkey’s Accession to the EU: Its Potential Impact on Common European Security and Defence Poicy,” *Turkey and European Security* içinde, derl., Giovanni Gasparini, (Roma: Quaderni IAI), ss. 13-29.

Müftüler Bac, Meltem, (2000) “Turkey’s Role in the EU’s Security and Foreign Policies,” *Security Dialogue*, 31, 4, ss. 489-502.

- Nadiri, Parto, Sayr-i Tarikhi Qanun Asasi dar Afghanistan, Mujtem-i Jama-i Madani Afghanistan: Mujma. (Afganistan Tarihinde Anayasa Süreçleri, Afganistan Medeni Sivil Toplum Örgütü: Majma). <http://www.acsf.af/MagazineHTML/6thYear3/gulMurad.html>, Erişim: 08 Temmuz 2012.
- Ned Lebow, Richard, (2007) "Classical Realism," *International Relations Theories: Discipline and Diversity* içinde, derl., Tim Dunne, Milija Kuki, Steve Smith, (New York: Oxford University Press).
- Ntvmsnbc, (2012) Kabil'de komuta 1 yıl daha Türkiye'de, *Ntvmsnbc*, 20 Eylül 2012.
- Olkaç, Pınar, (2008) "Avrupa Güvenliğinde Türkiye'nin Değişen Konumu: AGSP ve Türkiye," Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi, Avrupa Birliği ve Uluslararası İlişkiler Enstitüsü, Ankara, Temmuz.
- Özcan, Mehmet ve Yardımcı, Serkan (2006) "Avrupa Birliği ve Küresel Terörizmle Mücadele," *Terörizm ve Küresel Terörle Mücadele: Ulusal ve Bölgesel Deneyimler* içinde, derl., İhsan Bal, (Ankara, USAK Yayınları).
- Öztan, Ece ve Akay, Hale, (2005) "Güvenlik," *AB Ansiklopedisi* içinde, derl., Desmond Dinan, (İstanbul, Kitap yayınları), Cilt 1-2.
- Rasanayagam, Angelo, (2007) *Afghanistan: A Modern History*, (New York: I.B. Tauris).
- Rashid, Ahmed, (2002) *Taliban, Islam, Oil, and New Great Game in Central Asia*, (I.B. Tauris & CoLtd: New York).
- Raşid, Ahmed, (2001) *Taliban: İslamiyet, Petrol ve Orta Asya'da Yeni Büyük Oyun*, Çev. Osman Akınhay, (İstanbul: Everest Yayınları).
- Reh, F. Johan, "Cost Benefit Analysis," About.com.Management, <http://management.about.com/cs/money/a/CostBenefit.htm>, Erişim: 14 Ekim 2011.
- R. Rubin, Barnett, (2006) "Peace Building and State Building in Afghanistan: Constructing Sovereignty for Whose Security,?" *Third World Quarterly*, 27, 1, ss. 175-185.
- Saraçoğlu, Tevfik, (1965) *Avrupa Ekonomik Topluluğu*, (İstanbul: İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları).
- Saray, Mehmet, (2002) *Afganistan ve Türkler*, (Ankara: Avrasya Stratejik Araştırma Merkezi).

- Schmidt, Marty, (2012) “Cost Benefit Analysis (CBA),” Encyclopedia of Business Terms and Methods.
<http://www.solutionmatrix.com/cost-benefit-analysis-definition.html>,
 Erişim: 01 Ocak 2012.
- Shafae, Hamed, (2009) “Post Taliban Afghanistan Views of Afghan Elites in Europe About EU-Afghanistan,” Unpublished Master Thesis, Tallinn University, Political Science And Governance Institute, European Studies Master Programme.
- Sinirlioğlu, Hadi, (2010) *Turkey’s Contributoin to Afghanistan*, The Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs Deputy Directorate General For South Asia.
<http://vasington.be.mfa.gov.tr/ShowInfoNotes.aspx?ID=121349>, Erişim: 05 Aralık 2011.
- Sjursen, Helene, (2002) “Why Expand? The Question of Legitimacy and Justification in the EU’s Enlargement Policy,” *Journal of Common Market Studies*, 40, 3, ss. 491-513.
- Star, (2011) ““Türk askeri Afganistan'da ne yapıyor?” a yanıt,” *Star*, 20 Mart 2012.
- Sönmezoğlu, Faruk, (2000) *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, (İstanbul: Filiz Kitabevi).
- Şeyhanlıoğlu, Hüseyin, (2004) “11 Eylül Sonrasında Değişen Dünya Dengelerinde Afganistan,” Yayınlanmamış Master Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- TİKA, “Afganistan İslam Devleti”.
http://www.avim.org.tr/icerik/afganistan_ulke_raporu-tika.pdf, Erişim: 03 Eylül 2012
- T.Rourke, John, (2008) *International Politics on The World Stage*, (New York: McGraw-Hill Publiction).
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “Türkiye-Afganistan İlişkileri.”
http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afganistan_siyasi-iliskileri.tr.mfa, Erişim: 14 Mayıs 2011
- Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı, “Türkiye-AB İlişkilerinin Tarihçesi,”
<http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=111&l=1>, Erişim: 02 Ocak 2012.

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “Asya’nın Kalbinde Dostluk ve İşbirliği için İstanbul Bildirisi”.

<http://www.mfa.gov.tr/default.tr.mfa>, Erişim: 20 Aralık 2011.

Türkiye için Müzakere Çerçeve Belgesi ve İlgili Diğer Belgeler, (2012).

http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/MuzakereCercevesi/Muzakere_Cercevesi_2005.pdf, Erişim: 08 Temmuz.

Uysal, Hasan, (1996) *Adı Afganistan*, (Ankara: Öteki Yayınevi).

France 24 (2011) “Violent Afghan Civillian Death Hit Ten-Year High: UN,” *France 24*, 09 Mart.

Webber, Mark v.d., (2002) “The Common European Security and Defence Policy and the ‘Third-Country’ Issue” *European Security*, 11, 2.

<http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09662830208407532>,

Erişim: 01 Ocak 2012.

Weitz, Richard, (2007) “Afghanistan: US and EU Anti-Drug Strategies are Diverging”.

<http://www.eurasianet.org/departments/insight/articles/eav040307.shtml>,

Erişim: 12 Ocak 2012.

Wendt Alexander, (2001) *Social Theory of International Politics*, (United Kingdom: Cambridge University Press).

Yazgın, Hatice, (2010) “AB’de Göç ve Çok Kültürlülük,” *AB Analiz*,

<http://www.abanaliz.com/haberdetay.asp?ID=264>, Erişim: 20 Eylül 2012.

Zaman, (2011) “AB: Türkiye’nin Afganistan’a Desteğini Alkışlıyoruz,” *Zaman*, 4 Kasım.